

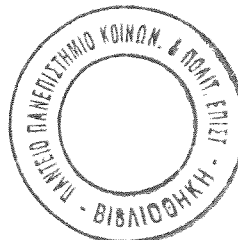
ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ:
« ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ, ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΦΥΛΟ »

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

« Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ »

Φοιτήτρια: Καΐνη Μαρία
Α.Μ.: 3321

Επιβλέπων καθηγητής: Καθηγ. Ι. Φαρσεδάκης

Τριμελής Επιτροπή: Καθηγ. Ι. Φαρσεδάκης
Καθηγ. Α. Μαγγανάς
Αν. Καθηγ. Ε. Λαμπροπούλου

ΑΘΗΝΑ 2004

35
43
56
66

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	1
Εισαγωγικό Κεφάλαιο	
1. Ιστορικά (ιστορική εξέλιξη του κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων).....	3
2. Οι τυπικές μορφές του κοινωνικού ελέγχου (πρωτογενείς, δευτερογενείς και τριτογενείς αντιδράσεις).....	12
3. Θεωρητικές Προσεγγίσεις.....	15

ΜΕΡΟΣ Α΄

Ο ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΕΡΙΓΥΡΟΣ

A. Διεθνές σωφρονιστικό δίκαιο.....	18
1. Ηνωμένα Έθνη.....	19
1.1 Οι Στοιχειώδεις Κανόνες για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους ή Κανόνες του Πεκίνου.....	20
1.2 Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.....	22
2. Συμβούλιο της Ευρώπης.....	26

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ

1. ΟΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ.....	28

A. Το σύστημα του δικονομικού ποινικού δικαίου ανηλίκων

Θεσμοί του συστήματος:

α. Εισαγγελέας Ανηλίκων.....	30
β. Δικαστήρια Ανηλίκων.....	31
γ. Επιμελητές Ανηλίκων.....	35

B. Εσωτερικό σωφρονιστικό δίκαιο:.....

α. Σχολική και Επαγγελματική Εκπαίδευση.....	39
β. Ευεργετικός υπολογισμός ημερών εργασίας.....	42
γ. Επικοινωνία με ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον-Αδειες.....	44
δ. Πειθαρχικές κυρώσεις.....	45
ε. Απόλυση υπό όρο.....	47

2. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

A.1. Αναμορφωτικά Μέτρα:

α. Επίπληξη.....	48
β. Ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, επιτρόπους ή κηδεμόνες του...48	
γ. Ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων.....	50
δ. Τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό κατάστημα αγωγής.....	51
2. Εναλλακτικά Αναμορφωτικά Μέτρα.....	53
3. Θεραπευτικά Μέτρα.....	54
4. Περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα	
α) Προσωρινή κράτηση-πρακτική εφαρμογή της προσωρινής κράτησης.....	56
β) Ποινικός σωφρονισμός-πρακτική εφαρμογή του ποινικού σωφρονισμού.....	59
5. Αναστολή της ποινής.....	63

B. Φαινομενολογία της σωφρονιστικής μεταχείρισης των ανηλίκων.....	66

ΜΕΡΟΣ Γ΄	
ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ.....	71

Παράρτημα:

Νομοθετικά κείμενα

Στατιστικοί πίνακες

Βιβλιογραφία

Πρόλογος

Στην Ελλάδα οι ανήλικοι (7 – 17 ετών) αποτελούν τη μερίδα εκείνη του ποινικού πληθυσμού που, είτε διαπράττουν αξιόποινες πράξεις, είτε κρίνονται επικίνδυνοι για την κοινωνία λόγω της αντικοινωνικής τους συμπεριφοράς (με άλλα λόγια βρίσκονται σε «ηθικό κίνδυνο»), μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο κατασταλτικών μηχανισμών στα πλαίσια του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

Το αδικαιολόγητα χαμηλό όριο ηλικίας που τίθεται για τη δυνατότητα παρέμβασης του συστήματος δικαιοσύνης, η αναχρονιστική σωφρονιστική πολιτική που εξακολουθεί να επικρατεί στη χώρα μας και παράλληλα η σχεδόν πλήρης απουσία μέτρων πρόνοιας στον τομέα των ανηλίκων συνθέτουν το φάσμα της απαράδεκτης «μεταχείρισης» των νεαρών ατόμων.

Αναμφίβολα η επιβολή μέτρων από τα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου στις ηλικίες αυτές, και μάλιστα όταν αυτά έχουν ιδρυματικό χαρακτήρα, προκαθορίζει με μεγάλη βεβαιότητα την αρνητική μελλοντική εξέλιξη του ανήλικου ατόμου. Διότι εκτός από τις συνέπειες που επιφέρει η εμπλοκή οποιουδήποτε στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης, σημαντικό ρόλο παίζει και το χρονικό σημείο της παρέμβασης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

Όσο πιο νεαρό είναι το άτομο, τόσο μεγαλύτερος πρέπει να είναι και ο προβληματισμός μιας τέτοιας αντίδρασης.

Στην Ελλάδα απουσιάζει μια δυναμική πολιτική στην αντιμετώπιση των ανηλικών εγκληματιών. Υπάρχει για όλες τις ηλικίες ένα ενιαίο πλαίσιο σωφρονιστικής μεταχείρισης.

Από τη μια μεριά ο πληθυσμός των παραβατικών αυτών παιδιών και εφήβων αποτελεί με μεγάλη βεβαιότητα τη μελλοντική «πελατεία» των σωφρονιστικών καταστημάτων της χώρας, από την άλλη επικρατεί μια αδράνεια των υπευθύνων για μια ριζοσπαστική, και στις ιδιαιτερότητες των ηλικιών αυτών προσαρμοσμένη, σωφρονιστική μεταρρύθμιση. Η αντιφατική αυτή κατάσταση μπορεί βασικά να οφείλεται σε δύο λόγους:

Είτε στο ότι δεν έχουν επαρκώς επισημανθεί και ερευνηθεί οι καταστροφικές συνέπειες που επιφέρει η ακολουθούμενη σωφρονιστική πρακτική στα παιδιά και τους εφήβους, είτε στο ότι αυτές έχουν μεν εντοπιστεί, αλλά ίσως σκόπιμα δεν υπάρχει κανένα ουσιαστικό ενδιαφέρον από τη πλευρά της πολιτείας.

Είναι γνωστό το ότι δεν υπάρχουν μελέτες στον ελληνικό χώρο σχετικές με την αποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού συστήματος. Χωρίς την εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου εμφανίζεται άκαιρο και άστοχο το οποιοδήποτε νέο νομοθέτημα φέρεται ως έτοιμο να αντικαταστήσει την κρατούσα πρακτική ή να τη διανθίσει με τις διεθνείς σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις στο τομέα αυτό και ιδιαίτερα της μεταχείρισης των ανηλίκων.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει την ισχύουσα κατάσταση στην Ελλάδα όσον αφορά τη μεταχείριση των ανηλίκων. Κύριο θέμα είναι η αντιμετώπιση των ανηλίκων από όλους τους μηχανισμούς που θα περάσει ο ανήλικος από την ώρα που τον συλλαμβάνουν, σε όλα τα στάδια της διαδικασίας και έως το δικαστικό σύστημα.

Επίσης, αναφέρομαι και στο τελικό στάδιο άσκησης της καταστολής απέναντι στους νεαρούς παραβάτες του νόμου (επιβολή μέτρων ποινικού κώδικα: μέτρα αναμορφωτικά, θεραπευτικά, περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα, μέτρα προληπτικά) προβάλλοντας όπου είναι δυνατό τα αρνητικά σημεία της μεταχείρισής τους, με την παράλληλη επισήμανση των εφαρμογών που απαντώνται διεθνώς στον τομέα αυτό, και την εναρμόνιση του συνολικού πλαισίου μεταχείρισης, τόσο των ανηλίκων εγκληματιών όσο και εκείνων που κρίνονται απλώς αντικοινωνικά και επικίνδυνα άτομα, με την τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ακολουθεί τέλος μια κριτική του συστήματος αντιμετώπισης των ανηλίκων, όπου τονίζεται η επιτακτική ανάγκη για μια ευρύτερη αποποινικοποίηση των παραβατικών συμπεριφορών.

Εισαγωγικό Κεφάλαιο

1. Ιστορικά

Η ρύθμιση της συμπεριφοράς των μελών μιας κοινωνίας, με άλλα λόγια η άσκηση κοινωνικού ελέγχου εκδηλώνεται σε δύο κυρίως επίπεδα:

Με την ευρεία έννοια του όρου, όπου ο κοινωνικός έλεγχος εκτείνεται σε οποιαδήποτε λειτουργία της κοινωνικής οργάνωσης που έχει ως στόχο τον κομφορμισμό (από την κοινωνικοποίηση μέχρι και την επιβολή της θανατικής ποινής). Εδώ περιλαμβάνεται και η οργανωμένη αντίδραση στο έγκλημα και την παρεκκλίνουσα (και εν γένει «προβληματική») συμπεριφορά, και με τη στενή, που δεν εκφράζει τίποτε άλλο, παρά το επίσημο ποινικό-σωφρονιστικό σύστημα.

Ενώ η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά αποτελεί συμπεριφορά που παραβιάζει κάποιο κοινωνικό κανόνα και προκαλεί κοινωνική αντίδραση, το έγκλημα είναι παρεκκλίνουσα συμπεριφορά η οποία τιμωρείται με επιβολή ποινής από τους επίσημους μηχανισμούς του κοινωνικού ελέγχου (ποινικός νόμος).

Η δημιουργία και ερμηνεία των διάφορων κοινωνικών κανόνων μπορούν να γίνουν κάτω από το πρίσμα είτε ενός συναινετικού είτε ενός συγκρουσιακού πρότυπου κοινωνίας.

Βάσει του συναινετικού πρότυπου οι κοινωνικοί κανόνες, που χαρακτηρίζονται από τάξη και συνοχή, είναι απόρροια της καθολικής συναίνεσης των κοινωνικών μελών σχετικά με τις αρχές και τις αξίες που αποτελούν τη βάση της οργάνωσης της κοινωνικής ζωής. Υπάρχει σταθερότητα των δομών, αρμονία των σχέσεων μεταξύ ατόμων και ομάδων και εξισορρόπηση των συμφερόντων των διαφόρων ομάδων. Είναι ένα καθαρά θεωρητικό μοντέλο κοινωνίας και άσκησε μεγάλη επιρροή στην κοινωνιολογική σκέψη. Στην εγκληματολογία, το συναινετικό κοινωνικό πρότυπο αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία έθεσε τα θεμέλιά της και αναπτύχθηκε η θετικιστική εγκληματολογική σκέψη.

Στο συγκρουσιακό πρότυπο κοινωνίας η κοινωνία χαρακτηρίζεται από αντίθεση συμφερόντων και ετερογένεια αξιών. Οι κοινωνικοί κανόνες ορίζονται και εφαρμόζονται από τις ομάδες εκείνες που έχουν τη μεγαλύτερη ισχύ, σε μια διαδικασία σύγκρουσης, να επιβάλουν τις αντιλήψεις τους και τα συμφέροντά τους. Τρεις βασικές τάσεις της θεωρίας αυτής (η μαρξιστική, η σύγκρουση σε επίπεδο πολιτισμικής δομής και η κοινωνική σύγκρουση σε επίπεδο εξουσίας) επηρεάζουν και το χώρο της εγκληματολογίας.

Στα πλαίσια του συναινετικού πρότυπου το έγκλημα εμφανίζεται ως συμπεριφορά που θίγει καίρια τη συλλογική συνείδηση και βλάπτει τις γενικά αποδεκτές αξίες της κοινωνίας. Είναι μια πραγματικότητα που διαταράσσει τους όρους της κοινωνικής συμβίωσης και προκαλεί την αντίδραση του

κοινωνικού συνόλου. Η αντίδραση αυτή εκφράζεται επίσημα με τον ποινικό νόμο.

Στο συγκρουσιακό πρότυπο ο ποινικός νόμος αποτελεί όργανο των ισχυρών κοινωνικών ομάδων για την προστασία και διατήρηση των συμφερόντων τους σε βάρος των αδυνάτων. Το έγκλημα αποτελεί την έκφραση της κοινωνικής σύγκρουσης, έχει χαρακτήρα πολιτικού φαινομένου και μπορεί να περιλάβει οποιαδήποτε συμπεριφορά, που αντιτίθεται στα συμφέροντα της ισχυρής ομάδας.

Καταλήγουμε επομένως στο ότι ο ποινικός νόμος είναι το αποτέλεσμα συσχετισμού δυνάμεων και σχέσεων μεταξύ των διάφορων κοινωνικών στρωμάτων, το δε έγκλημα είναι καθαρά πολιτικό φαινόμενο και το ποινικό δίκαιο μια τεχνολογία άσκησης της εξουσίας.

Ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος και γενικότερα της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς ασκείται από ειδικούς μηχανισμούς και περιλαμβάνει διάφορες φάσεις εξέλιξης διαχρονικά.¹

Στο θέμα των ανηλίκων, η χάραξη του πλαισίου του επίσημου κοινωνικού ελέγχου που θα ασκηθεί σε μια συγκεκριμένη κοινωνία και σε μια δεδομένη χρονική στιγμή εξαρτάται από το ποιο συγκεκριμένο πλαίσιο αντίδρασης δέχεται η κοινωνία αυτή, όσον αφορά την παραβατικότητα των ανηλίκων.

Η αντίδραση θα είναι διαφορετική ως προς τις υποθέσεις που θεωρούνται δεδομένες, τη μεθοδολογία που ακολουθείται, το τι θα αποτελέσει αντικείμενο της έρευνας, το θεωρητικό υπόβαθρο, την πρόληψη, τη μεταχείριση και την απονομή δικαιοσύνης στους ανηλίκους, ανάλογα με το αν δοθεί το κέντρο βάρους στην ατομική μεταχείριση, στη φιλελεύθερη μεταρρύθμιση ή σε μια ριζοσπαστική μη-παρέμβαση.²

Οι οπαδοί της ριζοσπαστικής μη-παρέμβασης θεωρούν ότι οι ανήλικοι παραβάτες του νόμου υποφέρουν από τις κοινωνικές αντιξοότητες. Η εγκληματική συμπεριφορά τους είναι το αποτέλεσμα του «ετικεταρίσματος» που προσβάλλει γενικά τα νεαρά άτομα των κατώτερων οικονομικών τάξεων που πιάνονται και προωθούνται από τους μηχανισμούς του επίσημου συστήματος. Δέχονται μια μεγάλη διαφοροποίηση ως προς τη συμπεριφορά των ανηλίκων, προτείνουν την κατάργηση πολλών νόμων και αποποινικοποίηση συμπεριφορών.

Η προηγούμενη φιλελεύθερη μεταρρύθμιση βασίστηκε στο σύστημα των κοινωνικών τάξεων και σε υποπολιτισμικές εκφάνσεις της νεανικής συμπεριφοράς. Οι μεταρρυθμιστές στόχευαν στη μεταβολή των συστημάτων αξιών και όχι στην επικέντρωση του ενδιαφέροντος στο πρόσωπο του ανηλίκου. Εξακολουθούν να θεωρούν πρόβλημα την παραβατικότητα, για το οποίο κάτι πρέπει να γίνει, να βρεθεί μια λύση. Αυτό φυσικά προϋποθέτει

¹ S. Cohen, 1985, σελ. 16-17.

² Α. Χάϊδου, 1989, σελ. 20.

μεγάλη υπευθυνότητα από το συγκεκριμένο παραβάτη. Δεν μπορεί επομένως να αγνοηθεί το ίδιο το άτομο.

Έτσι καταλήγουμε στο ότι η αντίδραση στην παραβατικότητα των ανηλίκων δεν μπορεί να βασιστεί αποκλειστικά σε μια από τις τρεις διαφορετικές αντιλήψεις του φαινομένου και μάλιστα στη σύγχρονη κοινωνία. Τις περισσότερες φορές επικρατεί ένας συγκερασμός των τάσεων και αντιλήψεων που προαναφέρθηκαν.

Στα πλαίσια της εξελικτικής πορείας του συστήματος κοινωνικού ελέγχου των ανήλικων παραβατών του νόμου διαμορφώνονται παράλληλα αφενός οι ποινικές κυρώσεις, ως μέτρα καταπολέμησης της νεανικής εγκληματικότητας και αφετέρου τα όργανα εκείνα που είναι αρμόδια για την απονομή δικαιοσύνης στους ανηλίκους (στα οποία θα αναφερθώ στο επόμενο κεφάλαιο).

[Ποινικές κυρώσεις]³

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες μέχρι τον 19^ο αιώνα επικρατούσε η αντίληψη στο ποινικό δίκαιο ότι το παιδί και ο έφηβος ήταν η μικρογραφία ενός ενήλικου ατόμου. Γι' αυτό σε περίπτωση διάπραξης ενός εγκλήματος από ανήλικο επιβαλλόταν ποινή, αλλά μετριασμένη.

Στην Ελλάδα ξεκινώντας από την τουρκοκρατούμενη περίοδο, παρατηρούμε ότι στο εθιμικό δίκαιο τα μέτρα αντίδρασης απέναντι στα ανήλικα άτομα και ειδικά στα κορίτσια ήταν πολύ σκληρά. Ιδιαίτερα όταν παρέβαιναν κανόνες ηθών της εποχής.

Η σκληρότητα των ελληνικών αυτών εθίμων δεν είναι παρά οι επιβιώσεις κοινωνικών αντιλήψεων αρχαιότερων εποχών, όταν τα παιδιά δεν ήταν παρά περιουσιακό αντικείμενο του πατέρα. Στην πραγματικότητα δεν τιμωρείται ο ανήλικος για τα παραπτώματά του αλλά εκχωρείται από αυτόν που έχει την πατρική εξουσία επάνω του προς τον τρίτο, που συνήθως είναι η κοινότητα, ώστε με την τιμωρία του παιδιού να απαλλαγεί από την ευθύνη ή να αποκατασταθεί στα πλαίσια της κοινότητας.

Ο πατέρας μπορεί να διαθέσει το παιδί για την προσωπική του αποκατάσταση, αφού αυτό αποτελεί περιουσιακό του στοιχείο. (Στο αρχαίο ρωμαϊκό δίκαιο ο πατέρας μπορούσε να παραχωρήσει το παιδί του στον ζημιωθέντα αντί οποιασδήποτε άλλης αποζημίωσης).

Στο «Απάνθισμα των Εγκληματικών» του 1924, στον πρώτο ουσιαστικά ελληνικό ποινικό νόμο, που καταρτίστηκε με εντολή της Β' Εθνοσυνέλευσης των Ελλήνων, περιλαμβανόταν μόνο μια διάταξη σχετική με την ποινική ευθύνη των παιδιών.

³ Α.Χάϊδου, 1989, σελ. 21.

Σύμφωνα με αυτήν, στο παιδί μέχρι και τα 7 του χρόνια συγχωρείται ο φόνος. Μολονότι δεν υπήρχε γενική διάταξη που να απέκλειε τον καταλογισμό για κάθε άδικη πράξη, αφού για το φόνο αποκλειόταν η ποινική ευθύνη, είναι φανερό ότι και για τις υπόλοιπες μικρότερης βαρύτητας πράξεις ίσχυε το ίδιο. Συμπεραίνει κανείς λοιπόν ότι αφενός ίσχυε το ακαταλόγιστο για τα παιδιά μέχρι και 7 ετών και αφετέρου ότι οι ανήλικοι από 8 χρονών και πάνω εξομοιώνονταν με τους ενηλίκους, αφού για αυτούς αναγνωριζόταν πλήρης ποινική ευθύνη.

Γίνεται δεκτό ότι η αντίδραση αυτή απέναντι στο δράστη των 8 ετών και πάνω εκφράζει τόσο τα γενικότερα αισθήματα της εποχής εκείνης όσο και της προηγούμενης τουρκοκρατούμενης περιόδου και όχι μια γενικότερη αυστηρή αντίληψη για το έγκλημα.

Ο ελληνικός Ποινικός Νόμος του 1834 (άρθρα 82 έως 85), επηρεασμένος από τις αρχές του ρωμαϊκού δικαίου, της Κλασσικής Σχολής του ποινικού δικαίου και από ισχύουσες νομοθεσίες της εποχής του, δέχεται την αρχή της «ελευθερίας της βούλησης» και σ' αυτή στηρίζει την ηθική και ποινική ευθύνη του ανθρώπου. Θεωρεί ότι ο άνθρωπος είναι ελεύθερος να αποφασίζει και να πράττει όπως θέλει, αφού είναι κυρίαρχος της βούλησής του και δεν εξαρτάται από εξωγενείς παράγοντες. Μπορεί να κρίνει το κακό από το καλό και φυσικά, αν επιλέξει το κακό υπέχει ηθική και ποινική ευθύνη.

Μόνο σε δύο περιπτώσεις, στις οποίες δεν υπάρχει βούληση άρτια οργανωμένη, δεν υπάρχει καταλογισμός και συνεπώς ευθύνη: στα παιδιά και στους παράφρονες.

Έτσι ο ποινικός νόμος κηρύσσει τα παιδιά που δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο έτος της ηλικίας τους ανάκατα προς καταλογισμό. Μέχρι αυτή την ηλικία δεν υπέχει επομένως το παιδί ποινική ευθύνη για εγκληματικές πράξεις (άρθρο 82 Π.Ν.) και κατά συνέπεια μένει ατιμώρητο (άρθρο 81 Π.Ν.). Το ακαταλόγιστο για τα παιδιά που διανύουν αυτή την ηλικία καθιερώνεται από το νόμο γενικά και ανεξάρτητα, χωρίς να εξετάζεται αν στην κάθε περίπτωση το συγκεκριμένο παιδί είχε ή δεν είχε επίγνωση του άδικου χαρακτήρα της πράξης του ή είχε τη δυνατότητα να προβλέψει τα αποτελέσματα αυτής.

Μετά την ηλικία των δέκα ετών ακολουθεί μια νέα περίοδος, κατά την οποία η τυχόν ύπαρξη ευθύνης και ο καταλογισμός της παράνομης πράξης στο παιδί αφήνεται αποκλειστικά στην κρίση του δικαστή.

Αν κρίνει ότι ο ανήλικος άνω των δέκα ετών ενεργεί «άνευ διακρίσεως» (όταν δηλαδή δεν είναι σε θέση να αντιληφθεί τον αξιόποιο χαρακτήρα της πράξης του), δεν υπέχει ευθύνη και επομένως δεν του επιβάλλει ποινή. Παρ' όλα αυτά με την ίδια αθωωτική απόφαση έπρεπε ο δικαστής να προσδιορίσει εάν το παιδί έπρεπε να επιστραφεί στους γονείς του ή να παραδοθεί για σωφρονισμό σε επανορθωτικό κατάστημα. Προβλέπεται δηλαδή η δυνατότητα εγκλεισμού του ανήλικου δράστη, ανεξάρτητα από την αθώωσή του, για λόγους διαπαιδαγώγησης (βλ. άρθρο 83 Π.Ν.).

Τιμωρείται όμως όπως και ο ενήλικος, όταν ενεργεί «μετά διακρίσεως» και, επειδή ο καταλογισμός του είναι ελαττωμένος, σε σχέση με τους ενηλίκους, του επιβάλλει μειωμένη ποινή. Σχετικά με το περιεχόμενο του όρου «διάκρισις» δεν υπήρξε από τον ελληνικό ποινικό νόμο ειδικότερος προσδιορισμός, εξάλλου ούτε και ο γαλλικός ποινικός κώδικας, από τον οποίο υιοθετήθηκε η ορολογία, κάνει σχετική αναφορά.

Αντίθετα από αυτά που ίσχυαν για τους ανηλίκους που αθωνόνταν, για εκείνους που τους αποδιδόταν πλήρης καταλογισμός δεν υπήρχε ειδική πρόβλεψη σωφρονιστικής μεταχείρισης. Απλώς, όπως αναφέρθηκε, επιβάλλονταν οι ίδιες ποινές που ίσχυαν και για τους ενηλίκους, λόγω όμως της παιδικής ηλικίας (10-14 ετών) υπήρχε λόγος μετριασμού της ποινής.

Αξίζει τέλος να σημειωθεί ότι τα όρια της ποινικής ανηλικότητας ήταν πολύ χαμηλά, αφού σύμφωνα με τον Π.Ν. 1834 (άρθρο 85) εξαντλούνταν στο 14^ο έτος της ηλικίας. Αυτή βέβαια η πρόωρη ποινική ενηλικότητα, που εξέφραζε μια αδικαιολόγητη σκληρότητα απέναντι στην παιδική ηλικία, κατακρίθηκε σοβαρά από την ποινική θεωρία.

Με την πάροδο των ετών οι αρχές της Κλασσικής Σχολής, που απέβλεπαν κυρίως στην πράξη που τελέστηκε και όχι στην αγωγή και βελτίωση του ανήλικου δράστη, άρχισαν να αποβαίνουν άδικες και συγχρόνως – με τη συνεχόμενη αύξηση των εγκληματικών πράξεων των ανηλίκων – αναποτελεσματικές. Έγινε κοινή συνείδηση ότι ο ανήλικος δεν αποτελεί μια μικρογραφία του ενηλίκου, αλλά είναι ένας άνθρωπος με δική του προσωπικότητα, τελείως διαφορετική από εκείνη των ενηλίκων, που χρειάζεται και μια ιδιαίτερη μεταχείριση, προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες της ηλικίας του⁴.

Για τους λόγους αυτούς έγινε ριζική αναθεώρηση των θέσεων αυτών και οι νομοθεσίες που επακολουθούν διαπνέονται από την αρχή επιβολής μέτρων αγωγής και όχι ποινής στους ανήλικους δράστες. Στο αγγλοσαξονικό δίκαιο για πρώτη φορά, αποκλείεται η επιβολή ποινών, καταργείται το δίλημμα, αν ο ανήλικος έχει ενεργήσει «μετά διακρίσεως» ή όχι και θεσπίζονται μόνο μέτρα αγωγής και περίθαλψης, ανάλογα με την προσωπικότητα του ανηλίκου.

Και η ελληνική ποινική νομοθεσία ακολουθεί τα ρεύματα της εποχής της. Ο ΠΚ 1950 εγκαταλείπει το θέμα της «διάκρισης» στην επιβολή κυρώσεων στους ανηλίκους. Περιλαμβάνει σε ιδιαίτερο κεφάλαιο του γενικού μέρους τις διατάξεις για τους ανήλικους εγκληματίες και υιοθετεί τη συμπλήρωση του 17^{ου} έτους ως όριο λήξης της ποινικής ανηλικότητας. Ήδη το πρώτο Σχέδιο Ποινικού Κώδικα του 1924 ανέβασε το όριο ποινικής ανηλικότητας στο 16^ο έτος, που διατηρήθηκε από το Ποινικό Σχέδιο του 1933, τα δε Ποινικά Σχέδια των ετών 1935, 1937 και 1940 ανέβασαν το όριο στο 18^ο έτος. Ο ισχύων ΠΚ 1950 ακολούθησε τη μέση λύση του 17^{ου} έτους.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του ΠΚ 1950 ανήλικοι θεωρούνται τα άτομα από 7 ως 17 ετών. Οι 7 ως 12 καλούνται παιδιά και οι 13 ως 17 έφηβοι (άρθρο 1

⁴ Σ. Αλεξιάδης, 1985, σελ. 228.

παρ.1 ΠΚ). Από το 18^ο έτος της ηλικίας θεωρείται το άτομο ενήλικος για το ποινικό δίκαιο. Για τα άτομα μετεφηβικής ηλικίας (18 ως 20 ετών) προβλέπεται απλώς ειδική μεταχείριση (άρθρα 130 παρ.1 και 133 ΠΚ).

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, όπως ανέφερα και παραπάνω, επικράτησε μέχρι τον 19ο αιώνα η αντίληψη ότι το παιδί και ο έφηβος ήταν η μικρογραφία ενός ενήλικου ατόμου⁵. Επομένως, η κοινωνική αντίδραση απέναντι στον ανήλικο εγκληματία, στα πλαίσια του σωφρονιστικού συστήματος, εκφράστηκε διαχρονικά κυρίως με ιδρυματικά μέτρα και μάλιστα αρκετά αυστηρά.

Εγκλεισμός ανηλίκων σε σωφρονιστήρια απαντάται ήδη το 16^ο αιώνα στην Ευρώπη. Χαρακτηριστική είναι η συγκέντρωση δυσάγωγων παιδιών με άλλα περιθωριακά άτομα σε “house of corrections” στο Λονδίνο, από το 1575 και μετά. Η «φυλακή» την εποχή αυτή εκφράζεται μέσα από ιδρύματα που επιτελούν πολλούς λειτουργικούς σκοπούς. Επιδιώκεται αφενός η κοινωνική προστασία απέναντι στους εγκλείστους και η φιλανθρωπία, αφετέρου η επίτευξη οικονομικού κέρδους. Βασικός στόχος είναι ο εθισμός των εγκλείστων στην εργασία και την προσευχή.⁶

Τα ιδρύματα αυτά που ονομάστηκαν bridewells (από το πρώτο που ήταν το φρούριο Bridewell στο Λονδίνο) είχαν τελικά εφήμερη ύπαρξη⁷.

Τα θεμέλια του σωφρονιστικού συστήματος ανηλίκων τίθεται στις αρχές του 17^{ου} αιώνα στην Ολλανδία. Το 1603 έχουμε το πρώτο ίδρυμα για ανηλίκους. Τα ολλανδικά καταστήματα πειθαρχίας εξάλλου αποτελούν τα πρώτα σύγχρονα σωφρονιστικά καταστήματα στην ηπειρωτική Ευρώπη.

Στο τέλος του ίδιου αιώνα ιδρύεται άσυλο (spedale) για τη περισυλλογή εγκαταλειμμένων παιδιών στη Φλωρεντία, ενώ λίγες δεκαετίες αργότερα, το 1703, ιδρύεται στη Ρώμη από τον Πάπα Κλήμη τον 11^ο το αναμορφωτικό κατάστημα ανηλίκων, παράρτημα του νοσοκομείου του Αγίου Μιχαήλ⁸. Το σωφρονιστικό σύστημα που ισχύει εκεί είναι απομόνωση τη νύχτα σε ατομικά κελιά, σιωπηρή εργασία από κοινού και προσευχή κατά τη διάρκεια της ημέρας⁹.

Στην Αγγλία εμφανίζονται από το 1780 παρόμοια φιλανθρωπικά ιδρύματα και σωφρονιστήρια για ανηλίκους. Στην πρότυπη φυλακή της Γάνδης που κτίζεται στο σημερινό Βέλγιο από τον Vilain τον 14^ο γίνεται διαχωρισμός των παιδιών από τις λοιπές κατηγορίες κρατουμένων¹⁰. Τέλη του 18^{ου} αιώνα ιδρύονται στην Ιταλία και στη Βόρεια Αμερική (Νέα Υόρκη, Φιλαδέλφεια και Βοστώνη) επανορθωτικές φυλακές για παιδιά. Το 1854 εκδίδεται στην Αγγλία νόμος που

⁵ Α.Χαΐδου, 1989, σελ.21.

⁶ Ν. Κουράκης, 1985, σελ. 107.

⁷ Η. Δασκαλάκης, 1981, σελ.42.

⁸ Η. Δασκαλάκης, 1981, σελ.42.

⁹ Γ. Ληξουριώτης, 1986, σελ. 214.

¹⁰ Γ. Ληξουριώτης, 1986, σελ. 219.

προβλέπει συγκεκριμένη σωφρονιστική μεταχείριση των παιδιών που εγκληματούν. Ιδρύονται επανορθωτικά (reformatory) και βιομηχανικά (industrial) σχολεία (schools)¹¹.

Την ίδια εποχή στη Γαλλία (1817) προβλέπονται στο νόμο ιδιαίτερα τμήματα στις ήδη υπάρχουσες φυλακές για τα παιδιά (δεν υλοποιήθηκαν ποτέ) και ιδρύεται ειδική για ανηλίκους φυλακή στο Παρίσι που λειτουργεί μόνο μερικά χρόνια. Το 1836 τελικά κατασκευάζεται μια αποκλειστικά για ανηλίκους φυλακή (La Roquette). Παράλληλα αναπτύσσεται και ο θεσμός των «αγροτικών αποικιών» (colonies agricoles), όπου οι νέοι υποβάλλονται κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού τους σε αγροτικές εργασίες με ταυτόχρονη διδασκαλία και ηθικοθρησκευτική εκπαίδευση¹². Και στην Πρωσσία (1820) καθώς και στα γερμανικά κράτη ιδρύονται φυλακές ανηλίκων. Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα παρατηρείται μεγάλος αριθμός εγκλείστων ανηλίκων στις αγγλικές φυλακές. Η βιομηχανική πρόοδος της εποχής εκείνης οδηγεί τους ανηλίκους των κατώτερων οικονομικών τάξεων στο έγκλημα.

Η επερχόμενη όμως θρησκευτική και ηθική αναγέννηση ευνοεί την εξάπλωση των ανθρωπιστικών ιδεών και, μεταξύ άλλων, γενικεύεται το αίτημα για απομάκρυνση των ανηλίκων από τις φυλακές. Το 1838 αναγνωρίζεται και νομοθετικά η ανάγκη ιδιαίτερης σωφρονιστικής μεταχείρισης των ανηλίκων. Με πρωτοβουλία και δαπάνες ιδιωτών αρχίζουν να λειτουργούν ιδρύματα για τους ανηλίκους που έχουν εγκαταλειφθεί και εκείνους που έχουν διαπράξει εγκλήματα: τα βιομηχανικά (Industrial Schools) και τα αναμορφωτικά σχολεία (Reformatory Schools). Η διοίκηση των σχολείων αυτών ήταν ιδιωτική, επομένως υπήρχε μεγαλύτερη ευχέρεια προσαρμογής των σωφρονιστικών μεθόδων στις ανάγκες των τροφίμων. Η διάκριση θα καταργηθεί το 1933 και θα αποκαλούνται γενικά εγκεκριμένα σχολεία (Approved Schools).

Σε αυτά εισάγονται παιδιά και έφηβοι 8-17 ετών με απόφαση του δικαστηρίου ανηλίκων, αν κριθεί ότι είναι ένοχοι αδικήματος που επισύρει ποινή φυλάκισης, ή ότι έχουν ανάγκη προστασίας και επίβλεψης, ή ότι απειθούν και εκφεύγουν από την εξουσία των γονέων και κηδεμόνων τους (στην περίπτωση αυτή απαιτείται και η συναίνεση των γονέων) ή ότι απουσιάζουν αδικαιολόγητα από τα μαθήματά τους.

Γύρω στο 1840 ιδρύονται ειδικά σχολεία αναμόρφωσης και αγροτικές αποικίες για ανήλικους εγκληματίες, αντίστοιχα, στο Parkhurst της Αγγλίας και στο Mettray της Γαλλίας, με πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης και ηθικοθρησκευτικής αγωγής¹³. Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα γίνεται στο Βέλγιο διαχωρισμός των φυλακών ανηλίκων από τα καταστήματα ανατροφής εγκαταλειμμένων παιδιών. Στο Τορίνο της Ιταλίας ιδρύεται φυλακή ανηλίκων¹⁴.

Μόλις στα τέλη του 19^{ου} αιώνα υπογραμμίζεται από τον Franz von Liszt η σημασία της ειδικής μεταχείρισης των ανηλίκων εγκληματιών. Οι ευρωπαϊκές

¹¹ Γ. Ληξουριώτης, 1986, σελ. 214,217.

¹² Γ. Ληξουριώτης, 1986, σελ. 217.

¹³ Ν. Κουράκης, 1986, σελ. 175-179.

¹⁴ Γ. Ληξουριώτης, 1986, σελ. 219.

νομοθεσίες την υιοθετούν κυρίως μετά από την εξέλιξη του αναμορφωτικού συστήματος Borstal στη Μ.Βρετανία, που αποβλέπει τόσο στην αγωγή όσο και τη μετασωφρονιστική μέριμνα των νεαρών εγκλείστων¹⁵.

Το σύστημα Borstal δημιουργήθηκε στην Αγγλία τέλη του 19^{ου} αιώνα από τις υποδείξεις της επιτροπής Gladstone που έθεσε τα θεμέλια της σωφρονιστικής μεταχείρισης των ενηλίκων και ανηλίκων. Από αυτή προτάθηκε η ανάγκη ίδρυσης ειδικών σωφρονιστικών καταστημάτων νέου τύπου (ανάμεσα στη φυλακή και το αναμορφωτικό σχολείο) για άτομα μετεφηβικής ηλικίας.

Βασίστηκε κυρίως στο Αμερικανικό Αναμορφωτικό Σύστημα (American Reformatory System) που εφαρμόζονταν από το 1877 στο ίδρυμα Ελμάιρα της Ν. Υόρκης και αφορούσε εγκληματίες 16-30 ετών. Θεμελιώδεις αρχές του ήταν η αόριστη καταδίκη, το προοδευτικό σύστημα αγωγής με βαθμολογία των τροφίμων και η υπό αίρεση προσωρινή απόλυση εκείνων που σωφρονίζονταν, κάτω από την επίβλεψη ειδικών οργάνων.

Το 1902 σε παράρτημα φυλακής του αγγλικού χωριού Borstal αρχίζει να εφαρμόζεται ειδικότερη μεταχείριση των νεαρών εγκλείστων μετεφηβικής ηλικίας, γεγονός που δίνει την ονομασία αυτή σε όλο το σωφρονιστικό σύστημα μεταχείρισης των νεαρών εγκλείστων. Αυτό γίνεται υποχρεωτικό το 1908 σε όλη την Αγγλία και από το 1910 το σύστημα αυτό δεν εφαρμόζεται πλέον σε πτέρυγες των κοινών φυλακών, αλλά σε ειδικά ιδρύματα που ονομάστηκαν όλα Borstal. Παράλληλα ιδρύεται η Borstal Association, Εταιρία προστατευτικής επίβλεψης και αποκατάστασης των προσωρινά απολυομένων εγκλείστων.

Ο ανήλικος εγκληματίας 16-21 ετών καταδικάζεται με δικαστική απόφαση σε κράτηση 2-3 ετών σε ίδρυμα Borstal, η δε σωφρονιστική διοίκηση μπορεί να απολύσει προσωρινά τον έγκλειστο κατάδικο μετά από 6 μήνες αν είναι αγόρι και μετά από 3 μήνες αν είναι κορίτσι. Μετά την έκτιση της ποινής παραμένει για ένα χρόνο υπό την επίβλεψη της σωφρονιστικής αρχής, η οποία έχει το δικαίωμα να τον ανακαλέσει στο ίδρυμα και να τον κρατήσει για άλλο ένα χρόνο. Στην περίπτωση που ο κρατούμενος σε Borstal παραμένει αδιόρθωτος, προβλέπεται τέλος η δυνατότητα μεταγωγής του σε κοινές φυλακές.

Ενώ αποφασιστικό κριτήριο για την εισαγωγή του ανηλίκου σε Borstal ήταν αρχικά η απόκτηση ή όχι εγκληματικών έξεων ή σχέσεων με τους καθ' έξη εγκληματίες, από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα για την επιβολή του σωφρονισμού σε Borstal απαραίτητη είναι η διαπίστωση της ανάγκης για βαθύτερη αγωγή του νεαρού εγκληματία (κριτήριο που διευρύνει δηλαδή τον κύκλο των νεαρών εγκληματιών).

Πρέπει συγκεκριμένα να έχουμε ανήλικο δράστη εγκλήματος για το οποίο προβλέπεται ποινή φυλάκισης, ο ανήλικος να είναι 16-21 ετών κατά την ημέρα της καταδίκης και να κριθεί από το δικαστήριο αν, από τις περιστάσεις τέλεσης

¹⁵ Ν. Κουράκης, 1985, σελ. 149.

του εγκλήματος, το χαρακτήρα και την προηγούμενη διαγωγή του κατηγορουμένου, ο εγκλεισμός του σε Borstal είναι ο πιο κατάλληλος για τη βελτίωσή του και την αποτροπή του από την τέλεση νέων εγκλημάτων.

Εάν ο ανήλικος χρειάζεται ειδική αγωγή, αλλά δεν κρίνεται απαραίτητη η εισαγωγή του σε Approved School ή σε Borstal, μπορούν να επιβληθούν από το δικαστήριο άλλα μέτρα ή να αποφασιστεί η φοίτηση του ανηλίκου σε κέντρο αγωγής (Attendance Centre).

Ο θεσμός της σωφρονιστικής μεταχείρισης τύπου Borstal, που αναμορφώθηκε σε νέες βάσεις το 1982 βρίσκεται πλέον σε υποχώρηση και παρακμή¹⁶.

Στην Ελλάδα ήδη το 19^ο αιώνα ήταν δυνατή η στέρηση της ελευθερίας τόσο σε ανηλίκους που είχαν διαπράξει κάποιο έγκλημα όσο και σε εκείνους που λόγω ορφάνιας θεωρούνταν φυγόπονοι και αλήτες από τα αστυνομικά όργανα, επικίνδυνοι για τη δημόσια ασφάλεια¹⁷.

Η ποινική νομοθεσία της εποχής διαπνέεται από την αρχή της «ελευθερίας της βούλησης» και σε αυτή στηρίζει την ηθική και ποινική ευθύνη του ανθρώπου. Στα παιδιά όμως, στα οποία δεν υπάρχει άρτια οργανωμένη βούληση, δεν υπάρχει καταλογισμός και συνεπώς ευθύνη.

Σύμφωνα με τον Ποινικό Νόμο (1834) η ποινική ανηλικότητα έπαυε με τη συμπλήρωση των δεκατεσσάρων ετών. Ο δικαστής έκρινε στη συγκεκριμένη περίπτωση αν υπήρχε ευθύνη και καταλογισμός στον ανήλικο 10-14 ετών. Σε περίπτωση καταδίκης δεν υπήρχε για τους ανηλίκους ειδική πρόβλεψη σωφρονιστικής μεταχείρισης. Επιβάλλονταν οι ίδιες ποινές που προβλέπονταν και για τα ενήλικα άτομα, αλλά μετριασμένες λόγω της παιδικής ηλικίας.

Για λόγους όμως διαπαιδαγώγησης (βλ. άρθρο 83 Π.Ν.) ήταν επίσης δυνατός ο εγκλεισμός και ανηλίκου δράστη (10-14 ετών) που έχει αθωωθεί από το δικαστήριο. Ο δικαστής με την αθωωτική απόφαση έπρεπε να προσδιορίσει εάν το παιδί έπρεπε να επιστραφεί στους γονείς του ή να παραδοθεί για σωφρονισμό σε επανορθωτικό κατάστημα. Σε περίπτωση εγκλεισμού οριζόταν και η διάρκειά του, η οποία μπορούσε να κρατήσει μέχρι το 18^ο έτος της ηλικίας.

Τα πρώτα άσυλα για ανηλίκους άρχισαν να λειτουργούν τη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα (το «Άσυλο του Παιδιού Θεσσαλονίκης» και το «Εμπειρίκειο Άσυλο αστέγων παιδων» στην Αθήνα). Το Αναμορφωτικό Σχολείο Αρρένων που στεγάστηκε στο Αμαλίο Ορφανοτροφείο από το 1926 στον Ωρωπό (το σημερινό Ίδρυμα Αγωγής Αρρένων Στοιχειώδους Εκπαίδευσης στον Κορυδαλλό Πειραιά) είχε μόλις εξάχρονη ύπαρξη. Το 1932 στεγάστηκαν σε αυτό οι φυλακές, το δε Αναμορφωτικό Σχολείο μεταφέρθηκε στη Σύρο.

¹⁶ Ν. Κουράκης, 1985, σελ. 150.

¹⁷ Γ. Ληξουριώτης, 1986, σελ. 221.

Τα Αναμορφωτήρια της εποχής εκείνης έμοιαζαν με στρατώνες. Στέγαζαν μεγάλο αριθμό τροφίμων με ελάχιστο και ανειδίκευτο προσωπικό.

Σήμερα στα τρία Ιδρύματα Αγωγής (όπου εισάγονται παιδιά και έφηβοι με απόφαση δικαστηρίου ανηλίκων ή με τη διοικητική οδό) και τα δύο Σωφρονιστικά Καταστήματα ανηλίκων (όπου εισάγονται έφηβοι και μετέφηβοι με απόφαση δικαστηρίου ανηλίκων)¹⁸ πραγματώνεται η «ειδική» μεταχείριση των ανηλίκων.

2. Οι τυπικές μορφές του κοινωνικού ελέγχου (πρωτογενείς, δευτερογενείς και τριτογενείς αντιδράσεις).

Ο τυπικός κοινωνικός έλεγχος παρεμβαίνει εκεί που οι μηχανισμοί του άτυπου δεν λειτουργούν ή δεν λειτούργησαν, αλλά και στη περίπτωση μιας ανεπαρκούς κοινωνικοποίησης. Ένας μεγάλος αριθμός θεσμών, ομάδων και ατόμων παρεμβαίνει για την εφαρμογή του, ακολουθούνται μια σειρά από στρατηγικές, τίθενται σε κίνηση κάποιοι μηχανισμοί, οι οποίοι κινούνται από άτομα και υπηρεσίες.

Στην παρούσα εργασία θα αναφερθώ στις πρωτογενείς, δευτερογενείς και τριτογενείς αντιδράσεις των υπηρεσιών του τυπικού κοινωνικού ελέγχου, ώστε να ξεκαθαριστούν καλύτερα οι διάφορες όψεις της «κοινωνικής προστασίας» των ανηλίκων. Βέβαια, ένας πλήρης και απόλυτος διαχωρισμός των τριών τύπων αντιδράσεων είναι αδύνατος, αφού οι αντιδράσεις αυτές επικαλύπτονται, μερικά και οι ίδιες υπηρεσίες μπορούν να παρέμβουν σε διάφορα επίπεδα.

Σχηματικά, ο καθένας από αυτούς τους τρεις τύπους κοινωνικής αντίδρασης¹⁹ αφορά διαφορετική ομάδα ατόμων και επιδιώκει την επίτευξη μερικότερων στόχων. Έτσι οι πρωτογενείς αντιδράσεις αφορούν το σύνολο των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο. Συνίσταται στην προσπάθεια τροποποίησης των όρων του ευρύτερου, φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος και περιλαμβάνουν γενικά μέτρα αρωγής της νεότητας, ώστε να περιορισθεί στο ελάχιστο η πιθανότητα παρεκκλίνουσας ή παραβατικής συμπεριφοράς.

¹⁸ **Ειδικά Καταστήματα Κράτησης Νέων:**

1 ΕΙΔΙΚΟ ΚΑΤ/ΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΝΕΩΝ (ΕΚΚΝ) ΑΥΛΩΝΑ

2 ΕΙΔΙΚΟ ΚΑΤ/ΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΝΕΩΝ (ΕΚΚΝ) ΒΟΛΟΥ

3 ΑΣΚΑ ΚΑΣΣΑΒΕΤΕΙΑΣ

¹⁹ Ιακ. Φαρσεδάκης, 1995, σελ. 124.

Οι δευτερογενείς αντιδράσεις αφορούν στην έγκαιρη επισήμανση και παρέμβαση στη ζωή ατόμων ή ομάδων, που κινδυνεύουν βάσιμα, εξαιτίας της κατάστασης στην οποία βρίσκονται (διαλυμένη οικογένεια, άθλιες υλικές συνθήκες ζωής κ.λ.π.), να οδηγηθούν στην παραβατικότητα. Στις σχετικές προσπάθειες παρέμβασης περιλαμβάνονται τα διάφορα κοινωνικο-παιδαγωγικά μέτρα αρωγής και προστασίας, καθώς και ορισμένες ποινικές ρυθμίσεις θεμάτων που τους αφορούν.

Οι πρωτογενείς και δευτερογενείς αντιδράσεις αφορούν, λοιπόν, ανηλίκους που δεν είναι, ακόμα παραβατικοί. Οι πρωτογενείς, μάλιστα, δεν αφορούν καν εξατομικευμένες περιπτώσεις. Αντιθέτως, οι τριτογενείς αντιδράσεις αφορούν ανηλίκους που έχουν, ήδη διαπράξει παραβατικές πράξεις. Τα σχετικά μέτρα κοινωνικού ελέγχου στοχεύουν στην κοινωνική τους επανένταξη και στην πρόληψη της υποτροπής. Εδώ περιλαμβάνεται και η ποινική παρέμβαση της πολιτείας.

Είναι φυσικό, αλλά και αυτονόητο, ίσως, οι πιθανότητες επιτυχίας των στόχων που θέτουν αυτοί οι τρεις τύποι παρέμβασης να μειώνονται όσο απομακρυνόμαστε από το επίπεδο των πρωτογενών αντιδράσεων και βαίνουμε προς εκείνο των τριτογενών. (Αυτό φαίνεται καθαρά και από την ακόλουθη «καμπύλη επιτυχίας» των τριών τύπων αντιδράσεων, όπως παρατίθεται στην έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης (1979)).

Η διαπίστωση αυτή υποδεικνύει με σαφήνεια προς ποιες κατευθύνσεις πρέπει να στραφεί η πολιτική για την προστασία των νέων. Με βάση αυτό το γεγονός, οι προσπάθειες εντείνονται προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης προγραμμάτων πρόληψης με ενεργοποίηση πολιτικών στα δύο πρώτα επίπεδα παρέμβασης, με εκσυγχρονισμό ασφαλώς, αλλά και προσπάθεια συντονισμού και της οποιασδήποτε μορφής τριτογενούς παρέμβασης.

Ο τρόπος αντιμετώπισης από τους δικαστές της παραβατικότητας των ανηλίκων εμφανίζει τα τελευταία χρόνια σε ορισμένες χώρες αξιόλογες μεταβολές, ιδιαίτερα με την εισαγωγή της συστηματικής προσέγγισης των προβλημάτων.

Τα θεωρητικά εφόδια του δικαστού ανηλίκων παρέμειναν, για πολύ καιρό η Ψυχολογία και η Ψυχιατρική, πράγμα που ευνοούσε μιαν ατομική κυρίως προσέγγιση των προβλημάτων. Όμως για λόγους αποτελεσματικότητας και εκσυγχρονισμού, ο δικαστής έπρεπε να προσπαθήσει να εξαλείψει τις καταστάσεις που επαναλαμβάνονται από γενιά σε γενιά μέσα στις οικογένειες με τις οποίες συνήθως ασχολείται. Η συστηματική προσέγγιση θα μπορούσε να τον βοηθήσει: αν αντιμετώπιζε την οικογένεια ως ένα ζωντανό σύστημα που προοριζόταν να εξελιχθεί, κατά φάσεις, προς την ωριμότητα, αλλά υποκείμενο σε καταναγκασμούς και εμπόδια που έθεταν αντίρροπες δυνάμεις που μπορούσαν να αποτρέψουν τη φυσιολογική εξέλιξη αυτής της διαδικασίας. Τότε το παραβατικό παιδί ή αυτό που βρίσκεται σε κίνδυνο δεν θα ήταν παρά ένα σύμπτωμα της δυσλειτουργίας αυτού του συστήματος. Έτσι δεν απομονώνεται ποτέ το πρόβλημα του παιδιού από το πλαίσió του, αλλά αντίθετα συνεκτιμώνται όλα τα αλληλοεπιδραστικά στοιχεία μέσα στην οικογένεια.

Αυτή βέβαια η συστηματική προσέγγιση προϋποθέτει μια εξειδικευμένη εκπαίδευση, ιδιαίτερα δύσκολη να επιτευχθεί από τους νομικής προέλευσης δικαστές ανηλίκων που έχουν συνηθίσει σε μια γραμμική προοπτική, αντί της κυκλικής προοπτικής που απαιτείται και όπου δεν αναζητούνται πια οι γενεσιουργοί παράγοντες, αλλά το πώς – μέσω του τρόπου λειτουργίας του συστήματος - η κατάσταση μπορεί να αλλάξει.

Για τις οικογένειες που συχνά βρίσκονται σε ένα στάδιο, κατά το οποίο ο κανόνας, ο νόμος, δεν έχει εσωτερικευθεί και που υιοθετούν έναντι του δικαστή είτε στάσεις υπερεξάρτησης είτε στάσεις εχθρότητας, ο δικαστής, ως εκπρόσωπος του νόμου, παίζει ένα ρόλο θεμελιακό. Ο νόμος αποδεικνύεται συχνά, ως σημείο αναφοράς κατά τη δόμηση μιας προσωπικότητας, ένας φραγμός κατά της σύγχυσης. Η οικογένεια βρίσκεται σε ισορροπία, όταν καταφέρει να συνδέσει αρμονικά τους εσωτερικούς της κανόνες με εκείνους της ευρύτερης κοινωνίας. Ο δικαστής πρέπει να προσπαθήσει, σε περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ αυτών, να μην επιβάλλει εξωτερικά μια έτοιμη λύση, χωρίς να αποπειραθεί να οδηγήσει την οικογένεια στην ανεύρεση μιας μορφής εναρμόνισης.

Ο δικαστής ανηλίκων μέσα σ' αυτή την προοπτική είναι αναγκαίο να συνδιαλεχθεί με όλα τα μέλη της οικογένειας. Δεν πρέπει όμως να παραθέσει απλώς τη μία μετά την άλλη τις ατομικές αντιλήψεις των διαφόρων μελών της οικογένειας, αλλά πρέπει, αν είναι δυνατό, να δεχτεί όλη την οικογένεια μαζί και να αναλύσει μαζί τους, πώς το πρόβλημα εμφανίστηκε μέσα στο οικογενειακό σύστημα και πώς χρησιμεύει ίσως στη διατήρηση της ισορροπίας του συστήματος.

Γίνεται κατανοητό πόσο δύσκολος σε μια τέτοια προοπτική είναι ο ρόλος του δικαστή ανηλίκων που κινδυνεύει επιπλέον κατά τον χειρισμό των διαφόρων υποθέσεων, να προβάλλει τα δικά του παιδικά βιώματα κατά την εκτίμηση των συγκεκριμένων καταστάσεων που καλείται να ρυθμίσει (και όχι να κρίνει). Μόνο μετά από πολύ προσεκτική επιλογή των δικαστών ανηλίκων και εξαιρετική εκπαίδευσή τους, είναι δυνατόν να διευκολυνθούν στο να ξεπεράσουν αυτό και άλλα προβλήματα, αλλά και να αντεπεξέλθουν στο σοβαρότατο καθήκον που τους αναθέτει η πολιτεία.

Κατά τους Hawkins, Pastor, Bell και Morrison (1980) οι πρωτογενείς και δευτερογενείς παρεμβάσεις, για να είναι αποτελεσματικές, πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους, τους παράγοντες που δημιουργούν ή ενισχύουν την παραβατικότητα. Για να προλάβει κανείς την εκδήλωση μιας συμπεριφοράς θα πρέπει να εξαλείψει τα κίνητρα που την δημιουργούν. Όμως μέχρι στιγμής τουλάχιστον δεν διαθέτουμε σαφείς και αναντίρρητες απαντήσεις, σχετικά με τους παράγοντες αυτούς. Υπάρχει ασφαλώς ένας αριθμός πιθανών τέτοιων παραγόντων. Όμως οι έρευνες παρήγαγαν ποικίλα και μερικές φορές συγκρουόμενα πορίσματα σχετικά με αυτούς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην είναι δυνατό να επιλεγούν με ευχέρεια οι πολιτικές που θα έχουν την καλύτερη προληπτική δράση.

3. Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Η σωφρονιστική πολιτική που ασκείται σε συγκεκριμένα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά πλαίσια έχει άμεση σχέση με τη διαχρονική κοινωνική αντίδραση απέναντι στο έγκλημα και τον εγκληματία.

Για το ποιοί παράγοντες συντελούν στη διαμόρφωση αυτής της κοινωνικής αντίδρασης σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο έχουν διατυπωθεί θεωρίες που επικεντρώνουν τους παράγοντες είτε στον πολιτισμό, είτε στην κοινωνική δομή, είτε τέλος στην ψυχολογία. Παραλείποντας σκόπιμα την τελευταία, που βασίζεται μόνο στις εσωτερικές διεργασίες του ατόμου και αγνοεί τις κάθε είδους επιδράσεις και σκοπιμότητες που προέρχονται από το κοινωνικό περιβάλλον, στην προκειμένη εργασία έχω εστιάσει στα λοιπά.

Η θεωρία της πολιτισμικής αρμονίας του Sutherland²⁰ υποστηρίζει ότι η αντίδραση στο έγκλημα και οι μέθοδοι μεταχείρισης του εγκληματία είναι συνυφασμένες με όλους τους άλλους τρόπους συμπεριφοράς που εμφανίζονται σε μια κοινωνία σε συγκεκριμένη περίοδο. Αυτή η κατασκευή ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και επαληθεύεται απόλυτα με τη διαχρονική ανάλυση όλων των θεωρητικών σχημάτων και ρευμάτων που επηρέασαν την εξέλιξη της εγκληματολογικής σκέψης και παράλληλα την πρακτική εφαρμογή των μεθόδων αντίδρασης απέναντι στον εγκληματία.

Αντίθετα, τόσο η θεωρία των συστημάτων παραγωγής (μαρξιστική θεώρηση), σύμφωνα με την οποία η μεταχείριση του εγκληματία συνδέεται απόλυτα με την αγορά εργασίας (όταν υπάρχει δηλαδή αυξημένη ζήτηση εργατικού δυναμικού, η αντίδραση στον εγκληματία είναι περισσότερο ήπια και αντίθετα όταν αυξάνεται η προσφορά εργασίας είναι πιο αυστηρή) όσο και η θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης (βλ. θεωρία της Ανομίας, Emil Durkheim), που εξαρτά την αντίδραση από την ομοιογένεια ή ετερογένεια της κοινωνίας (σε ομοιογενή κοινωνία έχουμε λιγότερες συγκρούσεις με ηπιότερη αντίδραση στον εγκληματία, και το αντίθετο) είναι περισσότερο μονοσήμαντες διότι επικεντρώνουν τη βασική τους υπόθεση σε ένα κυρίως παράγοντα από τους τόσους, που χαρακτηρίζουν την κοινωνική δομή.

Σύμφωνα με τον Foucault²¹, οι τρόποι και τα μέσα αντίδρασης κατά του εγκληματία είναι αλληλένδετα με τη δομή της πολιτικής εξουσίας. Αναμφίβολα αυτή η προσέγγιση βρίσκει έρεισμα σε κάθε ιστορική περίοδο. Με την επιφύλαξη του ότι ο προσδιορισμός της κοινωνικής αντίδρασης κατά του εγκληματία καθορίζεται από πολύπλοκους μηχανισμούς και ένα πλήθος παραγόντων (πολιτισμικών, πολιτικών και οικονομικών μεταξύ άλλων), που δεν μπορούν μονομερώς να επισημανθούν, τα θεωρητικά σχήματα του Sutherland και του Foucault είναι σε θέση να αγγίζουν περισσότερο το πνεύμα της σύγχρονης εποχής στον τομέα της σωφρονιστικής μεταχείρισης των εγκληματιών.

²⁰ Sutherland E. H., "Principles of Criminology", (1939), Philadelphia, Lippincott, Sutherland.

²¹ Ν. Κουράκης, 1985, σελ. 155.

Παρά το ότι με τη συνεχή ποινικοποίηση συμπεριφορών η έννοια του εγκληματία στη σημερινή εποχή θα έπρεπε να μη διατηρεί τη βαρύτητα που είχε ίσως πριν από πολλές δεκαετίες, η γνώμη που έχουμε για τα άτομα που παρεκκλίνουν και προσβάλλουν κάποια έννομα αγαθά, των οποίων η προστασία κρίνεται αναγκαία, εξακολουθεί να είναι το ίδιο αρνητική και φορτισμένη.

Η αντιμετώπιση των εγκληματιών διαχρονικά χαρακτηρίζεται στην πρακτική της εφαρμογή από την επανάληψη των ίδιων στερεότυπων και προκαταλήψεων, μόνο που η χάραξη της αντεγκληματικής πολιτικής κάθε φορά επηρεάζεται από τις θεωρίες που κυριαρχούν στον επιστημονικό χώρο και διανθίζεται, ως προς το περιεχόμενό της, με την ορολογία της εποχής.

Το 18^ο αιώνα θεμέλιο της ποινής είναι η κατηγορηματική προσταγή του νόμου, που δεν μπορεί ποτέ να υποβιβαστεί σε μέσο για κάποιο σκοπό, το δε είδος και η ένταση της τιμωρίας είναι ανάλογη με τη βαρύτητα της πράξης (ανταποδοτικός χαρακτήρας της ποινής). Με τη δημιουργία της «κλασσικής σχολής» (19^{ος} αιώνας) η ποινή, στα πλαίσια της ανταπόδοσης, χαρακτηρίζεται αρχικά ως πραγμάτωση της δικαιοσύνης, με την έννοια της κάθαρσης ή εξιλέωσης, και μετά, στα πλαίσια της αναλογίας, το μέγεθος της ποινής εξαρτάται όχι μόνο από το μέγεθος της βλάβης αλλά από το βαθμό καταλογισμού στο δράστη (απόλυτες θεωρίες που ανατρέχουν στο παρελθόν για να δικαιολογήσουν την ποινή).

Με τα ρεύματα όμως των ιδεών που εδραιώθηκαν και διαδόθηκαν με τη Γαλλική Επανάσταση, που αποβλέπουν αντίθετα στο μέλλον (σχετικές θεωρίες), κυριαρχεί η αντίληψη ότι το κράτος επιδιώκει με την ποινή ορισμένους σκοπούς, ανάλογα δε με την τακτική που ακολουθεί για να τους επιτύχει, και με το αν απευθύνεται για το λόγο αυτό στην ολότητα ή στο άτομο, γίνεται διάκριση σε γενική και ειδική πρόληψη.

Οι ενωτικές τέλος θεωρίες συνδυάζουν τα δύο προηγούμενα θεωρητικά σχήματα. Η γενική πρόληψη, η ειδική πρόληψη και η ανταπόδοση θεωρούνται καθοριστικοί παράγοντες για την απειλή, την επιμέτρηση και την εκτέλεση της ποινής.

Στα πλαίσια των ενωτικών θεωριών το θεωρητικό σχήμα του Ι.Μανωλεδάκη²² ανταποκρίνεται περισσότερο στη φύση και τους σκοπούς της ποινής, έτσι όπως εμφανίζονται στα πλαίσια της ποινικής καταστολής στην Ελλάδα και της μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών του νόμου. Αναγνωρίζει τους σκοπούς της ποινής, χωρίς και να αγνοεί (όπως οι σχετικές θεωρίες) τον κοινωνικό-ανταποδοτικό χαρακτήρα της ποινής.

Η απειλή επιβολής ποινικών κυρώσεων στην περίπτωση διάπραξης εγκλήματος από ανήλικο, σκοπό έχει τη γενική πρόληψη. Όταν αυτό τελεστεί, η συγκεκριμένη ποινική κύρωση που επιβάλλεται (αναμορφωτικά μέτρα, ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων ή οποιαδήποτε ποινή του κοινού ποινικού δικαίου) σκοπό έχει να ανταποδώσει στο δράστη το

²² Ι. Μανωλεδάκης σύμφωνα με Α. Χάϊδου, (1990), σελ. 21.

κοινωνικό κακό που προξένησε με το έγκλημα. Να δώσει δηλαδή την απάντηση της οργανωμένης κοινωνίας για την εγκληματική του συμπεριφορά.

Η ειδική πρόληψη, τέλος, που υλοποιείται με την έκτιση της ποινής (των ιδρυματικών μέτρων στους ανηλίκους, διότι τα εξωιδρυματικά δεν γίνονται τις περισσότερες φορές αντιληπτά από τον ανήλικο) περιέχει μέσα της και το στοιχείο της γενικής πρόληψης (ασκεί εκφοβιστική δράση στους ανηλίκους που δεν έχουν υποπέσει, ως ύποπτοι δράστες, στην αντίληψη των οργάνων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου) αλλά και της ανταπόδοσης (διότι η έκτιση των κυρώσεων που εμπεριέχουν στέρηση της ελευθερίας χαρακτηρίζεται από ένα πρόγραμμα μεταχείρισης που διαπνέεται εξ ολοκλήρου από καταναγκασμό, στέρηση των δικαιωμάτων των ανηλίκων, και παρά τις εξαγγελίες για βελτίωση και επανένταξη, από αδυναμία επίτευξης των δύο αυτών στόχων).

Πράγματι στην πράξη κυριαρχεί ένας τιμωρητικός ανταποδοτικός χαρακτήρας της έκτισης της ποινής, ενώ η βελτίωση του εγκληματία μένει συνήθως στόχος ουτοπικός. Κυρίαρχη αντίληψη παραμένει το ότι οι παράγοντες του εγκλήματος οφείλονται στο πρόσωπο του εγκληματία και όχι σε κοινωνικά αίτια ή στις στιγματιστικές επιδράσεις της αντίδρασης των μελών μιας κοινωνίας απέναντι στο άτομο που παρεκκλίνει.

Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Foucault²³ : Εκείνος που έχει σχέση με την ποινική δικαιοσύνη, είναι βέβαια ο παραβάτης. Αλλά αυτός που έχει σχέση με το σωφρονιστικό μηχανισμό είναι κάποιος άλλος. Είναι ο εγκληματίας, βιογραφική μονάδα, πυρήνας του «επικίνδυνου», εκπρόσωπος κάποιου είδους ανωμαλίας.

Επομένως, πρέπει να επέμβουμε δραστικά στην προσωπικότητά του, να την αναδομήσουμε και να επανεντάξουμε πλέον το άτομο υγιές στο κοινωνικό περιβάλλον. Τόσο τα κοινωνικά αίτια όσο και η προσπάθεια απάλειψης των στιγματιστικών αντιδράσεων που προσδίδουν στο άτομο την ετικέτα του εγκληματία, παραμένουν σε δεύτερη μοίρα.

Έτσι εξηγείται η εμμονή στην εκπόνηση προγραμμάτων ατομικής μεταχείρισης των εγκληματιών, ποικίλων σε περιεχόμενο και με διαφορετικό νομοθετικό ή μη πλαίσιο αναφοράς.

Απέναντι στον ανήλικο εγκληματία ειδικότερα ανοίγονται μεγαλύτεροι ορίζοντες στις δυνατότητες παρέμβασης των οργάνων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Η νεαρή ηλικία «προκαλεί» για μια περισσότερο δυναμική πολιτική, για εξάντληση όλων των ορίων της αυθαιρεσίας. Η ορθή διαμόρφωση της προσωπικότητας των νεαρών εγκληματιών, η σωστή κοινωνικοποίησή τους θεωρείται από εκείνους που εκπονούν το πλαίσιο της σωφρονιστικής μεταχείρισης ευκολότερη υπόθεση αλλά συγχρόνως και περισσότερο απαραίτητη σε σχέση με τους ενηλίκους. Το επιχείρημα ότι από την παρέμβαση τους αυτή θα τεθούν οι βάσεις για μια θετική μελλοντική εξέλιξη των παιδιών αυτών αποτελεί το επαναλαμβανόμενο «άλλοθι».

²³ M. Foucault, 1976, σελ. 331.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Ο ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΕΡΙΓΥΡΟΣ

Α. Διεθνές Σωφρονιστικό Δίκαιο

Οι διεθνείς διακυβερνητικοί οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών και του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν να επιδείξουν έντονη δραστηριότητα στο πεδίο της σωφρονιστικής πολιτικής και την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων των κρατουμένων και τον σεβασμό της αξιοπρέπειάς τους. Διακηρύξεις, διεθνείς συμβάσεις και σύμφωνα, αποφάσεις και συστάσεις προς τα κράτη μέλη αποτελούν διεθνές δίκαιο, πηγές, στοιχειώδεις κανόνες και κατευθυντήριες γραμμές για τη μεταχείριση των νεαρών κρατουμένων. Έχει δημιουργηθεί ένα διεθνές σωφρονιστικό δίκαιο, στο οποίο υπάγονται ιδίως διατάξεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, των Κανόνων του Πεκίνου, των Κανόνων για την Προστασία Ανηλίκων στερημένων της ελευθερίας τους, καθώς και μια σειρά Συστάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Η Κοινωνία των Εθνών υιοθέτησε για πρώτη φορά το 1934 (πενήντα πέντε) «Κανόνες για τη Μεταχείριση των Φυλακισμένων». Ειδική μνεία για τους νεαρούς κρατουμένους γίνεται στα κεφάλαια για την:

- α) κατανομή και χωρισμό, με την αναγνώριση της αρχής του διαχωρισμού των νεαρών κρατουμένων από τους μεγαλύτερους σε ηλικία (παρ.1),
- β) μεταχείριση, με την κατοχύρωση της αρχής της διαπαιδαγώγησης (παρ.4),
- γ) εργασία, με έμφαση στο μορφωτικό της χαρακτήρα (παρ.10),
- δ) υγιεινή, με τονισμό των σωματικών ασκήσεων στην ύπαιθρο (παρ.25) και
- ε) ηθική και πνευματική αναμόρφωση μέσω διδασκαλίας(παρ.28).

1. Ηνωμένα Έθνη

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών²⁴, που διενεργεί από το 1955 και στο εξής κάθε πέντε χρόνια συνέδρια με τον ίδιο πάντοτε γενικό τίτλο «Πρόληψη του Εγκλήματος και Μεταχείριση του Εγκληματία», υιοθέτησε ήδη το πρώτο Συνέδριο, που συνήλθε στη Γενεύη το 1955, τους ενενήντα τέσσερις (από το 1977 ενενήντα πέντε) «Στοιχειώδεις Κανόνες για τη Μεταχείριση των Φυλακισμένων» (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners), που εγκρίθηκαν από το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο το 1957. Στις προεισαγωγικές παρατηρήσεις αυτού του μη συμβατικού νομοθετικού κειμένου προβλέπεται ρητά ότι μολονότι οι κανόνες δεν αποβλέπουν ειδικά στον καθορισμό της οργάνωσης των καταστημάτων για νεαρούς δράστες εγκλημάτων (λ.χ. καταστήματα Borstal, αναμορφωτικά καταστήματα), οι κανόνες γενικής εφαρμογής (κανόνες 6.1–55) μπορούν να εφαρμόζονται και στα καταστήματα αυτά. Είναι άξιο υπογράμμισης ότι οι «Στοιχειώδεις Κανόνες για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων» αναγνωρίζουν ότι οι νεαροί δράστες εγκλημάτων που υπάγονται στη δικαιοδοσία των δικαστηρίων ανηλίκων δεν θα έπρεπε να καταδικάζονται σε ποινές φυλάκισης (κανόνας 5.2, βλ. ωστόσο άρθρο 130 παρ.1 και άρθρο 131 παρ.1 και 2 ΠΚ). Ειδική πρόνοια για τους νεαρούς ποινικά κρατούμενους λαμβάνεται όσον αφορά:

- α) τον διαχωρισμό τους από τους ενηλίκους ομολόγους τους (κανόνας 8),
- β) τη φυσική αγωγή (κανόνας 21.2),
- γ) την επαγγελματική κατάρτιση (κανόνας 71.5),
- δ) την εκπαίδευση (κανόνας 77.1) και
- ε) τον διαχωρισμό των ανηλίκων υποδίκων από τους ενηλίκους ομολόγους τους (κανόνας 85.2)

Το Διεθνές Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ, 1966), που αποτελεί από το 1997 νόμο του ελληνικού κράτους αυξημένης τυπικής ισχύος (ν. 2462/1997), αναγνωρίζει ότι το σωφρονιστικό σύστημα προβλέπει μεταχείριση των καταδίκων, της οποίας βασικός σκοπός είναι η αναμόρφωση και η κοινωνική επανένταξή τους (άρθρο 10 παρ.3 ΔΣΑΠΔ). Οι ανήλικοι παραβάτες διαχωρίζονται από τους ενηλίκους και απολαμβάνουν μεταχείρισης κατάλληλης για την ηλικία και την κατάστασή τους (άρθρο 10 παρ.3 ΔΣΑΠΔ). Η χωριστή διαβίωση των ανηλίκων από τους ενήλικους καταδίκους, καθώς και η χωριστή διαβίωση των μετεφήβων από τους άλλους ενηλίκους κρατουμένους, που στοχεύει στην αποφυγή αρνητικών επιδράσεων μέσω της επικοινωνίας με ενηλίκους δράστες, καθιερώνεται και σε άλλα μεταγενέστερα διεθνή νομικά κείμενα, λ.χ. στους Κανόνες του Πεκίνου (κανόνες 26.3), στους Κανόνες για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους (κανόνας 29), και στο άρθρο 37 παρ.γ ΔΣΔΠ.

²⁴ Πιτσελά, Αγγ., 2002, σελ. 379.

1.1 Οι Στοιχειώδεις Κανόνες για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους ή Κανόνες του Πεκίνου

Κανόνες για την ιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων περιλαμβάνουν και οι Στοιχειώδεις Κανόνες για την Απονομή Δικαιοσύνης ή Κανόνες του Πεκίνου σε Ανηλίκους (κανόνας 19 για την ελάχιστη δυνατή χρήση της ιδρυματοποίησης και κανόνες 26 έως και 29 για την ιδρυματική μεταχείριση), καθώς και οι Κατευθυντήριες Γραμμές για την Πρόληψη της Παραβατικότητας των Ανηλίκων.

Ο σκοπός της ιδρυματικής μεταχείρισης των ανηλίκων, σύμφωνα με τους Κανόνες του Πεκίνου, είναι η παροχή μέριμνας, προστασίας, εκπαίδευσης και επαγγελματικών δεξιοτήτων, για να τους βοηθήσει να αναλάβουν έναν εποικοδομητικό και παραγωγικό ρόλο στην κοινωνία (κανόνας 26.1). Γι' αυτό σε ανήλικα άτομα που βρίσκονται σε ιδρύματα παρέχεται η αναγκαία βοήθεια-κοινωνική, εκπαιδευτική, επαγγελματική, ψυχολογική, ιατρική- την οποία μπορεί να χρειαστούν λόγω της ηλικίας, του φύλου και της προσωπικότητάς τους και προς όφελος της υγιούς τους ανάπτυξης (κανόνας 26.2).

Ρητή αναφορά γίνεται στην ιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων κοριτσιών, τονίζοντας ότι πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στις προσωπικές ανάγκες και τα προβλήματά τους. Κατά τη διάρκεια της κράτησης τα ανήλικα κορίτσια δεν θα πρέπει να έχουν λιγότερη μέριμνα, προστασία, βοήθεια, μεταχείριση και εκπαίδευση απ' ό,τι τα ανήλικα αγόρια δράστες και θα πρέπει να εξασφαλίζεται η δίκαιη μεταχείρισή τους (κανόνας 26.4). Λαμβάνεται ειδική μέριμνα για τις νεαρές γυναίκες, επειδή γενικά οι γυναίκες κρατούμενες, και ιδίως τα κορίτσια, λόγω του μικρού αριθμού τους αποτελούν μία κατ' εξοχήν μικρή μειονότητα στο πεδίο της ιδρυματικής μεταχείρισης, γεγονός που έχει ως συνέπεια να τυγχάνουν συνήθως λιγότερης προσοχής και προστασίας από τους άρρενες ομολόγους τους.

Η στέρηση της ελευθερίας για λόγους διαπαιδαγώγησης δεν είναι πλέον θεμιτή. Η παραίτηση από την ιδέα της αγωγής ως λόγου νομιμοποίησης της κράτησης δεν σημαίνει βέβαια ότι η στέρηση της ελευθερίας θα πρέπει να στερείται παιδαγωγικού χαρακτήρα. Οι Κανόνες του Πεκίνου αναγνωρίζουν ότι «κάθε κατάσταση θα πρέπει να έχει μάλλον σωφρονιστικό ή παιδαγωγικό χαρακτήρα παρά χαρακτήρα φυλακής» (ερμηνευτικό σχόλιο στον κανόνα 19).

Πριν αναζητηθούν οι ουσιώδεις παρεκκλίσεις της δικής μας νομοθεσίας που ρυθμίζει την οργάνωση και λειτουργία των δικαστηρίων ανηλίκων από τους «Κανόνες του Πεκίνου» είναι σκόπιμο να σημειωθούν οι βασικοί λόγοι για τους οποίους οι «Κανόνες» αυτοί λαμβάνονται ως σημείο αναφοράς: Πρώτο, επειδή επιδιώκεται με αυτούς να δοθεί έμφαση σε παγκόσμιο επίπεδο στα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Δεύτερο, επειδή οι «Κανόνες» αποτελούν το καταστάλαγμα απόψεων, πρακτικής, εμπειρίας και ερευνών που προέρχονται κυριολεκτικά από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. (Η σημαντική επεξεργασία των «Κανόνων του Πεκίνου» έγινε στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, γι' αυτό

και αποκαλούνται «Κανόνες του Πεκίνου». Και τέταρτο, επειδή υιοθετούνται από τη Σύμβαση ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΣΔΠ).

- Μια πρώτη διαφορά μεταξύ των ελληνικών ρυθμίσεων και των Κανόνων αυτών βρίσκεται στην άσκηση διακριτικής ευχέρειας μέσα στα πλαίσια του συστήματος της δικαιοσύνης ανηλίκων. Σε όλες τις φάσεις της διαδικασίας από τη σύλληψη, την προκαταρκτική εξέταση και την άσκηση ποινικής δίωξης έως τη δικαστική απόφαση και την παρακολούθηση της εξέλιξης της κάθε περίπτωσης, τα αρμόδια όργανα πρέπει κατά τους «Κανόνες του Πεκίνου» να έχουν ευρεία διακριτική ευχέρεια.

Η εξουσία αυτή θεωρείται απαραίτητη στο βαθμό που οι ανήλικοι έχουν ειδικές ανάγκες και η πολιτεία παρέχει συνήθως ένα ευρύ φάσμα μέτρων. Καταχρήσεις της διακριτικής ευχέρειας προλαμβάνονται με την επιστημονική κατάρτιση, τα κατάλληλα προσόντα και τις κατευθυντήριες γραμμές που πρέπει να έχουν τα άτομα που ασκούν τέτοιας μορφής εξουσία. Στην Ελλάδα όπου ισχύει η αρχή της νομιμότητας, διακριτική ευχέρεια έχει μόνο ο δικαστής ανηλίκων στο επίπεδο της επιλογής της προσφορότερης μεθόδου μεταχείρισης (εκλογή είτε μεταξύ των μέτρων ή μεταξύ μέτρου και σωφρονιστικού περιορισμού).

-Η αδυναμία άσκησης έφεσης στην περίπτωση επιβολής αναμορφωτικών μέτρων αποτελεί μια δεύτερη παρέκκλιση του ελληνικού δικαίου από τους «Κανόνες του Πεκίνου». Σε αυτούς αναφέρεται, μεταξύ άλλων δικονομικών εγγυήσεων που αναγνωρίζονται και στο δικό μας σύστημα – τεκμήριο αθωότητας, δικαίωμα παράστασης με συνήγορο, δικαίωμα να παρευρίσκονται στην ακροαματική διαδικασία οι γονείς κ.λ.π.-, και το δικαίωμα έφεσης σε ανώτερη αρχή σε όλα τα στάδια της διαδικασίας.

Σε αντίθεση με άλλα δικαιώματα που θεσπίζουν οι «Κανόνες του Πεκίνου» και για τα οποία ενδεχομένως θα υπήρχαν αντιρρήσεις (π.χ. το δικαίωμα να παραμείνει σιωπηλός ο ανήλικος), η αναγνώριση του δικαιώματος της έφεσης και για τις περιπτώσεις που επιβάλλονται μέτρα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά ή ποινικός σωφρονισμός κάτω του έτους θα προστάτευε τα ανήλικα άτομα. Κυρίως καθώς θα περιόριζε τις, ελάχιστες ίσως, αυθαίρετες αποφάσεις, χωρίς να αύξανε σημαντικά τον αριθμό των εφέσεων, αφού το αποτέλεσμα της απόφασης για την επιβολή των μέτρων σπάνια θα το αμφισβητούσαν οι διάδικοι.

-Ένα τρίτο σημείο διαφοράς είναι η έλλειψη στο ελληνικό δίκαιο ανηλίκων επαρκούς προστασίας αναφορικά με το «δικαίωμα των ανηλίκων να μη γίνει γνωστή η συμπεριφορά τους ή η θυματοποίησή τους ή η προσωπική τους ζωή». Είναι γνωστό ότι οι επιμελητές ανηλίκων οφείλουν να τηρούν εχεμύθεια (άρθρο 15 π.δ. 49/1979) και οι εκθέσεις τους και άλλα στοιχεία είναι απόρρητα (άρθρο 5 ν.378/1976). Από την άλλη πλευρά δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες τα μέσα μαζικής ενημέρωσης προβάλλουν προκλητικά απεικονίσεις και πληροφορίες σχετικά με τα ανήλικα θύματα ή δράστες, οι οποίες άλλοτε παραβιάζουν την ιδιωτική σφαίρα και άλλοτε κατουσίαν το τεκμήριο αθωότητας (άρθρο 8 ΚτΠ και άρθρο 40 ΣΔΠ).

-Η ανάγκη για ταχεία και χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση διευθέτηση των υποθέσεων που αφορούν ανήλικα άτομα επισημαίνεται ιδιαίτερα στους «Κανόνες του Πεκίνου». Στην Ελλάδα ωστόσο, και συγκεκριμένα στο δικαστήριο ανηλίκων της Αθήνας, ο μέσος όρος καθυστέρησης για το 1984 ήταν 16 περίπου μήνες και σε πολλές περιπτώσεις υπερέβη τους 36 μήνες. Είναι αυτονόητες οι συνέπειες αυτών των καθυστερήσεων. Η πάροδος του χρόνου δυσχεραίνει, αν δεν καθιστά αδύνατη για τον ανήλικο, τη νοητική και ψυχολογική διασύνδεση της πράξης με την όποια απόφαση του δικαστηρίου.

-Τέλος, η αναγραφή των αναμορφωτικών μέτρων και του ποινικού σφραγισμού ανηλίκων στο ποινικό μητρώο έρχεται σε καταφανή αντίφαση με το άρθρο 21 των «Κανόνων του Πεκίνου» το οποίο είναι πολύ ευρύτερο από τις ελληνικές διατάξεις για το ποινικό μητρώο. Αυτό το άρθρο ορίζει ότι όλα τα στοιχεία που αφορούν τα ανήλικα άτομα είναι αυστηρώς απόρρητα και μόνον όσοι χειρίζονται την υπόθεση ή νομίμως εξουσιοδοτημένα άτομα (δηλαδή επιστήμονες ερευνητές) έχουν πρόσβαση σ' αυτά. Επιπλέον οι Κανόνες απαγορεύουν τη χρησιμοποίηση στοιχείων ή φακέλων του δικαστηρίου ανηλίκων από τα ποινικά δικαστήρια.

1.2 Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Με το νόμο 2101/1992²⁵ κυρώνεται και έχει την ισχύ που ορίζει το άρθρο 28 παρ.1 του Συντάγματος η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού, που υπογράφηκε στη Ν.Υόρκη στις 26 Ιανουαρίου 1990.

Στην Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού λαμβάνεται Πρόνοια και για τους ανήλικους κρατούμενους (άρθρο 9 παρ. 4, 37 και 40 ΔΣΔΠ). Η Σύμβαση αναγνωρίζει σε κάθε παιδί καταδικασμένο για παράβαση του ποινικού νόμου το δικαίωμα σε μεταχείριση:

- α) που να συνάδει με το αίσθημα της αξιοπρέπειάς του και της προσωπικής του αξίας,
- β) που να ενισχύει τον σεβασμό του για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των άλλων,
- γ) που να λαμβάνει υπόψη την ηλικία του,
- δ) την ανάγκη για επανεξέτασή του στην κοινωνία και
- ε) την ανάληψη από το παιδί ενός εποικοδομητικού ρόλου στην κοινωνία (βλ. άρθρο 40 παρ.1).

Κατά το άρθρο 37 παρ. α' ΔΣΔΠ τα συμβαλλόμενα κράτη διασφαλίζουν ότι κανένα παιδί δεν υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε άλλη σκληρή, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή ποινή (βλ. και άρθρο 7 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα). Η επιβολή θανατικής ποινής για εγκλήματα που έχουν διαπράξει πρόσωπα κάτω των δεκαοκτώ ετών απαγορεύεται (βλ. επίσης άρθρο 6. 5 του ΔΣΑΠΔ και Κανόνες

²⁵ Ι. Φαρσεδάκης, ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ, 2004, σελ.689.

του Πεκίνου, αρ. 17.2). Το άρθρο 37 παρ. α' ΔΣΔΠ απαγορεύει επιπρόσθετα και την επιβολή της ισόβιας στέρησης της ελευθερίας για εγκλήματα που έχουν διαπράξει πρόσωπα κάτω των δεκαοκτώ ετών, εφόσον δεν προβλέπεται η δυνατότητα της υπό όρο απόλυσης²⁶.

Τόσο η θανατική ποινή, που έχει ούτως ή άλλως ήδη καταργηθεί, όσο και η ισόβια κάθειρξη χωρίς δυνατότητα απελευθέρωσης αποκλείονται για πρόσωπα κάτω των δεκαοκτώ ετών κατά τον χρόνο τέλεσης του εγκλήματος. Στο σημείο αυτό η Ελλάδα εκπληρώνει πλήρως τις υποχρεώσεις της που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο.

Η παράνομη ή αυθαίρετη στέρηση της ελευθερίας απαγορεύεται (άρθρο 37 παρ.β ΔΣΔΠ). Η διάταξη αυτή επαναλαμβάνει τις εγγυήσεις που περιλαμβάνονται και στο άρθρο 9 παρ.1 του ΔΣΑΠΔ (νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας) και αναφέρεται στα δικαιώματα των παιδιών που έχουν στερηθεί την ελευθερία τους με την ευρεία έννοια του όρου, όχι δηλαδή μόνο ως συνέπεια της προσωρινής κράτησης, της επιβολής ιδρυματικής αγωγής ως αναμορφωτικού μέτρου και της τελεσίδικης καταδίκης, αλλά και υπό τη μορφή της ιδρυματικής αγωγής ως μέτρου πρόνοιας.

Απεναντίας, το άρθρο 37 παρ.β ΔΣΔΠ αναφέρεται στη στέρηση της ελευθερίας με στενή έννοια, η οποία περιλαμβάνει τη σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση. Αυτή η διάταξη αναγνωρίζει ότι η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση ενός παιδιού πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο (βλ. άρθρο 9 παρ.1 του ΔΣΑΠΔ και άρθρο 5 παρ.3 του Ελληνικού Συντάγματος²⁷), να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέτρο και να είναι της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας.

Για πρώτη φορά σε διεθνή σύμβαση (βλ. επίσης Κανόνες του Πεκίνου, κανόνας 19.1) αναγνωρίζεται ότι το παιδί έχει δικαίωμα να είναι η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση «ένα έσχατο μέτρο» (a measure of last resort) και «της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας» (the shortest appropriate period of time). Με την έκφραση « της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας» εκφράζεται έμμεσα η σαφής αποδοκιμασία της διεθνούς κοινότητας κατά της σχετικώς αορίστου διάρκειας ποινής κατά της ελευθερίας ανηλίκων.

Αμφισβητήθηκε αν η ελάχιστη δυνατή χρονική διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας αποτελεί και την καλύτερη λύση. Ακριβώς η απαιτούμενη διαδικασία κοινωνικής επανένταξης θα μπορούσε να καταστήσει αναγκαία μία μεγαλύτερης διάρκειας ποινή. Ας σημειώσουμε ότι το ελληνικό δίκαιο προβλέπει ελάχιστη διάρκεια έξι μηνών του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάσταση (άρθρο 127 σε συνδυασμό με άρθρο 54 ΠΚ). Οι βραχυχρόνιες στερητικές της ελευθερίας ποινές έχουν καταργηθεί λόγω του κινδύνου της

²⁶ Η απαγόρευση των βασανιστηρίων έλαβε χώρα στο ίδιο εδάφιο με την απαγόρευση της ισόβιας στέρησης της ελευθερίας, χωρίς δυνατότητα υπό όρο απόλυσης, επειδή η ισόβια στέρηση της ελευθερίας, χωρίς δυνατότητα υπό όρο απόλυσης, αξιολογήθηκε ως ακατάλληλη μεταχείριση και συνακόλουθα ως βασανιστήριο λόγω της συνυφασμένης με αυτήν ψυχικής επιβάρυνσης.

²⁷ « Η προσωπική ελευθερία είναι απεριόριστος. Κανένας δεν καταδιώκεται ούτε συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται ούτε με οιονδήποτε άλλον τρόπο περιορίζεται, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος». Η θεμελιώδης αυτή διάταξη δεν υπόκειται σε αναθεώρηση.

«εγκληματογόνου μόλυνσης». Δεδομένου ότι ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα, η αυτοτελής ποινή κατά της ελευθερίας εφήβων στο ελληνικό δίκαιο, έχει ελάχιστη διάρκεια έξι μηνών, ανακύπτει το ζήτημα αν ο χρόνος αυτός ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της ΔΣΔΠ. Το ερώτημα είναι αν η «μικρότερη δυνατή χρονική διάρκεια» της φυλάκισης εννοείται απολύτως ή μήπως ενόψει του σκοπού της κοινωνικής επανένταξης στο στάδιο έκτισης της ποινής θα πρέπει να προβλέπεται η μικρότερη δυνατή χρονική διάρκειά του ανάλογα με τις περιστάσεις.

Τα συμβαλλόμενα κράτη διασφαλίζουν ότι «κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία του πρέπει να αντιμετωπίζεται με ανθρωπισμό και με τον οφειλόμενο στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου σεβασμό, και κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ηλικίας του» (άρθρο 37 παρ. γ' εδ.1 ΔΣΔΠ). Η διάταξη αυτή επιβεβαιώνει τις εγγυήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες ισχύουν για κάθε άνθρωπο ανεξαρτήτως ηλικίας στο άρθρο 10 παρ.1 και παρ.3 του ΔΣΑΠΔ, και στο εσωτερικό δίκαιο όσον αφορά το πρώτο σκέλος του εδαφίου 1 στο άρθρο 2 παρ.1 του Συντάγματος και το άρθρο 2 ΣΚ.

«Κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία θα χωρίζεται από τους ενήλικες, εκτός αν θεωρηθεί ότι είναι προτιμότερο να μη γίνει αυτό για το συμφέρον του παιδιού, και έχει το δικαίωμα να διατηρήσει την επαφή με την οικογένειά του δι' αλληλογραφίας και με επισκέψεις, εκτός εξαιρετικών περιστάσεων» (άρθρο 37 παρ.γ ΔΣΔΠ). Το δικαίωμα διαχωρισμού των ανηλίκων κρατουμένων από τους ενήλικους αναγνωρίζεται, χωρίς εξαίρεση, στο άρθρο 10 παρ.3 του ΔΣΑΠΔ και στα πλαίσια του εσωτερικού δικαίου στο άρθρο 12 ΣΚ. Ο διαχωρισμός των ανηλίκων από τους ενήλικους λόγω της ανάγκης προστασίας των ανηλίκων από επιβλαβείς επιρροές των ενήλικων (κίνδυνος της «εγκληματογόνου μόλυνσης») αναγνωρίζεται και στη Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις « Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων». Στους Κανόνες του Πεκίνου προβλέπεται επίσης ο χωρίς εξαίρεση διαχωρισμός ανηλίκων προσωρινά και ποινικά κρατουμένων από τους ενήλικους ομολόγους τους, στους κανόνες 13.4 και 26.3 αντίστοιχα.

Τέλος, οι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους προβλέπουν και το διαχωρισμό ανηλίκων προσωρινά κρατουμένων από καταδικασμένους κρατούμενους ανηλίκους (κανόνας 17). Επιπλέον, οι Κανόνες αυτοί προβλέπουν για όλα τα καταστήματα κράτησης τον διαχωρισμό ανηλίκων από τους ενήλικους, «εκτός αν είναι μέλη της ίδιας οικογένειας. Υπό ελεγχόμενες συνθήκες, οι ανήλικοι μπορούν να κρατηθούν μαζί με προσεκτικά επιλεγμένους ενήλικους ως μέρος ενός ειδικού προγράμματος που έχει αποδειχθεί ότι είναι ευεργετικό για τους εν λόγω ανηλίκους» (κανόνας 29).

Ως ειδική έκφανση της αξιοπρεπούς μεταχείρισης αναφέρεται επιπρόσθετα το δικαίωμα του παιδιού να διατηρήσει την επαφή με την οικογένειά του μέσω αλληλογραφίας και με επισκέψεις, εκτός και αν συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις. Η επαρκής επικοινωνία του κρατουμένου με τον έξω κόσμο είναι αναπόσπαστο μέρος του δικαιώματος στη δίκαιη και ανθρωπίνη μεταχείριση

(βλ. Κανόνες για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους, κανόνας 59), ενώ κατά το άρθρο 51 παρ.1 ΣΚ η τακτική και απρόσκοπτη επικοινωνία του κρατουμένου με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον αποσκοπεί αφενός στην ομαλή διαβίωσή του στο κατάστημα κράτησης και αφετέρου στην ταχύτερη προσαρμογή του στην κοινωνική ζωή μετά την απόλυσή του. Μια προνομιακή μεταχείριση του ανήλικου κρατουμένου όσον αφορά το δικαίωμα διατήρησης της επαφής με την οικογένειά του δι' αλληλογραφίας και με επισκέψεις δεν αναγνωρίζεται στο εσωτερικό ελληνικό σωφρονιστικό δίκαιο.

Κατά το άρθρο 37 παρ.δ ΔΣΔΠ τα συμβαλλόμενα κράτη επαγρυπνούν ώστε «τα παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους να έχουν το δικαίωμα για ταχεία πρόσβαση σε νομική ή σε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση, καθώς και το δικαίωμα να αμφισβητούν τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας τους ενώπιον ενός δικαστηρίου ή μιας άλλης αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής, και για τη λήψη μιας ταχείας απόφασης πάνω σ' αυτό το ζήτημα». Το δικαίωμα του παιδιού να αμφισβητήσει ταχέως τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας του ενώπιον ενός δικαστηρίου ανταποκρίνεται στις εγγυήσεις που κατοχυρώνονται και στο άρθρο 9 παρ.4 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

Επιπλέον, κατοχυρώνεται το δικαίωμα της ταχείας πρόσβασης του παιδιού που στερείται την ελευθερία του σε νομική ή σε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση. Το δικαίωμα αυτό εν μέρει προκύπτει και από το άρθρο 14 παρ.3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το οποίο εγγυάται τη δυνατότητα επικοινωνίας του κατηγορουμένου με ένα δικηγόρο της επιλογής του (παρ.β') ή με ένα συνήγορο της επιλογής του (παρ.δ). Το άρθρο 37 παρ.δ ΔΣΔΠ αναγνωρίζει ωστόσο ότι το παιδί που στερείται την ελευθερία του πρέπει να έχει στη διάθεσή του υποχρεωτικά έναν συνήγορο ή έναν άλλο κατάλληλο σύμβουλο. Επειδή ακριβώς οι γονείς αυτών των παιδιών δεν είναι κατά κανόνα σε θέση να προσφέρουν κατάλληλη υποστήριξη, εγγυάται το δικαίωμα συμπαράστασης τη βεβαιότητα ότι οι εγγυήσεις για δικαστική προστασία του παιδιού δεν θα αποτελέσουν κενό γράμμα του νόμου.

Η εγγύηση αυτού του διακαιώματος δεν επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των συμβαλλομένων κρατών. Η παραπάνω διάταξη εγγυάται όχι μόνο την ταχεία ("prompt") πρόσβαση σε νομική ή σε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση, την ταχεία εξέταση της νομιμότητας της στέρησης της ελευθερίας, αλλά και τη λήψη μίας ταχείας απόφασης πάνω σε αυτό το ζήτημα.

Στο πλαίσιο της ιδρυματικής μεταχείρισης γενικότερα πρέπει να αναφερθεί και η Διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία όλων των ατόμων από βασανιστήρια και από κάθε άλλη σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία της 9.12.1975, καθώς και η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας της 10.12.1984, η οποία επικυρώθηκε από το ελληνικό κοινοβούλιο με τον ν.1782/1988 («Κύρωση της σύμβασης κατά βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας»).

Επίσης, είναι απαραίτητο να αναφερθεί και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών. Με τον νόμο 2502/1997²⁸, άρθρο 1, κυρώνεται και έχει την ισχύ που ορίζει το άρθρο 28 παρ.1 του Συντάγματος η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών, που υπογράφηκε στο Στρασβούργο στις 25 Ιανουαρίου 1996.

2. Συμβούλιο της Ευρώπης

Στο πλαίσιο δραστηριότητας του Συμβουλίου της Ευρώπης σε θέματα αντεγκληματικής πολιτικής ανήκει – εκτός από τη θεμελιώδους σημασίας Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών – και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασάνων και κάθε Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (Ευρωπαϊκή Σύμβαση Προστασίας από Βασάνους) της 26.11.1987, η οποία επικυρώθηκε από την Ελλάδα με τον ν. 1949/1991 και τέθηκε σε ισχύ από την 1.12.1991. Η Σύμβαση αυτή προβλέπει μία πιο ουσιαστική προστασία σε σύγκριση με την αντίστοιχη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, επειδή καθιερώνει προληπτικό έλεγχο μέσω των δυνατοτήτων επίσκεψης στα καταστήματα κράτησης των κρατών μελών που θεσπίζει.

Ειδικότερα, στα πλαίσια της σωφρονιστικής πολιτικής του Συμβουλίου της Ευρώπης υπάγεται η Σύσταση R (87) 3 για τους (εκατό) Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες, που μαζί με τους “European Rules on Community Sanctions and Measures” [No.R (32) 16 της 16.10.1992] αποτελούν τις πιο σημαντικές μέχρι σήμερα συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ειδική μέριμνα λαμβάνεται στους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες για τις συνθήκες διαβίωσης των νεαρών κρατούμενων (κανόνας 11.4), για την επαγγελματική κατάρτιση (κανόνας 71.5) και την εκπαίδευσή τους (κανόνας 79).

Περαιτέρω στην Απόφαση 78 (62) της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την «Παραβατικότητα των Ανηλίκων και τις Κοινωνικές Αλλαγές» γίνεται σύσταση προς τα κράτη μέλη για κατάργηση των μεγάλης δυναμικότητας σωφρονιστικών καταστημάτων που απομονώνουν τους κρατούμενους και την αντικατάστασή τους από ιδρύματα με μικρό αριθμό κρατούμενων που υποστηρίζονται από την κοινότητα.

Επιπλέον, αναγνωρίζεται ότι τα νεαρά άτομα χρειάζονται βοήθεια κατά την περίοδο της ιδρυματικής τους αγωγής και ιδίως κατά τη μεταβατική περίοδο από την ιδρυματική αγωγή σε καθεστώς ελευθερίας. Σύμφωνα με τη Σύσταση R (87) 20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις «Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων» σε περιπτώσεις στις οποίες, κατά την εθνική νομοθεσία, δεν μπορεί να αποφευχθεί μία ιδρυματική κύρωση:

²⁸ Ι. Φαρσεδάκης, ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ, 2004, σελ.714.

-να καθιερώνονται για την εκτέλεση της στερητικής της ελευθερίας ποινής συνθήκες ευνοϊκότερες από εκείνες που προβλέπει ο νόμος για τους ενήλικους, ιδίως όσον αφορά τη χορήγηση ημιελευθερίας και υπό όρο απόλυσης, καθώς και τη χορήγηση αναστολής υπό όρο και την ανάκλησή της,

-να προβλέπεται τόσο παιδεία όσο και επαγγελματική εκπαίδευση για τους νεαρούς κρατούμενους, κατά προτίμηση σε συνεργασία με την κοινότητα, ή κάθε άλλο μέτρο, το οποίο μπορεί να βοηθήσει την επανένταξή τους στην κοινωνία,

- να προβλέπεται υποστήριξη της διαπαιδαγώγησης μετά την απόλυση και δυνατότητα βοήθειας για την κοινωνική αποκατάσταση των ανηλίκων.

Επιπλέον, γίνεται σύσταση στα κράτη μέλη να ιδρύουν μικρής δυναμικότητας καταστήματα ενταγμένα στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό τους περιβάλλον και να αποφεύγεται η κράτηση σε τόπους που είναι πολύ απομακρυσμένοι ή δύσκολα προσιτοί για την οικογένεια του ανηλίκου.

Τέλος, θεωρώ σκόπιμο να αναφέρω ότι ορισμένες από τις διεθνείς συμβάσεις έχουν επικυρωθεί από την Ελλάδα και αποτελούν πλέον εσωτερικό δίκαιο (άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος). Επίσης, διακηρύξεις και διεθνείς κανόνες οργανισμών σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου και τη μεταχείριση των κρατουμένων αποτελούν πλέον πηγές και κατευθυντήριες γραμμές της μεταχείρισης των ανηλίκων στο ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα. Στην πράξη τα κείμενα αυτά δεν είναι δεσμευτικά για τα κράτη-μέλη, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν συνέπειες (τυπικές τουλάχιστον) για τη μη τήρησή τους.

Τα βασικότερα από αυτά τα κείμενα είναι:

- η διεθνής σύμβαση της Ρώμης για τη προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (1950),
- η διεθνής σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (1989) και
- η διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (1948),
- οι στοιχειώδεις κανόνες για τη μεταχείριση των κρατουμένων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (1957),
- η διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (1959).
- ο κοινωνικός χάρτης της Ευρώπης του Συμβουλίου της Ευρώπης (1965),
- οι στοιχειώδεις κανόνες για τη μεταχείριση των κρατουμένων του Συμβουλίου της Ευρώπης (1973),
- οι στοιχειώδεις κανόνες για τη μεταχείριση των κρατουμένων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (1984),
- οι στοιχειώδεις κανόνες για την απονομή δικαιοσύνης στους νέους του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (1985),

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ

1. ΟΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ

Η όλη νομοθεσία που αφορά τους ανηλίκους και ιδιαίτερα η αντιμετώπισή τους σε περιπτώσεις διάπραξης εγκλημάτων, η διαδικασία που θα ακολουθηθεί όσο και η μεταχείρισή τους θα έπρεπε να έχει δική της αυτονομία και αυτοτέλεια. Η αυτονομία αυτή της νομοθεσίας που αφορά τους ανηλίκους είναι αναγκαία προκειμένου να αποφευχθεί ο στιγματισμός των ηλικιών αυτών από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και για να μη γίνεται σύγχυση ή παραλληλισμός με τα μέτρα αντιμετώπισης των ενηλίκων σε αντίστοιχα θέματα ή να επηρεάζεται στη θέσπιση των διατάξεων για τους ανηλίκους από αυτά. Κάτι τέτοιο θα διευκόλυνε και την πρακτική εφαρμογή της νομοθεσίας αυτής από τους αρμόδιους φορείς που επιλαμβάνονται κάθε φορά, όπως για παράδειγμα τα αστυνομικά όργανα και τους δικαστές.

Μέσα στα πλαίσια όμως της μεταχείρισης των ανηλίκων εγκληματιών και μη, δεν υπάρχει ενιαία, συγκροτημένη νομοθετική ρύθμιση. Η καταστολή της «παρεκκλίνουσας» συμπεριφοράς (για εκείνους τους ανηλίκους που βρίσκονται σε «ηθικό κίνδυνο») καθώς και της εγκληματικής συμπεριφοράς, βρίσκει έρεισμα σε αναχρονιστικά κυρίως νομοθετήματα που πολύ απέχουν από τις ανάγκες και τους προβληματισμούς της εποχής μας.

Ωστόσο, οι διατάξεις που ρυθμίζουν την ποινική αντιμετώπιση των ανηλίκων από την Πολιτεία στην περίπτωση διάπραξης ενός ποινικού αδικήματος και συγκροτούν όλο το φάσμα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, βρίσκουν έρεισμα:

- στο Ελληνικό Σύνταγμα του 1975,
- στον Ποινικό Κώδικα του 1950, (όπως αυτός έχει τροποποιηθεί μεταγενέστερα).
- στο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας του 1950,
- στον α.ν. 2724/1940 «Περί οργάνωσης και λειτουργίας αναμορφωτικών καταστημάτων ανηλίκων»,
- στον α.ν. 125/1967 «Σωφρονιστικός κώδιξ εκτελέσεως ποινών και ασφαλιστικών μέτρων»,
- στο ν.δ. 1375/1973 «Περί συστάσεως και λειτουργίας Κοινωνικής Υπηρεσίας εις τας Φυλακάς και τα Σωφρονιστικά και Αναμορφωτικά Καταστήματα Ανηλίκων»,
- στο π.δ. 49/1979 «Περί λειτουργίας Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων»,
- στο π.δ. 178/1980 «Περί του μέτρου του ευεργετικού υπολογισμού του χρόνου εργασίας των καταδίκων»,

- στο ν.1729/1987 «Καταπολέμηση της διάδοσης των ναρκωτικών, προστασία των νέων και άλλες διατάξεις»,
- στο ν. 1851/1989 « Κώδικας βασικών κανόνων για τη μεταχείριση των κρατουμένων και άλλες διατάξεις»,
- στο ν. 1868/1989 « Τροποποίηση, αντικατάσταση και συμπλήρωση διατάξεων του ν. 1756/1988 « Κώδικας οργανισμού δικαστηρίων και κατάσταση δικαστικών λειτουργιών», τροποποίηση διατάξεων του ν.δ.3026/1954 «Περί Κώδικος Δικηγόρων» και άλλες διατάξεις»,
- στο ν. 1877/1989 « Τροποποίηση του ν. 1851/1989.

Στα πλαίσια της καταστολής η μεταχείριση των ανήλικων εγκληματιών (παιδιών και εφήβων) δεν διαφέρει από εκείνη που ασκείται στα ενήλικα άτομα: Οι νομοθετικές ρυθμίσεις της εξωδρυματικής και ιδρυματικής μεταχείρισης εντάσσονται στο γενικό ποινικό δίκαιο και τα «προγράμματα μεταχείρισης» κατά την έκτιση των ποινών που επιβάλλονται δεν διαφοροποιούνται από εκείνα των ενηλίκων.

Με βάση το θεωρητικό πλαίσιο της ατομικής μεταχείρισης του εγκληματία, έχει διαμορφωθεί ήδη πριν από μισό αιώνα για τα παιδιά και τους εφήβους ένα περίπλοκο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης με προβληματικό χαρακτήρα. Και η φάση του σωφρονισμού χαρακτηρίζεται από μια ανακολουθία στην εξελικτική πορεία των αντιλήψεων για την αγωγή των ανηλίκων και από μια αναχρονιστικότητα της ισχύουσας νομοθεσίας.

Ο ρόλος του ανηλίκου στα διάφορα «φιλτραρίσματα» εξακολουθεί να είναι και σήμερα παθητικός. Παραμένει περισσότερο απροστάτευτος σε σύγκριση με έναν ενήλικο εγκληματία, διότι η κρίση των επίσημων οργάνων διαμορφώνεται κυρίως από επιδράσεις ανεξάρτητες από την ενεργή παρουσία του ίδιου του ανηλίκου. Αν δε έχουμε να κάνουμε με πολύ μικρές ηλικίες, τότε το παιδί δεν είναι καν σε θέση να αντιληφθεί το τι συμβαίνει γύρω του

Κατ' αρχήν πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ παιδιών και εφήβων ως προς τα μέτρα που επιβάλλονται και τη μεταχείριση των ανηλίκων πριν και μετά από την επιβολή των σχετικών μέτρων.

Σκόπιμη είναι επίσης και η διαφοροποίηση των ανηλίκων σε άτομα που δεν παρουσιάζουν καμμία ιδιαιτερότητα και σε εκείνα που έχουν ανάγκη μιας ειδικής μεταχείρισης, όπως είναι οι ψυχασθενείς και οι εξαρτημένοι.

A. Το σύστημα του δικονομικού ποινικού δικαίου ανηλίκων

Θεσμοί του συστήματος:

α. Εισαγγελέας Ανηλίκων

Ο εισαγγελέας φέρει την ευθύνη κατά το στάδιο της προδικασίας, παρίσταται κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο, ασκεί ένδικα μέσα, επιμελείται γενικά της εκτελέσεως των δικαστικών πράξεων, εκπροσωπεί το δημόσιο συμφέρον στο δικαστήριο και εποπτεύει τη λειτουργία των δικαστηρίων.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 4 του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων στις συνεδριάσεις των ποινικών δικαστηρίων παρίσταται υποχρεωτικά ο αρμόδιος εισαγγελέας. Αυτό ισχύει επομένως και για τα δικαστήρια ανηλίκων. Στις περιπτώσεις που παρουσιάζεται κάποιο κώλυμα στο πρόσωπο του εισαγγελέα, στο δικαστήριο ανηλίκων αναπληρώνεται από αντιεισαγγελέα πρωτοδικών και στο εφετείο ανηλίκων από εισαγγελέα ή αντιεισαγγελέα εφετών (άρθρο 6 παρ. 2α και 2γ του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων).

Εκτός όμως από αυτή την υποχρέωση παράστασης του εισαγγελικού λειτουργού στις ακροάσεις των ποινικών δικαστηρίων ως εκπρόσωπος του δημόσιου συμφέροντος, ο εισαγγελέας αποτελεί τη διώκουσα αρχή και είναι κατά την ενάσκηση του καθήκοντός του ανεξάρτητος από κάθε άλλη αρχή και από τα δικαστήρια στα οποία υπηρετεί. Κύριο έργο του είναι η δίωξη των αξιόποινων πράξεων (άρθρο 27 ΚΠΔ):

Για ένα μεγάλο μέρος των δραστών και πράξεων η πρώτη διαδικασία επιλογής ξεκινά στην εισαγγελία, όπου καταλήγει ένας όγκος υποθέσεων από εγκλήσεις, μηνύσεις, αναφορές κλπ. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι στην εισαγγελία γίνεται ένα «φιλτράρισμα» των υποθέσεων μέχρι να φτάσουν στο ακροατήριο, μέσα από διαδικασίες που έχουν θεσμοθετηθεί στο πλαίσιο της ποινικής προδικασίας (προκαταρκτική εξέταση, προανάκριση, ανάκριση, δικαστικά συμβούλια).

Κατά την εισαγγελική νομοθεσία (άρθρο 43 παρ. 1 ΚΠΔ) ο εισαγγελέας υπόκειται στην αρχή της νομιμότητας της ποινικής δίωξης. Του παρέχεται όμως η δυνατότητα να θέτει τη μήνυση ή την έγκληση στο αρχείο, αν τη βρίσκει νομικά αθεμελίωτη ή ουσιαστικά προφανώς ψευδή. Με την διάταξη αυτή ο νόμος δημιουργεί μια ασφαλιστική δικλείδα έναντι του κινδύνου άσκοπου υπερκορεσμού του συστήματος.

Ενώ η αστυνομία υπόκειται στην υποχρεωτικότητα δίωξης, η εισαγγελία και ακολούθως τα δικαστήρια διέπονται κατά κύριο λόγο από την αρχή της διακρίσεως, οι τελευταίες αρχές έχουν δηλαδή ευρύτερο πεδίο διακριτικής ευχέρειας. (Όσο ευκολότερο και ακίνδυνο φαίνεται το έγκλημα που έχει διαπιστωθεί, τόσα περισσότερα στοιχεία είναι δυνατόν να προστεθούν κατά τη διαδικασία επιλογής, με αποτέλεσμα να διευρύνεται το όριο της διακριτικής

εξουσίας, λ.χ. σε μια κλοπή από πολυκατάστημα. Αντίθετα, όσο βαρύτερο και σαφές έχει κριθεί το έγκλημα, τόσο μειώνεται η διακριτική ευχέρεια).

Εάν επομένως οι καταγγελίες αυτές που φτάνουν στην εισαγγελία αφορούν ανηλίκους, οι περαιτέρω ενέργειες των εισαγγελικών αρχών θα παίξουν καθοριστικό ρόλο για την έκβαση των σχετικών υποθέσεων.

β. Δικαστήρια Ανηλίκων

Όλες οι κοινωνίες έχουν δημιουργήσει θεσμούς ελέγχου και κοινωνικοποίησης των ανηλίκων. Βασικό πυρήνα κοινωνικοποίησης ενός ατόμου αποτελεί η οικογένεια. Στην περίπτωση όμως που η οικογένεια δεν δύναται για οποιοδήποτε λόγο να ανταποκριθεί στο δύσκολο έργο της, υπάρχουν άλλοι θεσμοί που υποστηρίζουν το έργο της οικογένειας, συμπληρώνουν την αποστολή της ή αντικαθιστούν τα μέλη της. Ένα τέτοιο θεσμό αποτελούν και τα δικαστήρια ανηλίκων.

Τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη, ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα και αρχές του 20ου είχε κατανοηθεί και αναπτυχθεί θεωρητικά η ανάγκη ειδικής δικονομικής αντιμετώπισης των ανήλικων παραβατών και είχαν νομοθετικά καθιερωθεί μια σειρά από θεσμούς και μέτρα που αντιπροσώπευαν, τόσο κατά τη διάρκεια της προδικασίας όσο και της κύριας διαδικασίας, τις νέες ιδέες της εποχής για τη μεταχείριση των ανηλίκων.

Το πρώτο ειδικό δικαστήριο για την εκδίκαση των εγκλημάτων που τελούνται από ανηλίκους (Juvenile Court), ιδρύθηκε στο Σικάγο το 1899, και ακολούθησαν άλλα το 1901 στη Φιλαδέλφεια, το 1903 στη Ν.Υόρκη, το 1906 στη Βοστώνη. Στην Ευρωπαϊκή ήπειρο παρόμοιο δικαστήριο ιδρύθηκε το 1905, στο Birmingham της Αγγλίας. Στη Γερμανία δικαστήρια ανηλίκων αρχίζουν να λειτουργούν από το 1910, στο Βέλγιο από το 1912, στη Γαλλία από το 1914.

Κατά τη διάρκεια του πρώτου αιώνα του Νεοελληνικού Κράτους τα δικαστήρια ανηλίκων είναι ένας ανύπαρκτος θεσμός. Όλες οι ποινικές υποθέσεις που αφορούν ανήλικους παραβάτες δικάζονται από τα κοινά ποινικά δικαστήρια που δικάζουν και τις λοιπές ποινικές υποθέσεις, που αφορούν ενήλικους εγκληματίες. Δεν προβλέπεται εξ άλλου καμία διαφοροποίηση ως προς την όλη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης σε ανηλίκους, σε σχέση με τους ενήλικους.

Στην Ελλάδα τα δικαστήρια ανηλίκων θα θεσμοθετηθούν με το νόμο 5908 του 1931 «Περί δικαστηρίων ανηλίκων». Παρά τη νομοθετική πρόβλεψη το 1931 και τη ψήφιση το 1939 του α.ν.2135 «Περί εκδικάσεως των εγκλημάτων των ανηλίκων», στην πραγματικότητα, λόγω του β' παγκοσμίου πολέμου και της ξένης κατοχής τα δικαστήρια ανηλίκων θα αρχίσουν να λειτουργούν πολύ αργότερα.

Η καθυστέρηση καθιέρωσης και εφαρμογής του θεσμού των δικαστηρίων ανηλίκων στην Ελλάδα οφείλεται και στο ότι στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας αντιμετωπίστηκε το όλο θέμα ως έργο (ή «πάρεργο») των διάφορων κοινωνικών συλλόγων κυριών (όπως ήταν το Εθνικό Συμβούλιο των Ελληνίδων, ο Σύλλογος Κρατουμένων Γυναικών και Ανηλίκων, που μετονομάστηκε το 1924 σε «Μέριμνα Ανηλίκων», η Γενική Εταιρία Προστασίας της παιδικής και εφηβικής ηλικίας κλπ.).

Τα σχετικά νομοθετήματα που αναφέρθηκαν απέχουν πολύ από τη σημερινή αντίληψη για τα δικαστήρια ανηλίκων, ταιριάζουν όμως με το πνεύμα της εποχής τους²⁹.

Το καθεστώς των δικαστηρίων ανηλίκων ολοκληρώνεται με το ν.3315/1955 «Περί συμπληρώσεως των περί Δικαστηρίων ανηλίκων και μεταχειρίσεως ανηλίκων κειμένων διατάξεων». Σύμφωνα με το Σύνταγμα της 9/6/1975 τα περί δικαστηρίων ανηλίκων ορίζονται σε ειδικούς νόμους (άρθρο 96 παρ. 3), δηλαδή στον α.ν.2135/1939 και το ν.3315/1955. Σήμερα τα δικαστήρια ανηλίκων είναι ποινικά δικαστήρια που ασκούν ειδική ποινική δικαιοδοσία.

Το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων συγκροτείται από ένα δικαστή ανηλίκων (άρθρο 4 παρ. 1στ' του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων). Επιβάλλει τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα στα παιδιά (7-12 ετών) και στους εφήβους (13-17 ετών) που εγκληματούν (άρθρο 113 παρ. 1Α ΚΠΔ). Δικάζει τα πταίσματα των παιδιών και εφήβων, τις εφέσεις κατά των αποφάσεων του πταισματοδικείου για ανηλίκους και τις πράξεις των εφήβων, για τις οποίες επαπειλείται από το νόμο ποινικός σωφρονισμός για 6 μήνες έως 10 χρόνια (άρθρο 113 παρ. 1Α ΚΠΔ και άρθρα 127 παρ.1 και 54 ΠΚ).

Το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων συγκροτείται από το δικαστή ανηλίκων και δύο νεώτερούς του, αν είναι δυνατόν, πρωτοδίκες (άρθρο 4 παρ. 1ζ' του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων). Δικάζει τις αξιόποινες πράξεις των εφήβων, για τις οποίες επαπειλείται ποινικός σωφρονισμός τουλάχιστον 5 ετών [έως 20 κατά ανώτατο όριο] (άρθρο 113 παρ. 1Β ΚΠΔ και άρθρο 127 παρ.1 και 54 ΠΚ).

Το εφετείο ανηλίκων, που συγκροτείται από τον εφέτη ανηλίκων και δύο νεώτερούς του, αν είναι δυνατόν, εφέτες (άρθρο 4 παρ.1η' του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων), δικάζει τις εφέσεις κατά των αποφάσεων των τριμελών δικαστηρίων ανηλίκων (άρθρο 113 παρ. 1Γ ΚΠΔ).

Σύμφωνα με τα άρθρα 96 παρ.3 του Συντάγματος και 1 του ν.3315/1955 καθιερώνεται η μη δημοσιότητα στα δικαστήρια ανηλίκων. Ο συγκεκριμένος νόμος ορίζει ότι τα δικαστήρια ανηλίκων συνεδριάζουν «κεκλεισμένων των θυρών». Πλην των διαδίκων, των συνηγόρων τους και των Επιμελητών ανηλίκων δύνανται να παρίστανται οι γονείς ή οι κηδεμόνες και αντιπρόσωποι της οικείας Εταιρείας Προστασίας Ανηλίκων.

²⁹ Α. Τρωϊάνου -Λουλά, 1987, σελ. 129.

Επίσης, το Δικαστήριο ανηλίκων, κατά τη διαδικασία, δύναται να διατάξει την προσωρινή απομάκρυνση του δικαζομένου ανηλίκου από το ακροατήριο, αν κρίνει ότι κάτι τέτοιο ενδείκνυται προς το γενικότερο συμφέρον του ανηλίκου ή ότι η παρουσία του μπορεί να αποτελέσει πρόσκομμα στην ειλικρινή κατάθεση κάποιου μάρτυρα ή συνδικαζομένου. Σε αυτή την περίπτωση παραμένει στο ακροατήριο ο συνήγορος (άρθρο 1, ν.3315/1955).

Η υποχρεωτική αυτή ρύθμιση της μη δημοσιότητας στα δικαστήρια ανηλίκων ισχύει για τις συνεδριάσεις τους, που διεξάγονται «κεκλεισμένων των θυρών», όχι όμως και για τις αποφάσεις, που μπορεί να απαγγέλλονται δημόσια (άρθρο 96 παρ. 3 του Συντάγματος). Σε νομοθεσίες άλλων χωρών, όπως λόγου χάρη στην Γερμανία³⁰, στην Ισπανία ή την Τουρκία, απαγορεύεται ρητά η δημοσιότητα τόσο για τις συνεδριάσεις όσο και την απαγγελία των αποφάσεων.

Υπάρχει βεβαίως και η αντίθετη άποψη, που θεωρεί τη μη δημοσιότητα της διαδικασίας εγγύηση για τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων των κατηγορουμένων ανηλίκων. Αυτή τη ρύθμιση υιοθετεί η νομοθεσία του Καναδά από το 1984.

Πιο αναλυτικά για τη σύνθεση των δικαστηρίων ανηλίκων:

Στα δικαστήρια ανηλίκων υπάγονται οι ανήλικοι από το έβδομο έως το δέκατο έβδομο έτος συμπληρωμένο κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης. Η σύνθεση των δικαστηρίων ανηλίκων ρυθμίζεται αναλυτικά στο άρθρο 4 § 1 παρ. στ´, ζ´ και η´ του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάσταση Δικαστικών Λειτουργιών. Τα δικαστήρια ανηλίκων διακρίνονται σε μονομελή και τριμελή πρώτου βαθμού και σε τριμελή δευτέρου βαθμού (εφετεία ανηλίκων).

Τα πρωτοβάθμια δικαστήρια ανηλίκων (μονομελή και τριμελή) λειτουργούν στην έδρα κάθε πρωτοδικείου , ενώ τα δευτεροβάθμια τριμελή δικαστήρια ανηλίκων λειτουργούν στην έδρα κάθε εφετείου. Δεν θεσπίζεται ούτε ειδικό πταισματοδικείο για την εκδίκαση των πταισμάτων ούτε ειδικό ακυρωτικό δικαστήριο ή ειδικό τμήμα του ακυρωτικού προς εκδίκαση των αναιρέσεων εναντίον των αποφάσεων των δικαστηρίων ανηλίκων.

Τα μονομελή δικαστήρια ανηλίκων συγκροτούνται από τον δικαστή ανηλίκων, τα τριμελή δικαστήρια ανηλίκων από τον δικαστή ανηλίκων και δύο νεότερους του , αν είναι δυνατό, πρωτοδίκες, και τα τριμελή εφετεία ανηλίκων από τον εφέτη ανηλίκων και δύο νεότερους του, αν είναι δυνατόν, εφέτες (ά. 4 § 1 παρ. στ´, ζ´ και η´ του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάσταση Δικαστικών Λειτουργιών).

³⁰ A. Chaidou, Freiheitsentziehende Massnahmen gegenüber jugendlichen Delinquenten in Griechenland, στο: Dunkel, F. και Meyer, K. [(εκδ.) Jugendstrafe und Jugendstrafvollzug - Stationäre Maßnahmen der Jugendkriminalrechtspflege im internationalen Vergleich, τόμ. 2, Kriminologische Forschungsberichte (20) aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg i. Br.], (1986), σελ.1003

Ο κοινός νομοθέτης λαμβάνει ειδική μέριμνα και θεσπίζει ιδιαίτερες εγγυήσεις για τον διορισμό των δικαστών ανηλίκων. Δικαστές ανηλίκων στα πλημμελειοδικεία ορίζονται για μια διετία ένας ή περισσότεροι πρωτοδίκες με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του συμβουλίου ή του δικαστή που διευθύνει το δικαστήριο, και πρόταση του οικείου εισαγγελέα εφετών. Ως δικαστές ανηλίκων στα εφετεία ορίζονται για μία διετία ένας ή περισσότεροι εφέτες με προεδρικό διάταγμα και με την ίδια διαδικασία, και πρόταση του οικείου εισαγγελέα εφετών. Σε όσα δικαστήρια υπηρετούν περισσότεροι από είκοσι δικαστές, οι δικαστές ανηλίκων ορίζονται από την ολομέλεια του δικαστηρίου. Η θητεία του δικαστή ανηλίκων μπορεί να ανανεωθεί μόνο για μία ακόμη διετία με τον ίδιο τρόπο, πάντοτε όμως με τη συναίνεσή του.

Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν τη σύνθεση των δικαστηρίων ανηλίκων, υπάρχει κακή σύνθεση του δικαστηρίου, η οποία δημιουργεί απόλυτη ακυρότητα και συνιστά λόγο αναίρεσης της απόφασης.

Δυστυχώς στην Ελλάδα δεν υπάρχει δικαστής ειδικευμένος για ανηλίκους. Εκτός από την εξειδίκευση των δικαστών στα θέματα των ανηλίκων σε ζητήματα μεταξύ άλλων της ψυχολογίας του παιδιού και του εφήβου, θα πρέπει να είναι απαλλαγμένοι από το φόρτο άλλων καθηκόντων, να είναι μόνιμοι στη θέση αυτή για μεγάλο χρονικό διάστημα (όχι μόνο για δύο χρόνια, όπως προβλέπει το άρθρο 26 παρ. 1 του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων), να εποπτεύουν την πορεία του ανηλίκου σε όλα τα στάδια της διαδικασίας και να παρακολουθούν την εξέλιξη και την πρόοδό του κατά την έκτιση των κυρώσεων, που του έχουν επιβληθεί.

Καθ' ύλη αρμοδιότητα των δικαστηρίων ανηλίκων

Τα δικαστήρια ανηλίκων έχουν στην Ελλάδα μόνο ποινικές και όχι επιπροσθέτως και αστικές αρμοδιότητες. Σύμφωνα με το άρθρο 113 § 1 ΚΠΔ, τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανηλίκους ηλικίας από το έβδομο έως το δέκατο έβδομο έτος συμπληρωμένο, ανεξάρτητα αν ο κατηγορούμενος είναι ενήλικος κατά την εκδίκαση της κατηγορίας. Αρκεί να ήταν ενήλικος κατά την τέλεση της πράξης. Κρίσιμος συνεπώς χρόνος για την αρμοδιότητα του δικαστηρίου ανηλίκων είναι η ηλικία του κατηγορουμένου κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης. Επομένως, τα δικαστήρια ανηλίκων αποφασίζουν για την ποινική μεταχείριση των ανήλικων δραστών και όχι για τη μεταχείριση των ανηλίκων που αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής. Τα δικαστήρια των ανηλίκων περιορίζονται κατά κανόνα στην εκδίκαση των ποινικών υποθέσεων και εποπτεύουν μέσω των επιμελητών ανηλίκων την πορεία της εκτέλεσης των επιβληθέντων μέτρων του δικαίου ανηλίκων.

Σύμφωνα με το άρθρο 97 παρ.1 του π.δ. 582/1984 « Σύσταση, οργάνωση και λειτουργία των κεντρικών και περιφερειακών υπηρεσιών του Υπουργείου

Δημόσιας Τάξης» το προσωπικό της ελληνικής αστυνομίας παρέχει κάθε δυνατή συνδρομή που ζητείται από τους δικαστές ανηλίκων για την άσκηση εποπτείας και τήρηση των αναμορφωτικών μέτρων καθώς και κάθε συνδρομή που ζητείται από όργανα ή Υπηρεσίες που είναι επιφορτισμένες από τον νόμο με τη προστασία και την αγωγή των ανηλίκων.

γ. Επιμελητές ανηλίκων

Οι επιμελητές ανηλίκων, βάσει των αρμοδιοτήτων που τους δίνονται από το νόμο (ν. 378/1976 και π.δ.49/1979) διαθέτουν τόσο κατά το στάδιο της πρόληψης όσο και κατά το στάδιο της καταστολής πολύ μεγάλη διακριτική ευχέρεια.

Τόσο για τους ανηλίκους που βρίσκονται σε «ηθικό κίνδυνο» όσο και για εκείνους που διέπραξαν εγκληματικές πράξεις και πρόκειται να δικαστούν μπορεί ο Επιμελητής Ανηλίκων να παίξει έναν καθοριστικό ρόλο και να λειτουργήσει ως ένα επίπεδο ακόμη φιλτραρίσματος».

Οι εκθέσεις τους είναι αποφασιστικής σημασίας και θα κρίνουν τόσο το θέμα αν ο ανήλικος θα εισαχθεί σε κατάσταση αγωγής με τη διοικητική οδό όσο και ποιες θα είναι οι καταλληλότερες κυρώσεις που θα επιβάλλει ο δικαστής στον ανήλικο δράστη, βάσει της εικόνας που θα σχηματίσει από τη σχετική έκθεση τόσο για την προσωπικότητα όσο και για το οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον του ανηλίκου.

Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα οι επιμελητές ανηλίκων όπως και σε άλλα κράτη οι αντίστοιχοι λειτουργοί, κατά κύριο λόγο:

- διεξάγουν κοινωνική έρευνα στο οικογενειακό – και ευρύτερο, αν χρειαστεί – περιβάλλον του ανηλίκου,
- συζητούν με τον ανήλικο, ο οποίος φέρεται ως δράστης ή βρίσκεται σε «ηθικό κίνδυνο» και σε «συνέντευξη» μαζί του προσπαθούν να διαγνώσουν τις ανάγκες και τα αίτια της αντικοινωνικής του συμπεριφοράς,
- συντάσσουν «έκθεση» και συμπληρώνουν «δελτίο» με βάση τα στοιχεία που έχουν συγκεντρώσει,
- προτείνουν στον δικαστή εγγράφως, στην «έκθεση», την ενδεικνυόμενη μεταχείριση για το συγκεκριμένο ανήλικο,
- παρέχουν συνδρομή στον δικαστή ανηλίκων κατά τη διάρκεια της δικασίμου,
- συλλέγουν στατιστικά στοιχεία σχετικά με τις υποθέσεις που εκδικάζονται και τις «επιμέλειες» που επιβάλλονται, και κυρίως:
- επιβλέπουν, καθοδηγούν και διαπαιδαγωγούν τον ανήλικο στον οποίο έχει επιβληθεί το μέτρο της επιμέλειας (προστατευτική επίβλεψη).

B. Εσωτερικό σωφρονιστικό δίκαιο

Η επιστήμη της σωφρονιστικής (σωφρονιστικό δίκαιο και σωφρονιστική) ασχολείται τόσο με τις νομικές όσο και με τις πραγματικές πλευρές της έκτισης των στερητικών της ελευθερίας ποινικών κυρώσεων. Σύμφωνα με τον παραδοσιακό ορισμό το σωφρονιστικό δίκαιο είναι μία κανονολογική, αξιολογική επιστήμη, η οποία ασχολείται κυρίως με την ερμηνεία των κανόνων δικαίου. Το γνωστικό του αντικείμενο αναφέρεται στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κρατουμένων, στα καθήκοντα παροχής και στις αρμοδιότητες επέμβασης των σωφρονιστικών αρχών, καθώς και στις οργανωτικές και προσωπικές προϋποθέσεις της έκτισης των στερητικών της ελευθερίας ποινικών κυρώσεων (ποινών και μέτρων ασφαλείας).

Η σωφρονιστική ως εμπειρική επιστήμη είναι κοινωνιολογία, ψυχολογία, παιδαγωγική και ψυχιατρική της έκτισης των ποινών. Ασχολείται με την πραγματική διαμόρφωση της στέρησης της ελευθερίας, την επίδρασή της στους κρατουμένους και στο προσωπικό των σωφρονιστικών καταστημάτων, την αποτελεσματικότητά της, καθώς και την περαιτέρω εξέλιξη των κρατουμένων.

Οι κανόνες δικαίου για την έκτιση του ποινικού σωφρονισμού περιέχονται στον Σωφρονιστικό Κώδικα, σε ισχύ από τις 24.12.1999 (εκτός αν ορίζεται διαφορετικά στις επί μέρους διατάξεις (βλ. άρθρο 2 του ν. 2776/1999 που επικύρωσε τον Σωφρονιστικό Κώδικα). Οι διατάξεις του σωφρονιστικού κώδικα αναφέρονται γενικά στην εκτέλεση των στερητικών της ελευθερίας ποινών και μέτρων ασφαλείας – δεν έχει θεσπισθεί στην Ελλάδα μία ενιαία ποινή κατά της ελευθερίας στην ποινική νομοθεσία – σε νεαρούς και ενήλικους καταδίκους. Αυτοτελές νομοθέτημα για την έκτιση του ποινικού σωφρονισμού – της αυτοτελούς ποινής κατά της ελευθερίας ειδικά των εφήβων – από νεαρούς κρατουμένους δεν έχει θεσπισθεί στην ελληνική έννομη τάξη. Ούτε η δημιουργία ενός αυτοτελούς νομοθετήματος φαίνεται να έχει απασχολήσει μέχρι σήμερα σοβαρά τον επιστημονικό και πολιτικό κόσμο. Προσπάθειες της ελληνικής πολιτείας για τη σύνταξη ενός αυτοτελούς νομοθετήματος, το οποίο να αναφέρεται αποκλειστικά στην έκτιση του ποινικού σωφρονισμού (καθώς και σε περίπτωση εφαρμογής των άρθρων 130 παρ.1 και 131 παρ.1 και παρ.2 ΠΚ της φυλάκισης και της πρόσκαιρης κάθειρξης) από νεαρούς δράστες εγκλημάτων, δεν έχουν ακόμα επισημανθεί.

Οι κανόνες δικαίου για τη σωφρονιστική μεταχείριση των κρατουμένων νέων δεν είναι συγκεντρωμένες σε ένα ενιαίο κεφάλαιο του σωφρονιστικού κώδικα, όπως τούτο συμβαίνει για τους ανήλικους δράστες εγκλημάτων στο ουσιαστικό ποινικό δίκαιο (στο όγδοο κεφάλαιο του γενικού μέρους του ποινικού κώδικα), αλλά είναι διάσπαρτες – όπως και οι δικονομικού δικαίου διατάξεις – στα κατ' ιδίαν κεφάλαιά του, σύμφωνα με το υπό ρύθμιση θέμα. Στον ισχύοντα σωφρονιστικό κώδικα υπάρχουν ελάχιστες διατάξεις που

αναφέρονται ειδικά στους κρατούμενους νέους. Αν δεν υπάρχει ειδική ρητή νομοθετική ρύθμιση για νέους ισχύουν – όπως άλλωστε και στην περίπτωση του ουσιαστικού και δικονομικού ποινικού δικαίου – οι διατάξεις του γενικού σωφρονιστικού δικαίου.

Στον σωφρονιστικό κώδικα γίνεται λόγος για κρατούμενους και καταστήματα κράτησης. Οι όροι «φυλακισμένος» και «φυλακή» έχουν πλήρως αντικατασταθεί με τους ισοδύναμους όρους «κρατούμενος» και «κατάστημα κράτησης». Νεαροί κρατούμενοι στο σωφρονιστικό δίκαιο είναι όσοι διατρέχουν το 13^ο και δεν έχουν συμπληρώσει το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας τους (άρθρο 12 παρ.1 ΣΚ). Επομένως, η σωφρονιστική ανηλικότητα αρχίζει από το δέκατο τρίτο και διαρκεί έως το εικοστό πρώτο έτος και κατ' εξαίρεση έως και το εικοστό πέμπτο έτος του κρατούμενου.

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, σύμφωνα με το ισχύον ελληνικό δίκαιο, διαφοροποιείται η ποινική από την σωφρονιστική ανηλικότητα, η οποία κατά κανόνα περιλαμβάνει εκτός από τους εφήβους και τα άτομα μετεφηβικής ηλικίας. Η ομάδα της ανήλικης νεότητας διευρύνεται κατά τρία έτη και έτσι ανταποκρίνεται στις εκσυγχρονιστικές τάσεις επέκτασης του προσωπικού πεδίου εφαρμογής του ποινικού δικαίου ανηλίκων και σε άτομα μετεφηβικής ηλικίας, τουλάχιστον στο στάδιο έκτισης των στερητικών της ελευθερίας ποινών.

Θα αναφέρω επιγραμματικά κυρίως τις διατάξεις του σωφρονιστικού δικαίου που αναφέρονται ειδικά σε νεαρούς κρατούμενους:

- Οι νεαροί κρατούμενοι εκτίουν τις επιβαλλόμενες σε αυτούς ποινικές κυρώσεις (ποινικό σωφρονισμό, φυλάκιση, κάθειρξη) αποκλειστικά σε ειδικά καταστήματα (άρθρο 12 παρ.6 σε συνδυασμό με άρθρο 19 παρ.3 ΣΚ). Τα καταστήματα κράτησης διακρίνονται σε γενικά, ειδικά και θεραπευτικά (άρθρο 19 παρ.1 ΣΚ) και υπάγονται στις ειδικές περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης (άρθρο 1 του π.δ. 36/2000 «Οργανισμός Υπουργείου Δικαιοσύνης»). Σύμφωνα με τον νομικό ορισμό τα καταστήματα νέων είναι ειδικά καταστήματα (άρθρο 19 παρ.3 ΣΚ). Πρόκειται για κλειστές εγκαταστάσεις (ακόμη και το αγροτικό σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Κασσαβέτειας), που δεν μπορούν να θεωρηθούν ως «ανοικτά» καταστήματα, δηλαδή καταστήματα κράτησης με καθόλου ή ελάχιστα μέτρα ασφαλείας. Δεν έχουν ακόμη ιδρυθεί κέντρα ημιελεύθερης διαβίωσης νεαρών καταδίκων.
- Στα ειδικά καταστήματα κράτησης νέων εφαρμόζονται εξειδικευμένα προγράμματα μορφωτικού και επαγγελματικού χαρακτήρα (άρθρο 12 παρ.2 ΣΚ). Για τη λειτουργία των προγραμμάτων αυτών αναμένεται, ωστόσο, η έκδοση του απαιτούμενου προεδρικού διατάγματος. Ομάδες κοινής διαβίωσης αυτοτελώς διοικούμενες δεν έχουν λειτουργήσει ακόμη. Σε γενικές γραμμές δεν μπορεί να γίνει λόγος για μία κοινωνικο-παιδαγωγική διαμόρφωση της έκτισης της ποινής για νεαρούς κρατούμενους.

- Οι νεαροί κρατούμενοι (ανήλικοι και μετεφηβικής ηλικίας) διαβιώνουν χωριστά από τους ενηλίκους κρατουμένους οποιασδήποτε κατηγορίας. Οι κρατούμενοι μετεφηβικής ηλικίας μπορεί να μεταγονται και να κρατούνται σε καταστήματα κράτησης ενηλίκων, αν συντρέχουν σπουδαίοι λόγοι (άρθρο 12 παρ.3 ΣΚ). Κατά γενικό κανόνα οι ανήλικοι, καθώς και οι νέοι μετεφηβικής ηλικίας κρατούνται χωριστά από άλλους ενηλίκους καταδίκους (βλ. και άρθρο 130 παρ.3, άρθρο 131 παρ.3, άρθρο 133 εδ. 2 ΠΚ).
- Οι νεαροί κρατούμενοι μπορούν να παραμείνουν στα ειδικά καταστήματα νέων μέχρι τη συμπλήρωση του 25^{ου} έτους της ηλικίας, για την ολοκλήρωση των μορφωτικών ή επαγγελματικών προγραμμάτων που παρακολουθούν, εφόσον οι ίδιοι δείχνουν ενδιαφέρον και η παραμονή τους στο κατάστημα δεν προκαλεί προβλήματα στην κοινή διαβίωση και την ομαλή λειτουργία του καταστήματος (άρθρο 12 παρ.6 ΣΚ).
- Όταν παρουσιάζεται ανάγκη μεταγωγής νεαρών κρατουμένων για δικονομικούς λόγους (άρθρο 75 παρ 1 ΣΚ) και πρόσκαιρης παραμονής τους μακριά από το κατάστημα το οποίο κρατούνται, αν δεν υπάρχει στον τόπο μεταγωγής κατάσταση κράτησης νέων διαμένουν σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο τοπικού καταστήματος κράτησης ή αστυνομικού τμήματος. Η επικοινωνία αυτών των κρατουμένων με κρατουμένους άλλων κατηγοριών απαγορεύεται (άρθρο 12 παρ.5 ΣΚ).
- Σε περίπτωση μεταγωγής ατόμων εφηβικής ηλικίας η χρήση χειροπεδών πρέπει «κατά το δυνατόν» να αποφεύγεται (άρθρο 77 παρ.1 ΣΚ). Κατά το άρθρο 97 παρ.1 του π.δ. 141/1991 «Αρμοδιότητες οργάνων και υπηρεσιακές ενέργειες του προσωπικού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και θέματα οργάνωσης υπηρεσιών» το προσωπικό της Ελληνικής Αστυνομίας φροντίζει να μη δεσμεύονται με χειροπέδες οι ανήλικοι, «εκτός αν είναι επικίνδυνοι ή ύποπτοι αντίδρασης». Ας σημειωθεί ότι η διάταξη του άρθρου 80 παρ.2 του Κώδικα Βασικών Κανόνων για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων, σύμφωνα με την οποία κρατούμενοι κάτω των 17 ετών κατά τη μεταγωγή τους συνοδεύονται από αστυνομικά όργανα του ίδιου φύλου ειδικά εκπαιδευμένα για τη μεταχείρισή τους, δεν επαναλαμβάνεται στον ισχύοντα σωφρονιστικό κώδικα.
- Σε περίπτωση έκτισης ποινικού σωφρονισμού, για τη χορήγηση τακτικής άδειας απαιτείται ο εφηβικής ή μετεφηβικής ηλικίας κατάδικος να έχει εκτίσει το ένα τρίτο τουλάχιστον του ορισθέντος κατωτάτου ορίου (άρθρο 55 παρ.1 ΣΚ).
- Η χορήγηση τακτικής άδειας σε εφήβους μπορεί να εξαρτηθεί από τον όρο ότι κατά την έξοδό τους από το κατάστημα και κατά την επιστροφή τους σε αυτό, θα συνοδεύονται από τον γονέα τους ή από αυτόν που ασκεί την επιμέλεια τους ή από το πλησιέστερο συγγενικό πρόσωπο (άρθρο 56 παρ.3 ΣΚ).

- Η πειθαρχική ποινή του περιορισμού σε κελί κράτησης από μία έως δέκα ημέρες επιβάλλεται σε εφήβους μόνον εφόσον συντρέχουν ειδικές περιστάσεις και ύστερα από ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του αρμόδιου οργάνου (άρθρο 69 παρ.5 ΣΚ).

α. Σχολική και Επαγγελματική Εκπαίδευση

Η εκπαίδευση των κρατουμένων αποβλέπει στην απόκτηση ή συμπλήρωση εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων, καθώς και στην επαγγελματική κατάρτισή τους (άρθρο 35 παρ.1 ΣΚ). Το συμβούλιο φυλακής οργανώνει με τη συνεργασία αρμόδιων φορέων, προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης, μαθητείας ή εξειδίκευσης (άρθρο 35 παρ.2 ΣΚ). Ο νομοθέτης καθορίζει ότι οι παρεχόμενοι τίτλοι σπουδών είναι ισότιμοι με τους αντίστοιχους των σχολών της ίδιας βαθμίδας εκπαίδευσης και (για ευνόητους λόγους: κίνδυνος δυσμενούς διακριτικής μεταχείρισης κατά την αναζήτηση εργασίας σε βάρος των ατόμων που απέκτησαν ή συμπλήρωσαν την εκπαίδευσή τους σε καθεστώς στέρησης της ελευθερίας) χωρίς να προκύπτει από το κείμενό τους ότι αποκτήθηκαν σε κατάσταση κράτησης (άρθρο 35 παρ.3 ΣΚ).

Όσον αφορά τη σχολική παιδεία, η πρωτοβάθμια εκπαίδευση των νέων κρατουμένων είναι υποχρεωτική (άρθρο 35 παρ.5 ΣΚ). Στους κρατουμένους οι οποίοι έχουν συμπληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση παρέχεται η δυνατότητα να συνεχίσουν τη δευτεροβάθμια ή την τριτοβάθμια εκπαίδευση με εκπαιδευτικές άδειες (άρθρο 35 παρ.6 ΣΚ). Έτσι ο εθνικός νομοθέτης λαμβάνει ειδική πρόνοια για τη σχολική και επαγγελματική εκπαίδευση των καταδικών, παρέχοντας τη δυνατότητα χορήγησης και εκπαιδευτικής άδειας. Για τη δυνατότητα των κρατουμένων να σπουδάζουν με αλληλογραφία, χωρίς περιορισμούς, δεν γίνεται πλέον λόγος στο καινούργιο σωφρονιστικό νομοθέτημα (Άρθρο 47 παρ.3 ΚωδΜεΚ).

Η σχολική και επαγγελματική εκπαίδευση αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία σε σχέση με την παροχή εργασίας στα σωφρονιστικά καταστήματα. Αυτό διαφαίνεται πρωτίστως στις Αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών (Στοιχειώδεις Κανόνες για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους, κανόνας 26 και Κανόνες για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους, κανόνες 38-46), καθώς και στις Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης (Σύσταση Νο R (87) 3 για τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες, κανόνες 77-82, ιδίως κανόνας 79, Σύσταση Νο R (87) 20 για τις Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων, αρ.16, καθώς και στη Σύσταση Νο R (89) 12 για την Εκπαίδευση στη Φυλακή, ιδίως αρ. 5, 14 και 16). Οι Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για τη Μεταχείριση των Φυλακισμένων (1957) για πρώτη φορά διεθνώς λαμβάνουν ειδική πρόνοια για την επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση των νεαρών ατόμων στο στάδιο της ιδρυματικής μεταχείρισης.

Σύμφωνα με τους Στοιχειώδεις Κανόνες για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους ή Κανόνες του Πεκίνου, σκοπός της ιδρυματικής μεταχείρισης των

ανηλίκων είναι η παροχή παιδείας και επαγγελματικών δεξιοτήτων, με προοπτική να τους βοηθήσει να αναλάβουν εποικοδομητικούς και παραγωγικούς ρόλους στην κοινωνία. Λαμβανομένου υπόψη ότι η εγκληματικότητα αποτελεί ως επί το πλείστον ένα πρόβλημα του ανδρικού πληθυσμού σε όλες τις χώρες της Ευρώπης αλλά και εκτός αυτής, εκπροσωπείται αυτός σχεδόν αποκλειστικά στα καταστήματα κράτησης.

Οι γυναίκες αποτελούν μια μικρή μειοψηφία ανάμεσα στους (προσωρινά και ποινικά) κρατούμενους. Γι' αυτό οι Κανόνες του Πεκίνου λαμβάνουν ειδική μέριμνα για τις προσωπικές ανάγκες και τα προβλήματα των νεαρών γυναικών κρατουμένων. Σε καμία περίπτωση οι κρατούμενες νεαρές γυναίκες δεν λαμβάνουν λιγότερη εκπαίδευση από ό,τι οι νεαροί άρρενες ομολογοί τους (βλ. κανόνα 26.4). Αναφορικά με την προσφορά επαρκούς σχολικής ή, όπου ενδείκνυται, επαγγελματικής εκπαίδευσης σε ανήλικους κρατούμενους πρέπει να εξασφαλισθεί ότι οι ανήλικοι με την απόλυσή τους δεν θα βρίσκονται σε μειονεκτική θέση από πλευράς εκπαίδευσης (Κανόνες του Πεκίνου, κανόνας 26.6).

Εμπειρικές έρευνες έχουν αποδείξει ότι η «πελατεία» των καταστημάτων κράτησης χαρακτηρίζεται από μία σειρά ελλειμματικών καταστάσεων: προβλήματα στέγης, υγείας – εξάρτηση από ναρκωτικές ουσίες και οιοπνευματώδη ποτά-, ανεργία, κοινωνική απομόνωση. Επιπλέον, πολλοί κρατούμενοι παρουσιάζουν σοβαρές ελλείψεις στον τομέα της σχολικής και επαγγελματικής κοινωνικοποίησης, αλλά και στο πεδίο της κοινωνικής αγωγής για την αντιμετώπιση των αναγκών της καθημερινής ζωής.

Για να δημιουργηθούν δυνατότητες εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης στα καταστήματα κράτησης που θα μπορούσαν να διευκολύνουν και να βελτιώσουν τις ευκαιρίες κοινωνικής επανένταξης μετά την αποφυλάκιση έχουν γίνει στον ελληνικό χώρο ορισμένα βήματα. Ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια καταβάλλονται πολλαπλές προσπάθειες επαγγελματικής εκπαίδευσης των κρατουμένων, ωστόσο, ελλείπουν λεπτομερή στατιστικά στοιχεία που να καλύπτουν όλες τις φυλακές της χώρας αναφορικά με τα διενεργούμενα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και τα μέτρα εκπαίδευσης και μετεκπαίδευσης που πραγματοποιούνται στο στάδιο της ιδρυματικής μεταχείρισης.

Πέρα από τις σοβαρές προσπάθειες υλοποίησης προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης στις φυλακές εκ μέρους της Λαϊκής Επιμόρφωσης, της μη κυβερνητικής οργάνωσης «Άρσις» (εταιρεία κοινωνικής υποστήριξης νέων), λειτούργησαν προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης κρατουμένων με επιδότηση από το Κοινωνικό Ταμείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Υπουργείο Εργασίας και υποστήριξη του Υπουργείου Δικαιοσύνης με την επιστημονική ευθύνη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Τμήμα Νομικής, Τομέας Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών και Τμήμα Ψυχολογίας, Τομέας Κοινωνικής Ψυχολογίας) στο ειδικό κατάστημα κράτησης ανηλίκων Κασσαβέτειας και στο γενικό κατάστημα κράτησης Διαβατών, δυστυχώς όμως όχι σε σταθερή και μόνιμη βάση.

Ο κανόνας 64, στο τέταρτο μέρος των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων (Rec. R (87) 3 The European Prison Rules) για τους «Στόχους και το καθεστώς μεταχείρισης», ορίζει: «Η φυλάκιση, λόγω της στέρησης της ελευθερίας, είναι μια ποινή καθεαυτή. Οι συνθήκες κράτησης και το σωφρονιστικό καθεστώς δεν πρέπει συνεπώς να χειροτερεύουν τη οδύνη που προκαλείται, εκτός αν το απαιτούν η διατήρηση της πειθαρχίας ή ένας δικαιολογημένος διαχωρισμός». Όλες οι προσπάθειες θα πρέπει να καταβληθούν για να διασφαλιστεί ότι τα καταστήματα κράτησης πρέπει να λειτουργούν έτσι ώστε «να προσφέρουν στους κρατούμενους τη δυνατότητα να βελτιώνουν τις γνώσεις και τις ικανότητές τους και να αυξάνουν έτσι τις πιθανότητες επανένταξης στην κοινωνία μετά την αποφυλάκισή τους» (κανόνας 65 παρ. δ').

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης, ως ο αρμόδιος φορέας για την άσκηση της σωφρονιστικής πολιτικής, συνεργάζεται με κυβερνητικούς και μη-κυβερνητικούς φορείς για την εφαρμογή προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης των κρατουμένων, τα οποία υποστηρίζονται οικονομικά από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι υπάρχουσες δυνατότητες και θέσεις επαγγελματικής κατάρτισης διαφέρουν ωστόσο ανάλογα με το κατάστημα κράτησης. Η παρεχόμενη επαγγελματική εκπαίδευση από άποψη χρονικής διάρκειας και ποιότητας. Αν αγνοήσουμε τις δυνατότητες τεχνικής γεωργικής εκπαίδευσης που υπάρχουν στις τρεις ελληνικές αγροτικές φυλακές για ενηλίκους (Αγιά, Κασσάνδρα, Τίρυνθα) και στο αγροτικό σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Κασσαβέτειας, όπου κρατήθηκε κατά τη διάρκεια του έτους 1996 περίπου κάθε έκτος κατάδικος, υπάρχει πολύ περιορισμένη προσφορά θέσεων σε εκπαιδευτικά προγράμματα και σε χειροτεχνικές ή βιοτεχνικές δραστηριότητες.

Όπως προαναφέρθηκε, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Πρόληψη των Βασάνων και κάθε Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή της 26.11.1987 (ν.1949/1991) θεσπίζεται η δυνατότητα επίσκεψης μιας ανεξάρτητης επιτροπής στα καταστήματα κράτησης των κρατών μελών, η οποία μέσω της εφαρμογής προληπτικού ελέγχου συμβάλλει ουσιαστικά στην προστασία των κρατουμένων. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασάνων και κάθε Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (ΕΠΒ-Επιτροπή Πρόληψης Βασάνων-, που επισκέφθηκε για πρώτη φορά μεταξύ άλλων εγκαταστάσεων το σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Κορυδαλλού την άνοιξη του 1993, διαπίστωσε ότι οι προσφερόμενες δραστηριότητες δεν ήταν επαρκείς. Γι' αυτό η Επιτροπή τόνισε «ότι στους νέους πρέπει να παρέχεται πλήρες φάσμα εκπαιδευτικών, ψυχαγωγικών και άλλων εποικοδομητικών δραστηριοτήτων». Γενικότερα διαπιστώθηκε ότι οι δραστηριότητες (εκπαιδευτικές, εργασιακές, ψυχαγωγίας και άθλησης) στις φυλακές ήταν περιορισμένες. Η ΕΠΒ κατά την επίσκεψή της στην Ελλάδα το Φθινόπωρο του 1999 (26.10.-2.11.1999) μετά από μία επιτόπια έρευνα του Ειδικού Καταστήματος Κράτησης Νέων Αυλώνα προχώρησε στις ακόλουθες συστάσεις προς τις ελληνικές αρχές:

-Ανάπτυξη και υλοποίηση στρατηγικής για την αντιμετώπιση της βίας μεταξύ των νεαρών κρατουμένων.

-Λήψη άμεσων μέτρων για την επιδιόρθωση των υδραυλικών εγκαταστάσεων του καταστήματος.

-Ενίσχυση του προγράμματος οργανωμένων δραστηριοτήτων (εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση, εργασία, αθλήματα, αναψυχή κ.α).

-Δημιουργία βιβλιοθήκης ως θέμα προτεραιότητας.

-Εξοπλισμός με αθλοπαιδιές (μπάσκετ και βόλει) των χώρων άσκησης.

-Δημιουργία εσωτερικών χώρων για γυμναστική.

-Ενίσχυση του προσωπικού με την απασχόληση ψυχολόγων, δασκάλων και εκπαιδευτών.

-Άμεσα βήματα για τη συγκρότηση μίας κατάλληλα εξοπλισμένης πειθαρχικής μονάδας. Όχι μόνο χορήγηση κρεβατιών με στρώμα, αλλά και τραπεζών με καρέκλες.

-Δικαίωμα τουλάχιστον μίας ώρας άσκησης την ημέρα στην αυλή για όσους τοποθετούνται στο πειθαρχείο και πρόσβαση σε υλικό ανάγνωσης (βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες, κ.α.).

-Τήρηση αρχείου της πειθαρχικής μονάδας με πλήρη κατάλογο των προσώπων που κρατούνται (ημέρα και ώρα εισαγωγής και εξόδου από τη μονάδα, λόγοι κράτησης και καταγραφή του προορισμού κατά την αναχώρηση).

-Διενέργεια επισκέψεων κάτω από πιο ανοικτές συνθήκες. Χορήγηση καρεκλών κατά τη διάρκεια των επισκέψεων.

Τα σχόλια της ΕΠΒ αφορούν τη βελτίωση της κατάστασης καθαριότητας και υγιεινής του καταστήματος, τον εμπλουτισμό του προγράμματος δραστηριοτήτων και το θέμα της προσεκτικής επιλογής προσωπικού, ιδίως από άτομα που είναι ικανά να καθοδηγούν και να δημιουργούν κίνητρα σε νεαρούς. Όσον αφορά το θέμα της ιατρικής περίθαλψης συνίσταται η καθημερινή παρουσία οδοντιάτρου, παθολόγου και νοσηλευτών στο κατάστημα καθώς και πάντοτε παρούσα «πρώτη βοήθεια».

Ετήσια στατιστικά στοιχεία για τους τίτλους σπουδών που χορηγούνται σε κρατούμενους από τις αρμόδιες αρχές, για τη συχνότητα παροχής εκπαιδευτικών αδειών, καθώς και για τον δείκτη αποτυχίας ή κατάχρησης αυτών των αδειών, δηλαδή τέλεσης, κατά το χρόνο της άδειας, νέων εγκλημάτων ή φυγής του καταδίκου, δεν καταγράφονται ή δεν δημοσιεύονται από το ελληνικό Υπουργείο Δικαιοσύνης.

β. Ευεργετικός υπολογισμός ημερών εργασίας

Ο βαρυσήμαντος θεσμός του ευεργετικού υπολογισμού των ημερών εργασίας (good time), ο οποίος αποτελεί μία οιονεί εναλλακτική λύση στην αμοιβή εργασίας των κρατούμενων μέσω της οποίας το κράτος εξοικονομεί δαπάνες, εφαρμόζεται και σε έφηβους καταδίκους. Ο ευεργετικός υπολογισμός των ημερών ποινής λόγω εργασίας στο ελάχιστο όριο του ποινικού σωφρονισμού επιτρέπεται, ανεξάρτητα αν ο κρατούμενος έχει πραγματικά εκτίσει το νομοθετικό κατώτατο όριο των έξι μηνών.

Σύμφωνα με το προεδρικό διάταγμα 178/1980 «περί του μέτρου του ευεργετικού υπολογισμού του χρόνου εργασίας των καταδίκων» κάθε ημέρα αγροτικής ή κτηνοτροφικής εργασίας που εκτελείται σε αγροτικό σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων υπολογίζεται το ανώτερο έως δύο ημέρες εκτιώμενης ποινής. Περαιτέρω κάθε ημέρα εργασίας τεχνικής φύσης, που εκτελείται σε εργαστήριο ή συνεργείο, καθώς και εργασίας ηλεκτρολόγου, ελαιοχρωματιστού, υδροχρωματιστού κ.λ.π. που εκτελείται σε αγροτικό σωφρονιστικό κατάστημα, καθώς και εργασίας αρτοποιού, στρωματοποιού, μαγείρου και οικοδόμου που εκτελείται σε σωφρονιστικό κατάστημα υπολογίζεται έως δύο ημέρες εκτιώμενης ποινής. Επιπλέον, κάθε ημέρα με διάφορες άλλες μορφές απασχόλησης (λ.χ. εργασία κουρέα, νοσοκόμου, καθαριστού, αγγελιοφόρου, τραπεζοκόμου) καθώς και βοηθητικές εργασίες (λ.χ. βοηθού μαγείρου, βοηθού αποθηκαρίου) υπολογίζονται ως μία και τρία τέταρτα ημέρας εκτιώμενης ποινής.

Τέλος, κάθε ημέρα με μορφές απασχόλησης που δεν υπάγονται στις προηγούμενες κατηγορίες υπολογίζονται ευεργετικά ως μία και ημίσεια ημέρα εκτιώμενης ποινής. Κατά το π.δ. 342/2000 «Αύξηση του ανωτάτου ορίου του ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής καταδίκων και υποδίκων λόγω εργασίας» το ανώτατο όριο του ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής καταδίκων και υποδίκων, λόγω εργασίας τους σε αγροτική ή κτηνοτροφική μονάδα Αγροτικής Φυλακής ή Αγροτικού Σωφρονιστικού Καταστήματος Ανηλίκων, αυξάνεται κατά μισή μέρα. Συνεπώς, κάθε ημέρα εργασίας σε αγροτική ή κτηνοτροφική μονάδα του Αγροτικού Σωφρονιστικού Καταστήματος Ανηλίκων Κασσαβέτειας υπολογίζεται το ανώτερο έως δύο και ημίσεια μέρες εκτιώμενης ποινής.

Κεφαλαιώδους σημασίας είναι η ρηξικέλευθη ρύθμιση σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση καταδίκης σε ποινή στερητική της ελευθερίας ανώτερης από έξι μήνες (άρα, και σε ποινικό σωφρονισμό) κάθε ημέρα συμμετοχής σε προγράμματα κατάρτισης ή επαγγελματικής εκπαίδευσης εξομοιώνεται με κάθε ημέρα εργασίας και μπορεί να υπολογιστεί ευεργετικά έως δύο ημέρες εκτιώμενης ποινής. Ένα σημαντικό επίτευγμα για το καθεστώς της επαγγελματικής εκπαίδευσης κατά την έκτιση της ποινής αποτελεί η ισοδύναμη θέση της με την εργασία όσον αφορά το μέτρο του ευεργετικού υπολογισμού ημερών εργασίας ή κατάρτισης ή εκπαίδευσης των κρατουμένων.

Σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο κάθε κρατούμενος (ενήλικος ή νεαρός, υπόδικος σε περίπτωση μεταγενέστερης καταδίκης του ή κατάδικος) που παρέχει εργασία οποιασδήποτε μορφής ή απασχολείται σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης ή κατάρτισης μπορεί να τύχει ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής (άρθρο 46 παρ.1 ΣΚ). Για να τύχει ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής ο κρατούμενος πρέπει, ωστόσο, να έχει αποπερατώσει επιτυχώς έναν ολοκληρωμένο κύκλο σπουδών τρίμηνης τουλάχιστον διάρκειας (άρθρο 35 παρ.8 ΣΚ). Οι βαθμοί ποινής, ως πειθαρχική ποινή, λαμβάνονται υπόψη για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς του κρατουμένου και ιδίως στην περίπτωση του ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής (άρθρο 69 παρ.2 ΣΚ).

Η εργασία των κρατουμένων (άρθρο 40 ΣΚ) αμείβεται, ανάλογα με το είδος της εργασίας και τον βαθμό εξειδίκευσης του εργαζομένου.

γ. Μέτρα άμβλυνσης των δυσμενών συνεπειών της κράτησης: Επικοινωνία με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον – Άδειες

Είναι κοινός τόπος ότι η έκτιση της ποινής σε καθεστώς στέρησης της ελευθερίας έχει ως επακόλουθο αναπόφευκτες βλαπτικές για τον κρατούμενο παρεπόμενες συνέπειες. Ο σωφρονιστικός νομοθέτης έχει πλήρη επίγνωση αυτής της κατάστασης. Γι' αυτό ορίζει στο άρθρο 51 παρ.1 ΣΚ ότι η τακτική και απρόσκοπτη επικοινωνία του κρατουμένου με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον αποσκοπεί αφενός στην ομαλή διαβίωσή του στο κατάστημα και αφετέρου στην ταχύτερη προσαρμογή του στην κοινωνική ζωή μετά την απόλυσή του. Η διατήρηση και ενίσχυση αυτής της επικοινωνίας δεν εξυπηρετεί απλώς την άμβλυνση των δυσμενών συνεπειών της κράτησης και τον σκοπό της κοινωνικής επανένταξης, αλλά κυρίως την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ο σωφρονιστικός κώδικας εισάγει μία σειρά μέτρων για τη διατήρηση και ενίσχυση των δεσμών του κρατουμένου με τον «έξω κόσμο». Η επικοινωνία με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον πραγματοποιείται ιδίως με την υποδοχή επισκεπτών, την ανταλλαγή επιστολών, την τηλεφωνική επικοινωνία, τις άδειες εξόδου από το κατάστημα και τους θεσμούς ημιελεύθερης διαβίωσης των κρατουμένων (άρθρο 51 παρ.2 ΣΚ).

Στους κρατουμένους χορηγούνται τακτικές, έκτακτες και εκπαιδευτικές άδειες απουσίας από τα καταστήματα κράτησης (άρθρο 54 παρ.1 ΣΚ). Η τακτική άδεια απουσίας διαρκεί κατά κανόνα από μία έως πέντε ημέρες. Ο κατάδικος μπορεί συνολικά να πάρει τακτική άδεια έως και σαράντα ημέρες το έτος (άρθρο 56 παρ. 1 ΣΚ). Ο θεσμός των τακτικών αδειών συμβάλλει στην ανθρωπιστικότερη έκτιση των ποινών και στην προετοιμασία της ομαλής επανένταξης του κρατουμένου στην κοινωνία μετά την απόλυσή του.

Για τη χορήγηση τακτικής άδειας, σε περίπτωση ποινικού σωφρονισμού, απαιτείται ο έφηβος ή μετεφηβικής ηλικίας κατάδικος: α) να έχει εκτίσει το ένα τρίτο τουλάχιστον του ορισθέντος κατωτάτου ορίου, δηλαδή η κράτηση να έχει διαρκέσει τουλάχιστον δύο μήνες, και να συντρέχουν και οι λοιπές γενικές προϋποθέσεις χορήγησης τακτικής άδειας, δηλαδή β) να μην εκκρεμεί σε βάρος του ποινική διαδικασία για αξιόποινη πράξη σε βαθμό κακουργήματος, γ) να εκτιμάται από το αρμόδιο Συμβούλιο ότι δεν υπάρχει κίνδυνος τέλεσης, κατά τη διάρκεια της άδειας, νέων εγκλημάτων και δ) να συντρέχουν λόγοι που να δικαιολογούν την προσδοκία ότι δεν υπάρχει κίνδυνος φυγής και ότι κρατούμενος δεν θα κάνει κακή χρήση της άδειας του (άρθρο 55 παρ.1 ΣΚ). Οι βαθμοί ποινής, ως πειθαρχική ποινή, λαμβάνονται υπόψη για τη χορήγηση άδειας (άρθρο 69 παρ.2 ΣΚ).

Επίσης, η χορήγηση τακτικής άδειας στους εφήβους μπορεί να εξαρτηθεί και από τον όρο ότι, κατά την έξοδό τους από το κατάστημα και κατά την επιστροφή τους σε αυτό, θα συνοδεύονται από τον γονέα τους ή από αυτόν

που ασκεί την επιμέλεια τους ή από το πλησιέστερο συγγενικό τους πρόσωπο (άρθρο 56 παρ.3 ΣΚ). Ο αποκλεισμός φιλικών προσώπων, συμμαθητών και γενικότερα της ομάδας των συνομηλίκων και ο περιορισμός σε πρόσωπα από το άμεσο συγγενικό περιβάλλον του εφήβου πρέπει να θεωρηθεί ως αφόρητα στενός.

Για την πραγματοποίηση της επικοινωνίας με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον ο σωφρονιστικός κώδικας ρυθμίζει στο έβδομο κεφάλαιο, εκτός από τις άδειες των κρατουμένων, τις επισκέψεις, την ανταλλαγή επιστολών και την τηλεφωνική επικοινωνία. Όσον αφορά το θέμα των επισκέψεων, ο περιορισμός του κύκλου των προσώπων που δικαιούνται να επισκέπτονται τον έγκλειστο ανήλικο (κατά το άρθρο 52 παρ.1 ΣΚ συγγενείς μέχρι τετάρτου βαθμού) είναι προβληματικός. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθούν οι μεγαλύτερες ανάγκες των νεαρών κρατουμένων για προσωπικούς δεσμούς, στηρίγματα, επαφές και επικοινωνία με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και συνακόλουθα για μία πιο ευνοϊκή μεταχείριση σε σχέση με τους ενήλικους κρατουμένους. Κατά το άρθρο 53 παρ.6 ΣΚ σε χώρο του καταστήματος προσιτό στους κρατουμένους τοποθετείται ταχυδρομικό κιβώτιο των Ελληνικών Ταχυδρομείων.

δ. Πειθαρχικές κυρώσεις

Οι πειθαρχικές ποινές που επιβάλλονται στους κρατουμένους, ρυθμίζονται στο άρθρο 69 παρ.1 ΣΚ και είναι ονομαστικά οι ακόλουθες: περιορισμός σε κελί κράτησης από μία έως δέκα ημέρες, μεταγωγή σε άλλο κατάστημα, βαθμοί ποινής από 1 έως 30 και στέρηση της δυνατότητας συμμετοχής σε εργασία ή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης.

Οι πειθαρχικές κυρώσεις που επιβάλλονταν στους κρατουμένους, κατά σειρά βαρύτητας και κατά προτεραιότητα επιβολής τους, σύμφωνα με τις καταργηθείσες διατάξεις του Κώδικα Μεταχείρισης Κρατουμένων, ήταν η προφορική επίπληξη, η στέρηση της τηλεφωνικής επικοινωνίας ή της αλληλογραφίας έως 20 ημέρες, η ελάττωση στο ήμισυ του κανονισμένου αριθμού επισκέψεων για έναν το πολύ μήνα, η στέρηση των αμοιβών (: άδεια ελεύθερου επισκεπτηρίου στους συγγενείς, άδεια επισκεπτηρίου σε μη συγγενικά πρόσωπα και δυνατότητα χρησιμοποίησης μουσικού οργάνου), η απαγόρευση επισκεπτηρίου το πολύ μέχρι 15 ημέρες και ο περιορισμός σε ειδικό κελί από μία έως δέκα ημέρες (άρθρο 88 παρ.1 ΚωδΜεΚ).

Η βαρύτερη πειθαρχική κύρωση ήταν ο περιορισμός σε ειδικό κελί από μία έως δέκα ημέρες, η οποία επιβαλλόταν όπως και οι λοιπές πειθαρχικές κυρώσεις, εκτός από την επίπληξη που επιβαλλόταν από το διευθυντή του καταστήματος, από το πειθαρχικό συμβούλιο (άρθρο 88 παρ.2 ΚωδΜεΚ). Οι έφηβοι κρατούμενοι ηλικίας έως το 17^ο έτος συμπληρωμένο υποβάλλονταν, ωστόσο, σε περιορισμό το πολύ πέντε ημερών σε ειδικό κελί. Εξάλλου,

κατάδικοι μετεφηβικής ηλικίας σε περίπτωση επιβολής πειθαρχικής κύρωσης μετάγονταν σε ειδική πτέρυγα των σωφρονιστικών καταστημάτων ενηλίκων, αν τούτο κρινόταν αναγκαίο για το σωφρονισμό τους (άρθρο 92 παρ.2 ΚωδΜεΚ).

Όχι μόνο οι συνέπειες τυχόν πειθαρχικών παραπτωμάτων, αλλά και οι προϋποθέσεις τους περιγράφονται με σαφήνεια στο άρθρο 68 ΣΚ. Οι πειθαρχικές ποινές υπάγονται στην αρχή της αναλογικότητας. Η κακοποίηση του δράστη πειθαρχικού παραπτώματος είναι αυτονόητο ότι απαγορεύεται. Ο πρόεδρος του πειθαρχικού συμβουλίου γνωστοποιεί εγγράφως στον κρατούμενο το παράπτωμα και τα στοιχεία της υπόθεσης για την οποία υπάρχει σε βάρος του αναφορά και τον καλεί σε υπεράσπιση και απολογία (άρθρο 71 παρ.2 ΣΚ).

Η βαρύτατη πειθαρχική κύρωση, περιορισμός σε κελί κράτησης από μία ως δέκα ημέρες, επιβάλλεται σε εφήβους μόνον εφόσον συντρέχουν ειδικές περιστάσεις και ύστερα από ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του αρμόδιου οργάνου (άρθρο 69 παρ.5 ΣΚ). Το πειθαρχικό συμβούλιο, που επιβάλλει τις πειθαρχικές κυρώσεις, αποτελείται από τον αρμόδιο δικαστικό λειτουργό, ως πρόεδρο, τον διευθυντή του καταστήματος και τον αρχαιότερο κοινωνικό λειτουργό (άρθρο 70 παρ.1 ΣΚ). Στον περιορισμό σε κελί κράτησης, που συνδέεται με απομόνωση, κατοχυρώνεται η καθημερινή επίσκεψη γιατρού.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασάνων και κάθε Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CPT) κατά την πρώτη επιτόπια έρευνα στις ελληνικές φυλακές (1993) παρατήρησε αναφορικά με τις πειθαρχικές κυρώσεις ότι «δικαίωμα ενστάσεως σε ανώτερη αρχή θα πρέπει να υπάρχει αναφορικά προς όλους τους τύπους πειθαρχικών ποινών και έκρινε ότι «θα ήταν επιθυμητό για τα κελιά που στεγάζουν φυλακισμένους που είναι υπό πειθαρχική ποινή περιορισμού σε ειδικό κελί, να έχουν τραπέζι και καρέκλα, εάν απαιτείται στερεωμένα στο πάτωμα. Σύμφωνα με το ισχύον σωφρονιστικό δίκαιο, η προσφυγή του κρατουμένου κατά κάθε απόφασης του πειθαρχικού συμβουλίου που επιβάλλει πειθαρχικές κυρώσεις κατατίθεται στο δικαστήριο εκτέλεσης ποινών, το οποίο την εκδικάζει και αποφαινεται αμετάκλητα (άρθρο 71 παρ.7 ΣΚ). Στην περίπτωση του περιορισμού σε κελί κράτησης η άσκηση προσφυγής δεν αναστέλλει, ωστόσο, την εκτέλεση της απόφασης, εκτός αν το πειθαρχικό συμβούλιο αποφασίσει διαφορετικά (άρθρο 71 παρ.7 ΣΚ).

ε. Απόλυση υπό όρο

Στο νέο Σωφρονιστικό Κώδικα, ενώ για την απόλυση του ενήλικου καταδίκου υπό όρους γίνεται συγκεκριμένη αναφορά, για τους ανήλικους εγκλείστους ισχύουν μόνο οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα:

Το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων του τόπου όπου εκτίεται ο ποινικός σωφρονισμός μπορεί, κατά την ανέλεγκτη κρίση του, να διατάξει την απόλυση του εφήβου από το σωφρονιστικό κατάστημα κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις (άρθρο 129 ΠΚ).

Ο χρόνος της δοκιμασίας δεν μπορεί να είναι κατώτερος από 2 και ανώτερος από 5 χρόνια. Μπορεί δε να επιβληθούν από το δικαστή πρόσθετες υποχρεώσεις που να αφορούν τον τρόπο ζωής ή τη διαπαιδαγώγησή του όπως λ.χ. να μη συναναστρέφεται συγκεκριμένα πρόσωπα, να μη διαμένει σε ορισμένο τόπο, να μη συχνάζει σε ύποπτα κέντρα, να μάθει τέχνη, να αποκαταστήσει τη ζημιά που έκανε με τη διάπραξη του εγκλήματος με χρήματα από την εργασία του.

Στην πράξη οι όροι αυτοί επιβάλλονται στον ανήλικο πολύ σπάνια. Αυτό οφείλεται τόσο στη διστακτικότητα των δικαστών, όσο και στη δυσκολία του ελέγχου τήρησής τους.

Αυτό που αποτελεί σημείο αναφοράς στο συγκεκριμένο θεσμό είναι η επίβλεψη της συμπεριφοράς του ανηλίκου που απολύεται υπό όρους κατά το χρονικό διάστημα της δοκιμασίας. Και στο στάδιο αυτό η μεταχείριση του ανηλίκου σε ένα περιβάλλον ελεύθερο είναι αποφασιστικής σημασίας για τη μετέπειτα εξέλιξή του.

Εκείνοι που ασκούν την επίβλεψη αυτή είναι οι κοινωνικοί λειτουργοί του σωφρονιστικού καταστήματος, εφόσον ο ανήλικος και η οικογένειά του κατοικούν στην περιφέρεια του καταστήματος ή οι επιμελητές ανηλίκων, στην περίπτωση που το σωφρονιστικό κατάστημα βρίσκεται σε άλλη περιφέρεια (άρθρο 10 του π.δ. 49/1979 και άρθρο 2 του ν.δ. 1375/1973).

Το έργο τους συνίσταται στη συμπαράσταση και την προστατευτική επίβλεψη των υπό όρους απολυομένων. Η προετοιμασία της κοινωνικής και επαγγελματικής αποκατάστασης του ανηλίκου είναι κύριο μέλημά τους. Στην περίπτωση δε που κριθεί ότι η διαγωγή του ανηλίκου είναι κακή, ανακαλείται η υπό όρους απόλυσή του ή παρατείνεται ο χρόνος δοκιμασίας. Αν δε ο ανήλικος τελέσει και νέα αξιόποινη πράξη τότε ανακαλείται η απόλυση υπό όρους.

Αν η περίοδος επίβλεψης του ανηλίκου που έχει τεθεί υπό δοκιμασία δεν διέπεται από μια ουσιαστική και αποτελεσματική παρέμβαση των κοινωνικών λειτουργών ή των επιμελητών ανηλίκων σε συνδυασμό με μέτρα κρατικής πρόνοιας, τότε ο θεσμός θα ισχύει μόνο προς όφελος των κρατικών αυτών οργάνων που ασκούν την επίβλεψη αυτή και όχι προς όφελος των ανηλίκων.

Παρά το ότι διατυπώνεται η γνώμη ότι ο θεσμός της απόλυσης υπό όρους έχει αποδώσει θετικά αποτελέσματα, διατηρούμε κάποιες επιφυλάξεις όσο αφορά τον ελληνικό χώρο, εφόσον δεν υπάρχουν στοιχεία από εμπειρικές έρευνες, μεταξύ άλλων, ότι αυτός καθώς και άλλοι παρόμοιοι θεσμοί «ελεγχόμενης ελευθερίας» έχουν αποδώσει στην πράξη.

2. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

A. 1. Αναμορφωτικά μέτρα

Τα αναμορφωτικά μέτρα επιβάλλονται σε παιδιά και εφήβους, που έχουν διαπράξει εγκλήματα:

α. Η επίπληξη

Είναι το πιο ήπιο από τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται στον ποινικό κώδικα. Απαγγέλλεται από το δικαστήριο, σε περιπτώσεις κυρίως ελαφρών παραπτώματων³¹. Σκοπός του μέτρου αυτού είναι να κατανοήσει ο ανήλικος το άδικο της πράξης του και να αποτραπεί από το να τελέσει κάτι ανάλογο στο μέλλον.

β. Η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, τους επιτρόπους ή τους κηδεμόνες του:

Προϋποθέτει ένα κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον, πρόσωπα δηλαδή, που από το νόμο είναι αστικά και ποινικά υπεύθυνα για τους ανηλίκους. Με την επίταση της υπευθυνότητάς τους αυτής από το δικαστή ανηλίκων, αποσκοπείται τελικά η κοινωνική προσαρμογή του ανήλικου δράστη³².

Το άρθρο 360 ΠΚ επαιτεί κυρώσεις σε περίπτωση παραμέλησης της εποπτείας ανηλίκου (όχι αυτού που δεν έχει συμπληρώσει το όριο έναρξης της ποινικής ανηλικότητας, δηλαδή το 6^ο και μια ημέρα), οι οποίες επιτείνονται (άρθρο 360 παρ.3 ΠΚ), αν υπαίτιοι της παράλειψης έγιναν τα παραπάνω πρόσωπα μετά την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας σε αυτούς από το δικαστή ανηλίκων. Αφενός όμως δεν τιμωρούνται κατά κανόνα για πταισματικές παραβάσεις των ανηλίκων (άρθρο 360 παρ.4 ΠΚ), αφετέρου

³¹ Κ. Σπινέλλη & Τρωιάννου, 1992, σελ.105.

³² Κ. Σπινέλλη & Τρωιάννου, 1992, σελ.109.

σπάνια παραπέμπονται αυτεπάγγελα οι γονείς για τέτοια παράβαση, αλλά όταν παραπεμφθούν, πολύ δύσκολα αποδεικνύεται ο δόλος ή η αμέλεια, που απαιτεί η εφαρμογή του συγκεκριμένου άρθρου, κατά την άσκηση του καθήκοντος της εποπτείας του ανηλίκου, και κατά συνέπεια απαλλάσσονται.

Σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ.3 του π.δ. 49/1979 «Περί λειτουργίας της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων» προβλέπεται η άσκηση, αν κρίνεται αναγκαίο, της προστατευτικής επίβλεψης από επιμελητές, των ανηλίκων εκείνων, στους οποίους έχει επιβληθεί το αναμορφωτικό μέτρο της επίπληξης ή της ανάθεσης της υπεύθυνης επιμέλειάς τους στους γονείς του. Η διάρκεια της επίβλεψης είναι εξάμηνη μετά από την επιβολή του πρώτου μέτρου και ενός έτους, μετά την επιβολή του δεύτερου.³³

Ο επιμελητής ενημερώνει το σχετικό φάκελο του ανηλίκου και σε περίπτωση δυσμενούς εξέλιξης του υποβάλλει πρόταση στο δικαστή ανηλίκων για λήψη κατάλληλων μέτρων ή για μεταβολή εκείνων που έχουν επιβληθεί (άρθρο 10 παρ.3 του π.δ.49/1979). Θα μπορούσε επομένως να επιληφθεί του θέματος για αυτεπάγγελτη δίωξη των γονέων ή λοιπών προσώπων, στα οποία έχει ανατεθεί η υπεύθυνη επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου, για να κινηθεί η διαδικασία του άρθρου 360 ΠΚ.

Στην πράξη τόσο το αναμορφωτικό μέτρο της επίπληξης, όσο και της ανάθεσης της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς του, αποδείχτηκαν ακατάλληλα:

Σπάνια ο ανήλικος επηρεάζεται από την ατμόσφαιρα του δικαστηρίου. Τις περισσότερες φορές δεν συνειδητοποιεί τη βαρύτητα της πράξης του, διότι ο δικαστής ανηλίκων, λόγω του σωρού των υποθέσεων δεν διαθέτει τον απαραίτητο χρόνο να απευθύνει συμβουλές στον ανήλικο και να του επιστήσει την προσοχή να μην ξαναπέσει σε παράπτωμα. Ο ανήλικος δεν αντιλαμβάνεται ότι το μέτρο που του επιβάλλεται είναι ένα είδος ποινικής κύρωσης. Για το τελευταίο δεν υπάρχει αμφιβολία, αφού τα αναμορφωτικά μέτρα αναγράφονται στο ποινικό μητρώο (άρθρο 574 παρ.1 ΚΠΔ).

Οι περισσότεροι ανήλικοι έχουν την εντύπωση ότι έχουν αθωωθεί (σε αυτό παίζει ρόλο και η τακτική που ακολουθούν οι συνήγοροι υπεράσπισης), εφόσον η διαδικασία κρατάει μόνο λίγα λεπτά και είναι τελείως «ανώδυνη». Έτσι όμως με τη πρώτη ευκαιρία υποτροπιάζουν και κινείται πάλι η ίδια διαδικασία. Υπάρχει τέλος η περίπτωση, αν απουσιάζει ο ανήλικος κατά τη δικάσιμη, να εκδοθεί ερήμην του απόφαση που να επιβάλλει το μέτρο της «ανάθεσης της υπεύθυνης επιμέλειας στους γονείς». Αυτό έχει ως συνέπεια να περάσει η απόφαση απαρατήρητη, αφού ούτε ο ανήλικος παρευρίσκεται ούτε κοινοποιείται η απόφαση στους γονείς του. Μια λύση θα ήταν να συμπαραπέμπονται υποχρεωτικά οι γονείς ως μάρτυρες στη δίκη του ανηλίκου.

³³ Ι. Φαρσεδάκης, 1986, σελ.162.

γ. Η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων.

Αποτελεί ένα από τα πιο συνηθισμένα αναμορφωτικά μέτρα και επιβάλλεται συχνά (όπως και η επίπληξη) από το δικαστήριο³⁴.

Μετά τη λειτουργία της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων δεν ισχύει το μέτρο ως προς τις προστατευτικές εταιρείες και τα ιδρύματα ανηλίκων. Η διάταξη εφαρμόζεται μόνο ως προς την ανάθεση της επιμέλειας στους επιμελητές ανηλίκων³⁵.

Ο επιμελητής ανηλίκων αναλαμβάνει την ευθύνη να καθοδηγήσει και να βοηθήσει τον ανήλικο σε κάθε του πρόβλημα. Βρίσκεται σε συνεχή επαφή μαζί του και με τους οικείους του. Συνήθως ανατίθεται η επιμέλεια στον ίδιο επιμελητή που είχε ερευνήσει τα σχετικά με τη ζωή του ανηλίκου και είχε συντάξει τη σχετική έκθεση πριν από τη δικάσιμη που τον ορίζει ως υπεύθυνο. Μάλιστα, κατά κάποιο τρόπο, προτείνει ο ίδιος την επιβολή αυτού του μέτρου, ώστε να εξακολουθεί να είναι σε θέση να παρακολουθεί τον ανήλικο³⁶.

Κάθε 6 μήνες ο επιμελητής συντάσσει έκθεση σχετικά με την πρόοδο που σημειώνει ο ανήλικος. Συγχρόνως κάνει πρόταση για παράταση, άρση ή μεταβολή του μέτρου που έχει επιβληθεί. Την έκθεση υποβάλλει στον προϊστάμενο της υπηρεσίας του και αυτός στον δικαστή ανηλίκων (άρθρο 9 παρ.3 του π.δ. 49/1979).

Φυσικά ο δράστης μπορεί να μεταβάλει ή να άρει οποτεδήποτε το αναμορφωτικό μέτρο που επιβλήθηκε (άρθρο 124 παρ.1 ΠΚ), και στη θετική βέβαια περίπτωση, σε συνδυασμό με την πρόταση του επιμελητή, να άρει το συγκεκριμένο μέτρο.

Πουθενά όμως δεν υπάρχουν στο νόμο κάποια εχέγγυα για τυχόν αυθαιρεσίες από την πλευρά του επιμελητή ανηλίκων. Η θετική ή αρνητική διαμόρφωση του περιεχομένου της εκθέσεως, με καθαρά ατομική πρωτοβουλία του επιμελητή, που ενδεχόμενα να μην ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, δεν αποτελεί και δεν είναι δυνατόν να αποτελέσει αντικείμενο ελέγχου κατά τη διεξαγωγή επιθεωρήσεων (άρθρο 19 του π.δ. 49/1979).

³⁴ Κ. Σπινέλλη & Τρωιάννου, 1992, σελ.110.

³⁵ Α.Τρωϊάνου -Λουλά, 1987, σελ.31.

³⁶ Α.Τρωϊάνου -Λουλά, 1987, σελ.179-180.

δ. Η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή και ιδιωτικό κατάστημα αγωγής:

Αποτελεί το πιο σκληρό μέτρο αντίδρασης της πολιτείας απέναντι στα παιδιά 7 ως 12 ετών. Φυσικά επιβάλλεται και στους εφήβους, αλλά επειδή γι' αυτούς προβλέπεται και το μέτρο του ποινικού σωφρονισμού του οποίου η βαρύτητα καλύπτει το παραπάνω αναμορφωτικό μέτρο, έγινε αναφορά σχετικά με τα παιδιά.

Το γεγονός ότι σε ανήλικους δράστες της ίδιας ηλικίας μπορούν να επιβληθούν τα πιο διαφορετικά σε βαρύτητα μέτρα (από την απλή επίπληξη μέχρι τον υποχρεωτικό εγκλεισμό σε κατάστημα αγωγής) δοκιμάζει την ασφάλεια του δικαίου.

Η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάστημα αγωγής αποτελεί αμφίβολα μέτρο που συνεπάγεται στέρηση της ελευθερίας. Η αποτελεσματικότητα του μέτρου αυτού δεν είναι βέβαια γνωστή³⁷, η πιθανότερη όμως συνέπεια είναι να αποτελέσει την αρχή για μια «σταδιοδρομία» του ατόμου αυτού, που μπαίνει σε ένα κατάστημα αγωγής σε τόσο μικρή ηλικία, στο σωφρονιστικό κατάστημα αγωγής και κατόπιν στις φυλακές. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των τροφίμων των σωφρονιστικών καταστημάτων είχε προηγουμένως εισαχθεί σε ίδρυμα αγωγής.

Στην πράξη δεν υπάρχει δυνατότητα παραπομπής του ανηλίκου σε μη κρατικό κατάστημα αγωγής. Η εισαγωγή γίνεται, ανάλογα με το φύλο, στο στοιχειώδους και επαγγελματικής εκπαίδευσης αρρένων Κορυδαλλού, στο επαγγελματικής εκπαίδευσης θηλέων Παπάγου (Αθήνα) και στο στοιχειώδους εκπαίδευσης αρρένων Βόλου.

Ευτυχώς τα δικαστήρια καταφεύγουν στην πράξη στην επιβολή αυτού του μέτρου, όταν δεν έχουν άλλη δυνατότητα (όταν λόγου χάρη δεν υπάρχει κατάλληλο οικογενειακό έδαφος για την εφαρμογή των προηγούμενων αναμορφωτικών μέτρων), ή όταν έχουν εξαντλήσει ήδη τα εξωιδρυματικά μέτρα, πρόκειται δηλαδή για υπότροπους ανηλίκους.

Στην απόφαση του δικαστηρίου ανηλίκων συμβάλλουν χωρίς αμφιβολία και ορισμένα στερεότυπα. Οπωσδήποτε θα εκτιμηθεί θετικά η ομαλή οικογενειακή ζωή κάποιου ανηλίκου και αρνητικά το γεγονός ότι η οικογένεια κάποιου άλλου είναι διαλυμένη, όπως και το αν ο ανήλικος είναι μαθητής, εργάτης ή άνεργος περιθωριακός. Έτσι προκύπτει η εξής ανισότητα:

Βοηθούνται ουσιαστικά με μέτρα που δεν στερούν την ελευθερία (εξωιδρυματικά) όσοι ανήλικοι δεν χρειάζονται βοήθεια (επειδή οι όροι της οικογενειακής και κοινωνικής τους ζωής είναι ομαλοί) και τιμωρούνται με εγκλεισμό, με ιδρυματικά δηλαδή μέτρα, όσοι ήδη είναι τιμωρημένοι από τις συνθήκες μέσα στις οποίες ζουν (φτώχεια, διαλυμένο σπίτι).

³⁷ Κ. Σπινέλλη & Τρωϊάννου, 1992, σελ.121.

Ο α.ν. 2724/1940 αναφέρεται στην οργάνωση και λειτουργία των αναμορφωτικών καταστημάτων ανηλίκων, στα σημερινά δηλαδή ιδρύματα αγωγής³⁸. Στο πρώτο άρθρο του υπάρχει μια αντίφαση με τον Ποινικό Κώδικα. Σύμφωνα με τον α.ν. η εισαγωγή μπορεί να διαταχθεί για ανήλικο που έχει συμπληρώσει το 7^ο έτος της ηλικίας του, ενώ στο ποινικό δίκαιο (άρθρα 121 παρ.1 και 122 παρ. 1δ ΠΚ) για ανήλικο που έχει συμπληρώσει το 6^ο έτος. Παρατηρούμε, λοιπόν, μια ανομοιογενή ρύθμιση για ένα τόσο σοβαρό θέμα, όπως είναι στην προκειμένη περίπτωση η στέρηση της ελευθερίας του ανήλικου δράστη. Φυσικά υπερισχύουν οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα και αυτό αποβαίνει σε βάρος του ανήλικου.

Με την επιβολή αυτού του μέτρου οδηγούμαστε και σε ένα άλλο άτοπο. Σύμφωνα με το ποινικό δίκαιο η διάρκεια των αναμορφωτικών μέτρων είναι αόριστη. Παύουν αυτοδικαίως όταν ο ανήλικος συμπληρώσει το 21^ο έτος της ηλικίας του (άρθρα 121 παρ.1 και 122 παρ. 1δ ΠΚ). Αν περιοριστούμε στο σκληρότερο μέτρο, δηλαδή στην τοποθέτηση του ανήλικου σε κατάστημα αγωγής, κάνουμε την εξής διαπίστωση:

Θεωρούμε ότι το μέτρο αυτό επιβάλλεται από το δικαστήριο, διότι (αν εξαιρέσουμε τις περιπτώσεις υποτροπής) δεν υπάρχει το κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον για την εφαρμογή των προηγούμενων αναμορφωτικών μέτρων. Ως ελάχιστη διάρκεια παραμονής καθορίζεται από το νόμο ένα διάστημα 6 μηνών. Μετά από αυτό μπορεί ο ανήλικος, αρχικά με δοκιμαστικές άδειες, να απολυθεί.

Στην πράξη, αν για τον ανήλικο δεν υπάρχει πρόσφορο περιβάλλον, δεν μπορεί να κάνει χρήση των αδειών και να απολυθεί οριστικά. Αν δε έχει την ατυχία να εισαχθεί στο κατάστημα αγωγής σε πολύ μικρή ηλικία, θα πρέπει να περιμένει είτε να αποκτήσει κάποια ηλικία που να του επιτρέψει μια στοιχειώδη διαβίωση, αν βέβαια βρεθούν οι κατάλληλες συνθήκες, είτε να έρθει η ώρα της κατάταξής του στο στρατό, είτε η ενηλικίωσή του για να εγκαταλείψει το κατάστημα (άρθρο 8 του α.ν. 2724/1940). Αυτό θα έχει ως συνέπεια ένα μακροχρόνιο εγκλεισμό με όλες τις αρνητικές επιπτώσεις.

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις των παιδιών εκείνων που, μετά από μια μακροχρόνια παραμονή τους σε κατάστημα αγωγής, δεν επιθυμούν να το εγκαταλείψουν. Έχουν τόσο πολύ ιδρυματοποιηθεί, που το θεωρούν σπίτι τους.

³⁸ Α. Τρωϊάνου -Λουλά, 1987, σελ.197.

2. Εναλλακτικά αναμορφωτικά μέτρα

Στα πλαίσια της αναζήτησης εναλλακτικών ποινών στη στέρηση της ελευθερίας, σε συνδυασμό με την προσπάθεια για τη μείωση του κόστους συντήρησης των σωφρονιστικών καταστημάτων θεσμοθετήθηκαν εναλλακτικά αναμορφωτικά μέτρα. Τέτοιου είδους μέτρα είναι οι κατά παρέκκλιση διαδικασίες (diversion), η αποκατάσταση της βλάβης και η κοινωνική εργασία³⁹. Τα μέτρα αυτά δεν είναι ευρέως διαδεδομένα στην ελληνική πρακτική.

Ορισμένες αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων, χρησιμοποίησαν την παροχή κοινωνικού έργου ως πρόσθετο όρο στα αναμορφωτικά μέτρα (βλ. άρθρο 122 παρ.2 ΠΚ). Ο συγκεκριμένος θεσμός έχει απήχηση στους δικαστικούς λειτουργούς και υπάρχει διάθεση εφαρμογής του για την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα.

Η σύγχρονη μορφή κοινωνικού έργου εισήχθη με τον Κώδικα Βασικών Κανόνων για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων (ν. 1851/1989, αρ.61), και ρυθμίστηκε για τους ενήλικους στο αρ.82 ΠΚ (όπως αυτός έχει τροποποιηθεί μεταγενέστερα. Τον Δεκέμβριο 1998 εκδόθηκε η Υπουργική απόφαση (αριθμ. 108842/3-12-97) που οργανώνει την παροχή κοινωνικού έργου.

Η κοινωνική εργασία επιβάλλεται σε ελαφρά και μεσαίας βαρύτητας εγκλήματα, κυρίως σε τροχαίες παραβάσεις, σε αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας και σε ελαφρά αδικήματα βίας. Στο άρθρο 82 παρ.7 ΠΚ προσδιορίζεται ο αριθμός των ωρών εργασίας και συγκεκριμένα ότι μια ημέρα στερητική της ελευθερίας ποινή αντιστοιχεί σε τέσσερις ώρες εργασίας.

Ο εισαγγελέας εκτελέσεως της ποινής ορίζει την υπηρεσία, τον οργανισμό ή το πρόσωπο, προς το οποίο θα παρασχεθεί η κοινωνική εργασία και τον χρόνο παροχής της. Η κοινωνική εργασία παρέχεται χωρίς αμοιβή σε υπηρεσίες του κράτους, σε οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, σε μη κερδοσκοπικά, κοινωνικά νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου ή και σε άλλους φορείς που θα ορισθούν σε υπουργική απόφαση (άρθρο 82 παρ.8 ΠΚ). Οι φορείς που ορίσθηκαν στην σχετική απόφαση είναι ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας, Δήμοι και Κοινότητες της χώρας.

Το βασικό χαρακτηριστικό της κοινωνικού έργου είναι ότι εκτελείται σε καθεστώς ελευθερίας, συνήθως στην περιοχή που διαμένει ο καταδικασθείς, και έχει συμβολικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι με την προσφορά εργασίας αποκαθίσταται η ζημιά που προξένησε ο δράστης στην κοινωνία, αδικοπράγωντας σε βάρος ενός μέλους της. Επομένως, διαφέρει από την κοινωνική εργασία που παρέχεται στο πλαίσιο του συμβιβασμού, της αποζημίωσης του θύματος ή της αποκατάστασης της βλάβης.

³⁹ Λαμπροπούλου, Ε., (1999)

Η αποκατάσταση της ζημίας προς το θύμα, ως εναλλακτικό μέτρο, δεν είναι άγνωστη στην ιστορία των ποινών. Όσον αφορά τη χώρα μας, ανταποκρίνεται στο πνεύμα της επιείκειας που διαπνέει την απονομή της δικαιοσύνης, αλλά και γενικότερα τον ελληνικό πολιτισμό.

Στη Ελλάδα, όπου ισχύει η αρχή της νομιμότητας, τόσο για την αστυνομία όσο και για την εισαγγελική αρχή, είναι δύσκολο να εφαρμοστούν τα προγράμματα της Diversion (κατά παρέκκλιση διαδικασίες). Τα όργανα της άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου δεσμεύονται από την αρχή της νομιμότητας, σύμφωνα με την οποία είναι υποχρεωμένα να διώκουν όποια παράνομη πράξη τους αναφερθεί ή πέσει στην αντίληψή τους. Ως συνέπεια, δεν υπάρχει ένα ευρύ φάσμα επιλογών για την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας και οι δυνατότητες παραπομπής του ανηλίκου σε ειδικά προγράμματα είναι εξαιρετικά περιορισμένες.

3. Θεραπευτικά μέτρα

Τα **θεραπευτικά μέτρα**, που απαριθμούνται ενδεικτικά στον Ποινικό Κώδικα (άρθρο 123) επιβάλλονται σε παιδιά και εφήβους, δράστες εγκληματικών πράξεων.

Σύμφωνα με το άρθρο 123 ΠΚ «αν η κατάσταση του ανηλίκου απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδίως αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή άλλη νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών ή είναι τυφλός, κωφάλαλος, επιληπτικός ή του έχει γίνει έξη η χρήση οινόπνευματων ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και την ηθική του ανάπτυξη, το δικαστήριο διατάσσει την παραπομπή του σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάσταση».

Συνεπώς, το δικαστήριο επιβάλλει την εισαγωγή του ανηλίκου σε ιδρυματικό περιβάλλον, αν η κατάστασή του απαιτεί θεραπευτική μεταχείριση. Το δικαστήριο ανηλίκων διαπιστώνει την αναγκαιότητα της ιδρυματικής θεραπευτικής μεταχείρισης ύστερα από προηγούμενη γνωμοδότηση ειδικού γιατρού, η οποία δεν είναι δεσμευτική, αλλά ουσιώδης για την κρίση του δικαστηρίου.

Η ιδρυματική μεταχείριση με θεραπευτικά μέτρα δεν εξαρτάται από την ποινική ευθύνη ή ικανότητα για καταλογισμό του έφηβου δράστη, διότι το άρθρο 123 ΠΚ περιγράφει καταστάσεις που μπορούν να άρουν την ικανότητα για καταλογισμό, όπως νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών, ψυχική ασθένεια, επιληψία. Εφόσον, λοιπόν, ο νομοθέτης για τη διάταξη της

ειδικής θεραπευτικής μεταχείρισης προϋποθέτει τέτοιου είδους καταστάσεις, εμμέσως πλην σαφώς σημαίνει ότι το θέμα της ενοχής είναι αδιάφορο.

Εκτός από την κατάσταση του ανηλίκου που απαιτεί θεραπεία, βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή από το δικαστήριο των θεραπευτικών μέτρων είναι η τέλεση εκ μέρους του πράξης, την οποία αν είχε τελέσει ποινικά υπεύθυνο ενήλικο άτομο θα αποτελούσε κακούργημα ή πλημμέλημα. Σε περίπτωση τέλεσης πταίσματος ο δικαστής δεν μπορεί να επιβάλει θεραπευτικά μέτρα (βλ. άρθρο 128 ΠΚ). Άρα για τη διάταξη ενός ιδρυματικού θεραπευτικού μέτρου πρέπει να αποδειχθεί η πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης μίας πράξης που απειλείται με κακουργηματική ή πλημμεληματική ποινή.

Η τοποθέτηση σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάσταση είναι ένα στερητικό της ελευθερίας μέτρο. Μία εξωιδρυματική θεραπευτική μεταχείριση σε κέντρα ημερήσιας θεραπείας ή ημιελεύθερης διαβίωσης δεν προβλέπεται στον νόμο, υποστηρίζεται όμως ένθερμα από τη θεωρία και φαίνεται να εφαρμόζεται στην πράξη σε συνδυασμό λ.χ. με το αναμορφωτικό μέτρο της υπεύθυνης επιμέλειας των γονέων ή της επιμέλειας από τους επιμελητές ανηλίκων. Η θεραπευτική αγωγή, όπως και η αναμορφωτική, διατάσσεται για αόριστο χρονικό διάστημα. Σε κάθε περίπτωση η εκτέλεση του διαταχθέντος από το δικαστήριο θεραπευτικού μέτρου παύει αυτοδικαίως με τη συμπλήρωση του 21^{ου} έτους της ηλικίας του θεραπευομένου (άρθρο 125 ΠΚ).

Η έννοια της θεραπευτικής μεταχείρισης νοείται με την ευρεία έννοια, διότι λ.χ. η τύφλωση κατά κανόνα δεν θεραπεύεται. Εξάλλου, στερείται νοήματος η θεραπευτική μεταχείριση κωφάλαλου, εφόσον δεν είναι γνωστές δυνατότητες θεραπείας ή βελτίωσης. Η ανάγκη θεραπευτικής μεταχείρισης πρέπει να υφίσταται κατά τον χρόνο έκδοσης της δικαστικής απόφασης. Η ειδική κατάσταση του δράστη και όχι η πράξη του είναι κρίσιμη για τη διάταξη της αναγκαίας θεραπευτικής μεταχείρισης.

Ενώ η διανοητική και βουλητική ανωριμότητα των παιδιών και των εφήβων είναι κατά κανόνα απλώς συνέπεια της φυσιολογικής διαδικασίας ανάπτυξης του ανθρώπου, η οποία δεν έχει ακόμα περατωθεί, είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση δυνατό, η ανικανότητα για καταλογισμό του ανηλίκου να μην είναι φυσιολογική, αλλά παθολογικής φύσης. Η κανονική ή ομαλή καθυστέρηση της πνευματικής ή ηθικής ανάπτυξης μπορεί να οδηγήσει σε αναμορφωτικά μέτρα, η παθολογική καθυστέρηση της πνευματικής ή ηθικής ανάπτυξης μπορεί να οδηγήσει σε θεραπευτικά μέτρα.

Στην ελληνική δικαστική πρακτική έχει εμπειρικά διαπιστωθεί ότι ακόμα και σε περιπτώσεις που υπήρχαν σαφείς ενδείξεις ή αναφορές των επιμελητών ανηλίκων για κάποιο πρόβλημα ψυχικής υγείας ή διανοητικής καθυστέρησης του ανηλίκου, δεν έγινε πραγματογνωμοσύνη. Εξάλλου, με βάση την επαγγελματική τους κατάρτιση οι επιμελητές ανηλίκων δεν έχουν κατά κανόνα την κατάλληλη εκπαίδευση για να προβούν σε «ψυχολογική αξιολόγηση» ενός ατόμου.

Στην Ελλάδα τα δικαστήρια σπανιότατα προσφεύγουν σε αυτοτελή διάταξη θεραπευτικών μέτρων. Ένας παράγοντας ανασταλτικός της απαγγελίας των μέτρων αυτών στην Ελλάδα εκτιμάται ότι είναι η έλλειψη κατάλληλων θεραπευτικών καταστημάτων ειδικών για ανηλίκους.

Η διάταξη του άρθρου 123 ΠΚ δεν θα άξιζε να μνημονευτεί, αν δεν την έφερνε στην επικαιρότητα ο ν. 1729/1987 σχετικά με την « Καταπολέμηση της διάδοσης των ναρκωτικών, προστασία των νέων και άλλες διατάξεις».

Μέχρι την ψήφιση του νόμου αυτού η εφαρμογή της διάταξης αυτής από το δικαστή ανηλίκων υπήρξε σπάνια. Η επιβολή της αφορούσε ιδιαίτερα σοβαρές περιπτώσεις ανηλίκων ψυχικά ασθενών, που απαιτούσαν ιδιαίτερη μεταχείριση. Η σπάνια επιβολή των θεραπευτικών μέτρων οφειλόταν, όπως προαναφέραμε, στο ότι δεν υπήρχαν αφενός ειδικά ιδρύματα και αφετέρου οι διευθυντές των ειδικών σχολείων αρνούνταν να φιλοξενήσουν τους ανήλικους παραβάτες.

Εκτέλεση δικαστικής απόφασης που επιβάλλει θεραπευτικά μέτρα σημαίνει στην πράξη εισαγωγή στο Κρατικό Θεραπευτήριο Ψυχικών Παθήσεων (Δημόσιο Ψυχιατρείο). Τα παιδιά εισάγονται σε ιδιαίτερο τμήμα, ενώ οι έφηβοι σε τμήματα ενηλίκων.

Μετά την ψήφιση του ν. 1729/87 περιλαμβάνονται στις περιπτώσεις της διάταξης του άρθρου 123 ΠΚ και οι ανήλικοι δράστες, εξαρτημένοι από ναρκωτικές ουσίες. Στην πρακτική εφαρμογή σημαίνει ότι ο δικαστής ανηλίκων διατάσσει την παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα. Όπως όμως είναι γνωστό, τέτοιο κατάστημα δεν υπάρχει, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να εκτελεστεί η δικαστική απόφαση. Δεν είναι η πρώτη φορά στην ελληνική νομοθετική πραγματικότητα που διάταξη του νόμου μένει ανεφάρμοστη, διότι δεν προβλέφθηκε η δυνατότητα υλοποίησης του περιεχομένου του με τη θέση του σε ισχύ.

4. Περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει διάκριση όσον αφορά τη μεταχείριση των προσωρινά κρατουμένων και των καταδικών.

α. Προσωρινή κράτηση

Η προσωρινή κράτηση μπορεί να διαταχθεί μόνο για έφηβο, εφόσον το έγκλημα, το οποίο έχει διαπράξει, τιμωρείται σύμφωνα με το νόμο με κάθειρξη πάνω από δέκα χρόνια. Μέχρι την ηλικία των 15 ετών ο νόμος ορίζει ότι κρατούνται στο ίδρυμα αγωγής, ενώ πάνω από τα 15 στο σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων (άρθρο 2 ν. 3315/1955).

Παρά τα προβλεπόμενα όμως από το νόμο εγκλείονται και οι ανήλικοι κάτω των 15 ετών σε σωφρονιστικό κατάστημα ως προσωρινά κρατούμενοι, με όλες τις αρνητικές συνέπειες. Στην Ελλάδα ο αριθμός των προσωρινά κρατουμένων ανηλίκων είναι αρκετά υψηλός.

Και σε άλλες χώρες⁴⁰ παρατηρείται το ίδιο φαινόμενο, σε ορισμένες δε από αυτές παίρνει και ανησυχητικές διαστάσεις. Για παράδειγμα, στην Γερμανία (για το 1982 και 1983) στους εγκλείστους 14-17 ετών οι μισοί ήταν προσωρινά κρατούμενοι, ενώ στην Αυστρία και την Ιταλία το μεγαλύτερο ποσοστό των κρατουμένων ανηλίκων στα σωφρονιστικά καταστήματα αποτελείται από προσωρινά κρατούμενους.

Αντίθετα, υπάρχουν χώρες που επιβάλλουν σπάνια το συγκεκριμένο μέτρο. Στη Δανία διακρίνεται η τάση της κατ' εξαίρεση επιβολής της προσωρινής κράτησης σε εφήβους, λόγω ακριβώς των βλαβερών συνεπειών της. Στη Σουηδία σε σπάνιες περιπτώσεις μπορεί να επιβληθεί προσωρινή κράτηση σε ανηλίκους κάτω των 18 ετών, στη Γαλλία δε η διάρκεια της προσωρινής κράτησης δεν μπορεί να υπερβαίνει για ανηλίκους κάτω των 16 ετών τις δέκα μέρες.

Σύμφωνα με την Ελληνική νομοθεσία, αν ο ανήλικος τελικά αθωωθεί, δικαιούται αποζημίωση για την αποκατάσταση της ζημιάς από την προσωρινή κράτηση. Η αξίωσή του στρέφεται κατά του Δημοσίου, το οποίο με τη σειρά του στρέφεται κατά του δικαστή που διέταξε την προσωρινή κράτηση (άρθρο 533 ΚΠΔ) και πρέπει να αποδείξει τη συνδρομή δόλου ή βαρείας αμέλειάς του. Για αυτούς τους λόγους στην πράξη δεν συμβαίνει τίποτα από τα προβλεπόμενα.

Πρακτική εφαρμογή της προσωρινής κράτησης

Δεν υφίσταται πάντα στο νόμο ρητή πρόβλεψη για τη μεταχείριση των προσωρινά κρατουμένων ανηλίκων. Στην Γερμανία, για παράδειγμα, υπάρχει ιδιαίτερη νομοθεσία για τους προσωρινά κρατούμενους. Προβλέπεται δε ειδικό πρόγραμμα αγωγής για τους προσωρινά κρατούμενους ανηλίκους, το οποίο όμως στην πράξη σπάνια εφαρμόζεται. Αντίθετα, στην Σουηδία δεν υπήρξε μέχρι τώρα συγκεκριμένη ρύθμιση στο σωφρονιστικό σύστημα, για τη μεταχείριση των προσωρινά κρατουμένων ανηλίκων⁴¹.

Στην Ελλάδα, παρά τη νομοθετική επιταγή και τη διεθνή πρακτική για διαμονή των υποδίκων σε χωριστά τμήματα και ιδιαίτερους κοιτώνες από τους καταδίκους, για να μην επικοινωνούν μεταξύ τους, στην πράξη δεν γίνεται κανένας διαχωρισμός.

⁴⁰ Α.Χαΐδου, 1990, σελ.43 όπου περαιτέρω υποσημειώσεις .

⁴¹ Α.Χαΐδου, 1990, σελ.44 όπου περαιτέρω υποσημειώσεις .

Οι προσωρινά κρατούμενοι και κατάδικοι ανήλικοι συγχρωτίζονται στα σωφρονιστικά καταστήματα, τόσο μεταξύ τους όσο και με ενηλίκους των δύο κατηγοριών, με αποτέλεσμα όλες τις γνωστές αρνητικές συνέπειες. Το απαράδεκτο αυτό φαινόμενο της ελληνικής σωφρονιστικής πρακτικής είχε ήδη επισημανθεί από τη δεκαετία του '40.

Ενώ για τους ενηλίκους γίνεται ρητή αναφορά για τη δημιουργία ορισμένου τύπου καταστημάτων κράτησης για τους υποδίκους (άρθρο 18 νέου κώδικα), στα ειδικά καταστήματα νέων δεν γίνεται ο διαχωρισμός αυτός.

Ο προσωρινά κρατούμενος ανήλικος είναι άτομο για το οποίο δεν έχει ακόμα αποφανθεί το δικαστήριο ανηλίκων. Επομένως, ως αθώος, θα έπρεπε να μην υπόκειται σε μεταχείριση ανάλογη με εκείνη των καταδίκων. Η σωφρονιστική πρακτική όμως δεν κάνει διαφοροποιήσεις. Πουθενά στο νέο νόμο δεν γίνεται εκτενής αναφορά σε ένα ιδιαίτερο καθεστώς μεταχείρισης των προσωρινά κρατουμένων ατόμων, ακριβώς λόγω της ιδιαιτερότητάς τους αυτής, μια σωφρονιστική πρακτική που αντιβαίνει στα διεθνώς κρατούντα.

Επισημαίνεται μόνο γενικά και αόριστα ότι οι όροι διαβίωσης των υποδίκων στο σωφρονιστικό κατάστημα πρέπει να είναι ανάλογοι προς την ελεύθερη διαβίωση. Στη συνέχεια δίνεται η δυνατότητα λήψης μέτρων που θα τους εμποδίσουν να αποδράσουν, να παρακωλύσουν το έργο της ανάκρισης ή να διαταράξουν την ομαλή λειτουργία του καταστήματος (άρθρο 12 του νέου κώδικα). Το ποιες συμπεριφορές θα θεωρηθεί ότι εμπίπτουν στις παραπάνω διατάξεις επαφίεται φυσικά στη διακριτική ευχέρεια της διοίκησης του καταστήματος.

Πιο συγκεκριμένη αναφορά στους προσωρινά κρατούμενους γίνεται σχετικά με την εργασία και την επιβολή του πειθαρχικού περιορισμού (άρθρο 92 του νέου κώδικα).

Σχετικά με τους προσωρινά κρατούμενους ανηλίκους η εργασία στο σωφρονιστικό κατάστημα είναι προαιρετική (άρθρο 55 παρ.1 ΣΚ). Μια αντίθετη ρύθμιση θα προσέκρουε στη συνταγματική επιταγή για την απαγόρευση της καταναγκαστικής εργασίας (άρθρο 22 παρ.3 του Συντάγματος), επειδή δεν θα μπορούσε να καλυφθεί, όπως στην περίπτωση των καταδίκων, από τις διατάξεις π.δ. 178/1980 (που αντικατέστησε το π.δ. 730/1976).

Σε περίπτωση απασχόλησής τους μπορούν να εργάζονται και μέσα στο κελί τους, σε αντίθεση με τους καταδίκους που πρέπει να εργάζονται ομαδικά (άρθρο 55 παρ. 4 ΣΚ). Τους δίνεται η δυνατότητα να εργάζονται για δικό τους λογαριασμό και μάλιστα μπορούν να επιλέξουν και το είδος της απασχόλησής τους (άρθρο 60 παρ. 3 ΣΚ). Εκτός από τη ρύθμιση της αμοιβής τους, που προβλέπεται ρητά στο νόμο (άρθρο 64 ΣΚ), για τα θέματα ασφάλισής τους υπάρχουν κάποιες επιφυλάξεις.

Ως προς τον πειθαρχικό περιορισμό, ενώ για τους καταδίκους ο περιορισμός σε ειδικό κελί μπορεί να διαρκέσει έως και δέκα μέρες (άρθρο 88 του νέου κώδικα), για τους προσωρινά κρατούμενους, και κατ' αναλογία για τους

ανηλίκους της ίδιας κατηγορίας, το διάστημα αυτό δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει τις πέντε ημέρες.

Η σχετική διάταξη όμως έρχεται σε απόλυτη αντίθεση με τις εξαγγελίες για τέτοια μεταχείριση που να εξασφαλίζει στους προσωρινά κρατούμενους όρους διαβίωσης ανάλογους με εκείνους της ελεύθερης κοινωνίας (άρθρο 12 του νέου κώδικα).

Η επιβολή του συγκεκριμένου αυτού μέτρου, που είναι απαράδεκτο για τους καταδίκους, πολύ δε περισσότερο για άτομα που δεν έχουν ακόμα οριστικά κριθεί, και μάλιστα ανήλικα, επιβεβαιώνει την καθιέρωση μιας ομοιόμορφης μεταχείρισης σε όλες τις κατηγορίες των εγκλείστων, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες της καθεμιάς και οι αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να έχουν παρόμοια καταναγκαστικού χαρακτήρα μέτρα. Η προσωρινή κράτηση πρέπει αναμφισβήτητα να καταργηθεί για τους εφήβους. Η ακαταλληλότητα του θεσμού έχει επισημανθεί τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς και προτείνονται εναλλακτικά μέτρα επίβλεψης.

β. Ποινικός σωφρονισμός

Ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα συγκαταλέγεται ανάμεσα στις κύριες ποινές τις στερητικές της ελευθερίας (άρθρο 51 παρ.1 ΠΚ). Παρά τον ρητό χαρακτηρισμό του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα στον ποινικό κώδικα ως ποινής, δεν υπάρχει ομοφωνία ανάμεσα στους θεωρητικούς των ποινικών και εγκληματολογικών επιστημών ως προς τη νομική του φύση. Μια μερίδα των θεωρητικών χαρακτηρίζει τον περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα ως μέτρο ασφαλείας.

Κατά μια άποψη⁴², ο ποινικός σωφρονισμός επιβάλλεται όχι για την πράξη που τέλεσε ο δράστης, αλλά γι' αυτό που είναι ή ακριβέστερα γι' αυτό που οι τρίτοι φοβούνται ότι είναι. Η τιμωρία του έφηβου δράστη για το παρελθόν άδικο μετά δυσκολίας συνάδει με την ειδικοπροληπτική βασική ιδέα του δικαίου ανηλίκων. Ο δράστης δεν θα πρέπει να τιμωρηθεί εξαιτίας της πράξης (ποινή, καταστολή), αλλά με αφορμή την πράξη για την αποτροπή τέλεσης νέων εγκλημάτων στο μέλλον (μέτρο ασφαλείας, πρόληψη). Η διαφορά μεταξύ ποινής και μέτρων ασφαλείας φαίνεται, ωστόσο, να είναι μόνο διαφορά βαθμού ή έντασης: Η ποινή αναφέρεται ισχυρότερα στο παρελθόν και συνδέεται με την ιδέα της αποκατάστασης. Τα μέτρα ασφαλείας ευκρινώς αναφέρονται στο μέλλον. Ούτε, όμως, λείπουν από τα μέτρα ασφαλείας στοιχεία καταστολής, ούτε στερείται η ποινή παντελώς κάθε αναφορά στο μέλλον.

⁴² Πιτσελά, Αγγ., 2002, σελ.221.

Οι οπαδοί της άποψης ότι ο ποινικός σωφρονισμός αποτελεί ένα μέτρο ασφαλείας (*contra legem* ερμηνεία), υιοθετώντας την αρχή της ειδικής πρόληψης με την έννοια της διαπαιδαγώγησης που υπερισχύει στο δίκαιο ανηλίκων από κάθε άλλη αρχή, στηρίζονται κυρίως στο περιεχόμενο του άρθρου 127 ΠΚ και δεν λαμβάνουν συμπληρωματικά υπόψη για την ερμηνεία αυτού του κανόνα δικαίου τον τίτλο του εν λόγω άρθρου («ανήλικοι ποινικά υπεύθυνοι»), καθώς και τις λοιπές διατάξεις του γενικού μέρους του ποινικού κώδικα που αναφέρονται στον περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάσταση. Ο ποινικός σωφρονισμός στο πλαίσιο της ισχύουσας έννομης τάξης τότε μόνο επιτρέπεται να επιβληθεί για κακούργημα ή πλημμέλημα που τέλεσε ο έφηβος δράστης, όταν συντρέχει επιπρόσθετα προς την ποινική του ευθύνη μία θετική πρόγνωση επικινδυνότητας (για να συγκρατηθεί από τη τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων).

Σύμφωνα με το άρθρο 127 παρ.1 ΠΚ «Αν το δικαστήριο ερευνώντας τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη και την όλη προσωπικότητα του δράστη κρίνει ότι είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του εφήβου για να συγκρατηθεί από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων, τον καταδικάζει σε περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάσταση». Οι προϋποθέσεις της επιβολής του σωφρονιστικού περιορισμού είναι:

- τέλεση κακούργηματος ή πλημμελήματος, όχι πταίσματος,
- από άτομο που βρίσκεται στην εφηβική ηλικία κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης,
- η πράξη να είναι (τελικά) άδικη, δηλαδή να μη συντρέχει λόγος που να αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης,
- η πράξη να είναι (τελικά) καταλογιστή, δηλαδή να μη συντρέχει λόγος που να αίρει τον καταλογισμό και
- ο ποινικός σωφρονισμός να κρίνεται αναγκαίος για τη συγκράτηση του εφήβου από την τέλεση νέων εγκλημάτων στο μέλλον.

Στην δικαστηριακή πρακτική μόνο ένας στους εκατό εφήβους κατά μέσον όρο καταδικάζεται σε περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάσταση. Σε γενικά πλαίσια η μεταχείριση των ανηλίκων στα σωφρονιστικά καταστήματα δεν διαφέρει από εκείνη των ενηλίκων. Παρά τις νομοθετικές προβλέψεις και τις εξαγγελίες, ακολουθείται και για τους ανήλικους παραβάτες του νόμου η χάραξη της ίδιας αντεγκληματικής πολιτικής. Στόχος του σωφρονισμού είναι η επανένταξη του ανηλίκου στο κοινωνικό περιβάλλον με μέτρα καταναγκαστικού χαρακτήρα, με μακροχρόνια στέρηση της ελευθερίας του.

Οι όροι διαβίωσης των ανηλίκων στα σωφρονιστικά καταστήματα και η συνολική αντιμετώπισή τους από τη διοικητική αρχή δεν διακρίνεται από ιδιαιτερότητες που θα άρμοζαν στο νεαρό της ηλικίας των εγκλείστων αυτών ατόμων.

Πρακτική εφαρμογή του ποινικού σωφρονισμού

Τόσο στη νομοθεσία (άρθρο 18 και 51 ΠΚ), τη νομολογία (ΑΠ 1448/1986, ΠΧ 1987, σελ. 175 και Γνμδ ΕισΑΠ 15/1986, ΠΧ 1986, σελ.1041)⁴³ και την κρατούσα στη θεωρία άποψη, δεν υπάρχει αμφιβολία για το ότι ο ποινικός σωφρονισμός είναι κανονική ποινή. Αποτελεί στερητική της ελευθερίας ποινή η οποία απαγγέλλεται σε ανήλικους δράστες και εκτίεται μέσα σε ειδικά καταστήματα.

Πιο συγκεκριμένα, τόσο η φυλάκιση όσο και ο ποινικός σωφρονισμός είναι στερητικές της ελευθερίας ποινές, αλλά διαφέρουν από το νόμο ως προς τη διαδικασία και το σκοπό επιβολής τους:

Ο ποινικός σωφρονισμός, αόριστης σχετικά διάρκειας, αποτελεί ιδιότυπη μεταχείριση του εφήβου που εγκληματεί και αποσκοπεί βασικά στην ηθική αναμόρφωση και διαπαιδαγώγησή του σε ειδικό κατάστημα, με στόχο να αποβληθούν οι κακές και αντικοινωνικές του έξεις και να συγκρατηθεί ο έφηβος από νέα εγκλήματα. Αποβλέπει κυρίως με τον εκφοβισμό και τη βελτίωση στην ειδική ή ατομική πρόληψη.

Η φυλάκιση έχει ως σκοπό τόσο την ειδική πρόληψη, όσο και τη γενική με τη συγκράτηση των μελών της κοινωνίας από την τέλεση εγκλημάτων. Επομένως, ενώ θα περίμενε κανείς να ισχύουν ειδικά προγράμματα μεταχείρισης για τους ανηλικούς, για την επίτευξη του παραπάνω σκοπού, στην πράξη η έκτιση του ποινικού σωφρονισμού στα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων δεν διαφέρει ως προς τους όρους διαβίωσης και τη μεταχείριση των εγκλειστών από τα ισχύοντα για την έκτιση μιας άλλης στερητικής της ελευθερίας ποινής για ενηλικούς στις φυλακές της χώρας.

Ειδική μεταχείριση στους ανήλικους κρατούμενους δεν εφαρμόστηκε ποτέ στην ελληνική πρακτική, τόσο για ουσιαστικούς όσο και τυπικούς λόγους. Στη χάραξη της σωφρονιστικής πολιτικής ο ανήλικος δράστης δεν διαφοροποιήθηκε ποτέ από τον ενήλικο. Η πολιτική της καταστολής κυριάρχησε της πρόνοιας και στον τομέα της μεταχείρισης των ανηλίκων. Εξάλλου, οι ελάχιστες και ανεπαρκείς διατάξεις για τους ανήλικους εγκλειστούς του ισχύσαντος Σωφρονιστικού Κώδικα (και κυρίως εκείνες που αναφέρονται στη διάκριση των νεαρών κρατουμένων σε εφήβους και μετεφήβους) δεν μπόρεσαν να υλοποιηθούν, διότι δεν εκδόθηκε ποτέ το σχετικό Προεδρικό Διάταγμα που θα τις έθετε σε ισχύ (άρθρο 162 ΣΚ).

Έτσι πολλές διατάξεις του Σωφρονιστικού Κώδικα σχετικά με τη μεταχείριση των ανηλίκων και ειδικότερα αναφορικά με το περιεχόμενό της (συγκεκριμενοποίηση προγραμμάτων, κέντρα παρατήρησης, κατά κατηγορίες μεταχείριση και κατανομή) παρέμειναν γράμμα κενό.

Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία που διέπει τη μεταχείριση των ανηλίκων, οι έφηβοι που υποβάλλονται σε ποινικό σωφρονισμό εκτίουν την

⁴³ αποφάσεις στις οποίες παραπέμπει η Α.Χαίδου, 1990, σελ.47.

ποινή τους σε σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων ή καταστήματα Νέων, όπως μετονομάστηκαν από το νέο νόμο (άρθρο 19 του νέου κώδικα). Ο νόμος κάνει δυστυχώς μια γενική αναφορά σε νέους κρατούμενους που δεν έχουν συμπληρώσει το 21^ο έτος της ηλικίας τους. Δεν διακρίνει τους εγκλείστους κατά κατηγορίες ηλικιών (σε εφήβους και μετεφήβους), προτείνοντας ένα κοινό πρόγραμμα μεταχείρισης για όλους. Η κυριότερη δε παράλειψη είναι η μη θέσπιση κατώτατου ορίου ηλικίας.

Αυτό δεν εναρμονίζεται αφενός με τη διάκριση των ανηλίκων κατά ομάδες ηλικιών της λοιπής ποινικής νομοθεσίας και αφετέρου με την άσκηση μιας ορθής σωφρονιστικής μεταχείρισης, προσαρμοσμένης στις ηλικίες των εγκλείστων. Ο έφηβος, που μόλις έχει συμπληρώσει τα 12 έτη της ηλικίας του, έχει σαφώς ανάγκη διαφορετικού προγράμματος μεταχείρισης από τον μετέφηβο των 18 ετών.

Τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων είναι δύο και μόνο για αγόρια: των Αθηνών, με έδρα τον Κορυδαλλό Πειραιά και το αγροτικό Κασσαβέτειας, με έδρα τον Αλμυρό Βόλου. Για τα ανήλικα κορίτσια δεν προβλέπεται ειδικό σωφρονιστικό κατάστημα, γεγονός που δεν αποτελεί μόνο ελληνικό φαινόμενο. Εγκλείονται στη κεντρική φυλακή γυναικών, με έδρα τον Κορυδαλλό Πειραιά. Η μη ύπαρξη, εξάλλου, αποκέντρωσης στα σωφρονιστικά καταστήματα όπου κρατούνται ανήλικοι οδηγεί στην αποκοπή αυτών από το κοινωνικό τους περιβάλλον.

Παρά το ότι προβλέπεται η χωριστή διαβίωση των ανηλίκων από τους ενήλικους κρατούμενους (άρθρο 9 του νέου κώδικα), στην πράξη τόσο για τα κορίτσια όσο και για τα αγόρια δεν γίνεται διαχωρισμός. Αυτό συμβαίνει τόσο για πρακτικούς, όσο και για ουσιαστικούς λόγους:

Ο συγκριτικά μικρός αριθμός των εγκλείστων κοριτσιών δεν καθιστά απαραίτητη την ίδρυση χωριστού καταστήματος. Όσον αφορά τα αγόρια, κρατούνται συχνά στο ίδιο σωφρονιστικό κατάστημα ανήλικοι καταδικασμένοι σε ποινικό σωφρονισμό και ενήλικοι καταδικασμένοι σε φυλάκιση ή και σε κάθειρξη.

Στη σωφρονιστική πρακτική άλλων χωρών γίνεται όχι μόνο αυστηρός διαχωρισμός ανηλίκων και ενηλίκων στα καταστήματα κράτησης, αλλά και διαχωρισμός των εγκλείστων ανηλίκων μεταξύ τους κατά κατηγορίες⁴⁴.

Εξάλλου στην Ελλάδα έχει πρακτικά καθιερωθεί (υπάρχει τώρα και η σχετική νομοθετική πρόβλεψη – πειθαρχική κύρωση για τους μετεφήβους στο άρθρο 92 παρ. 2), «δυσάγωγοι» ανήλικοι να μεταγονται, ως ένα είδος τιμωρίας, για να σωφρονιστούν, σε φυλακές ενηλίκων για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα. Φυσικά αυτή η τακτική που ακολουθείται είναι τελείως αντιφατική με τους στόχους που θέτει το ίδιο το σύστημα.

⁴⁴ Α.Χαΐδου, 1990, σελ.50 όπου περαιτέρω υποσημειώσεις .

Οι γενικές αρχές που διέπουν την έκτιση στερητικών της ελευθερίας ποινών (και ο ποινικός σωφρονισμός αναμφίβολα είναι μια από αυτές), βασίζονται σε συγκεκριμένους στόχους. Και στο νέο νόμο η αγωγή και επανακοινωνικοποίηση των κρατουμένων είναι δύο ιδεατοί σκοποί στους οποίους πρέπει να αποβλέπει η μεταχείριση των εγκλείστων (άρθρο 1).

Η ιδέα του διεθνώς πλέον καθιερωμένου, με αόριστο περιεχόμενο, όρου της «επανακοινωνικοποίησης» επηρέασε και τους συντάκτες της ελληνικής σωφρονιστικής νομοθεσίας. Τίθεται από την αρχή ως βάση του όλου προγράμματος μεταχείρισης που θα ακολουθήσει, για όλες τις κατηγορίες εγκλείστων, χωρίς να εναρμονίζεται με το περιεχόμενο των διατάξεων που ακολουθούν.

Εξάλλου δεν μπορούμε να ξέρουμε αν ο ανήλικος κρατούμενος, πριν από τον εγκλεισμό του, είχε ήδη ενταχθεί στο κοινωνικό περιβάλλον, έτσι ώστε να γίνεται αναφορά για την απαραίτητη επανένταξή του. Ίσως ακριβώς αυτή η αδυναμία προσαρμογής σε αυτό ή ακόμα περισσότερο η ανυπαρξία άμεσου ή ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος για τον ανήλικο έφηβο ήταν μια από τις συγκυρίες που τον οδήγησαν στο σωφρονιστικό κατάστημα.

Και για τους ανήλικους εγκλείστους επομένως ισχύει το σωφρονιστικό παράδοξο, της επιδίωξης της κοινωνικής τους προσαρμογής κάτω από συνθήκες στέρησης της ελευθερίας, που συνεπάγονται καταναγκασμό και περιορισμό των βασικών συνταγματικών δικαιωμάτων των ανηλίκων.

5. Αναστολή της ποινής⁴⁵

Η ελληνική νομοθεσία καθιερώνει την απλή αναστολή σε αντίθεση με την αναστολή υπό δοκιμασία (Probation) του αγγλοσαξονικού δικαίου. Οι δύο θεσμοί διαφέρουν ως προς τη νομική τους κατασκευή, τη μεταχείριση του ενόχου και τη δικαστική διαδικασία.

Στην απλή αναστολή απαγγέλλεται η ποινή και αναστέλλεται η εκτέλεση της ποινής. Για τον ένοχο δράστη δεν προβλέπεται ιδιαίτερη μεταχείριση, απλά αφήνεται χωρίς επίβλεψη και καθοδήγηση. Ο δικαστής παρεμβαίνει μόνο αν τελέσει ο δράστης και νέο έγκλημα. Η εγκληματοπροληπτική ενέργεια του θεσμού αυτού στηρίζεται πάνω στον εκφοβισμό που εμπνέει η απειλή της έκτισης της ποινής.

Στην Probation αντίθετα αναστέλλεται η απαγγελία της ποινής. Ο δικαστής αποφαινεται μόνο για την ενοχή, η δε έκδοση απόφασης σχετικά με το ύψος της ποινής θα εξαρτηθεί από το αν θα επιδείξει κακή διαγωγή ο δράστης μέσα

⁴⁵ Α.Χάιδου, 1990, σελ.71

σε ένα συγκεκριμένο διάστημα δοκιμασίας. Ο ένοχος τίθεται υπό την επίβλεψη ενός ειδικού επιμελητή (probation officer), ο οποίος τον καθοδηγεί και τον βοηθά υλικά και ηθικά.

Το δικαστήριο, στη περίπτωση της Probation επιβάλλει στον ένοχο την τήρηση ορισμένων όρων, που επαφίενται στην κρίση του δικαστή. Η συμμόρφωση του ή μη ελέγχεται από τον ειδικό επιμελητή. Στην περίπτωση που δεν τηρεί τους όρους αυτούς ή γενικότερα η διαγωγή του κρίνεται κακή παρεμβαίνει ο δικαστής, ο οποίος έχει τη δυνατότητα να επιβάλει πρόσθετους όρους, να λάβει διαφορετικά μέτρα ή ακόμα να προχωρήσει στην απαγγελία της ποινής αν δεν θεωρήσει τα μέτρα αρκετά ή αν ο ένοχος διαπράξει και νέο έγκλημα.

Και οι δύο θεσμοί είναι απαραίτητοι στη νομοθεσία. Η απλή αναστολή (η οποία εφαρμόζεται στην Ελλάδα) απευθύνεται σε περιστασιακούς κυρίως εγκληματίες. Η απειλή έκτισης της ποινής που έχει ανασταλεί αρκεί για να συγκρατήσει τον ένοχο από τη διάπραξη νέου εγκλήματος. Αντίθετα η Probation αποβλέπει στην επίβλεψη και καθοδήγηση των εγκληματιών εκείνων που λόγω των συνθηκών διαβίωσής τους είναι ευκολότερο να διαπράξουν και στο μέλλον νέα εγκλήματα. Γι' αυτούς η απλή απειλή της ποινής δεν αρκεί.

Οι ανήλικοι που καταλήγουν στο τελικό στάδιο καταστολής του επίσημου κοινωνικού ελέγχου αποτελούν και αυτοί μια ομάδα που εγκυμονεί κινδύνους για τη διάπραξη και νέων εγκλημάτων. Ακριβώς επειδή χρειάζονται μια ιδιαίτερη επίβλεψη και καθοδήγηση, θα ήταν προτιμότερο, αντί για την επιβολή του εγκλεισμού σε ίδρυμα αγωγής (με τη δικαστική οδό φυσικά) ή ποινικού σωφρονισμού, να υπήρχε η δυνατότητα αναστολής της απαγγελίας της ποινής και να αναλάμβανε ένας ειδικός επιμελητής την καθοδήγηση του ανηλίκου, κατά το σύστημα της Probation και συγκεκριμένα ένας επιμελητής ανηλίκων.

Η ανάθεση της επιμέλειας σε επιμελητή ανηλίκων, ως αναμορφωτικό μέτρο που επιβάλλεται από το δικαστήριο ανηλίκων, κακώς συγκρίνεται με την Probation της αγγλοσαξονικής νομοθεσίας. Στην περίπτωση αυτή δεν αναστέλλεται απλώς η απαγγελία της ποινής από το δικαστή, αλλά αυτή η ανάθεση της επιμέλειας αποτελεί στην κυριολεξία την «ποινή» που επιβάλλει το δικαστήριο, μια δηλαδή από τις εναλλακτικές κυρώσεις που έχει το δικαστήριο στη διάθεσή του. Ανάλογα δε με τη διαγωγή του ανηλίκου σε συνδυασμό με την έκθεση που θα υποβάλει ο επιμελητής μπορεί να μεταβληθεί ή και να αρθεί οπότεδήποτε το αναμορφωτικό αυτό μέτρο που επιβλήθηκε.

Στην περίπτωση όμως της Probation ο ανήλικος έχει επίγνωση του ότι, αν δεν τηρήσει ορισμένους όρους που του επιβλήθηκαν από το δικαστή ανηλίκων, θα του απαγγελθεί ένα σκληρότερο μέτρο και πιθανότατα μέτρο στερητικό της ελευθερίας.

Η ελληνική νομοθεσία όμως αγνοεί όχι μόνο το θεσμό αυτό τόσο για τους ανηλίκους, όσο και για τους ενήλικους δράστες αλλά και το θεσμό της απλής

αναστολής της ποινής για τους ανηλίκους. Το επιχείρημα που προτείνεται είναι ότι στους ανηλίκους 7-17 ετών δεν επιβάλλεται «ποινή», επομένως δεν μπορεί να εφαρμοστεί η σχετική διάταξη του νόμου (άρθρα 99 και 100 ΠΚ).

Σύμφωνα με μια άλλη άποψη⁴⁶, βασική προϋπόθεση για τη χορήγηση της απλής αναστολής είναι η κρίση, ότι η εκτέλεση της ποινής δεν είναι αναγκαία για να αποτρέψει τον υπαίτιο από την τέλεση άλλων αξιόποινων πράξεων. Ο ποινικός όμως σωφρονισμός επιβάλλεται κατά το άρθρο 127 ΠΚ μόνο όταν κρίνεται αναγκαίος για την συγκράτησή του εφήβου από νέα αντικοινωνική εκδήλωση. Αν ο δικαστής κρίνει, ότι δεν είναι αναγκαίος ώστε να μπορεί να διατάξει την αναστολή της εκτελέσεώς του, σημαίνει ότι δεν πρέπει να τον επιβάλει, αλλά να διατάξει άλλο μέτρο.

Μόνο θεωρητικά ίσχυε παλαιότερα στη χώρα μας η δυνατότητα αναστολής της εκτέλεσης του ποινικού σωφρονισμού που απαγγέλλεται από το δικαστήριο για ένα διάστημα δοκιμασίας 1-3 ετών, κατά τη διάρκεια του οποίου ο έφηβος υποβάλλεται σε αναμορφωτικά μέτρα. Και αυτό συμβαίνει, διότι ο νόμος που το προέβλεπε (άρθρο 13 του ν. 5098/1931 περί δικαστηρίων ανηλίκων) στην πραγματικότητα δεν εφαρμόστηκε ποτέ.

Ο θεσμός αυτός αντιμετωπίστηκε στο παρελθόν τόσο θετικά όσο και αρνητικά. Κάτι ανάλογο, όμως, θα μπορούσε να ισχύσει και σήμερα όσο αφορά τον εγκλεισμό σε ίδρυμα αγωγής και στον ποινικό σωφρονισμό, διότι πρόκειται για δύο μέτρα στερητικά της ελευθερίας. Στο διάστημα δε της δοκιμασίας να επιβάλλεται στον ανήλικο δράστη το αναμορφωτικό μόνο μέτρο της ανάθεσης της επιμέλειάς του σε ειδικό επιμελητή ανηλίκων (με τους όρους βέβαια και τις προϋποθέσεις που αναφέραμε παραπάνω).

Μόνο κάτω από αυτές τις εγγυήσεις θα μπορέσει να λειτουργήσει ένα πλαίσιο μεταχείρισης σε ελεύθερο περιβάλλον του ανηλίκου, στον οποίο θα έχει επιβληθεί το μέτρο της αναστολής του εγκλεισμού σε ίδρυμα αγωγής ή σωφρονιστικό κατάσταση υπό δοκιμασία.

⁴⁶ Α. Τρωϊάνου -Λουλά, 1987, σελ.45.

Β. Φαινομενολογία της σωφρονιστικής μεταχείρισης των ανηλίκων

Παρά τις σοβαρές αδυναμίες που παρουσιάζουν τα στατιστικά δεδομένα – και ιδιαίτερα τα επίσημα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας- ως υλικό εγκληματολογικής μελέτης, εξακολουθούν να αποτελούν τη σημαντικότερη (κυρίως λόγω ελλείψεως ερευνητικών δεδομένων) πηγή πληροφοριών για τη λειτουργία του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και, στην προκείμενη περίπτωση, ιδιαίτερα για τους θεσμούς εκείνους που έχουν να κάνουν με τη μεταχείριση των ανηλίκων.

Η εξέταση θα περιλάβει τους προσωρινά κρατούμενους (εφήβους και μετεφήβους), τους εγκλείστους στα ιδρύματα αγωγής (παιδιά και εφήβους) και τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων (εφήβους και μετεφήβους) για το χρονικό διάστημα των ετών (1971-1985), για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία (αν και πολλά στοιχεία που αφορούν τα ιδρύματα αγωγής εμφανίζονται στις επίσημες στατιστικές μόνο μετά το 1975)⁴⁷.

Προσωρινή κράτηση ανηλίκων

Οι προσωρινά κρατούμενοι στα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων αντιπροσωπεύουν κατά μέσο όρο ένα ποσοστό 8% στο σύνολο των προσωρινά κρατουμένων της χώρας (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 1). Το ποσοστό αυτό είναι αρκετά υψηλότερο από την αντίστοιχη αναλογία καταδίκων στα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων σε σχέση με το σύνολο (5% περίπου κατά μέσο όρο).

Εάν μάλιστα συγκρίνουμε την αναλογία των κρατηθέντων καταδίκων και προσωρινά κρατουμένων των δύο σωφρονιστικών καταστημάτων ανηλίκων, παρατηρούμε (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 2) ότι το ποσοστό των υποδίκων φτάνει το 33,5% για την περίοδο 1971-1985, που υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία. Κατά την τετραετία 1982-1985 μάλιστα το ποσοστό αυτό κυμαίνεται γύρω στο 45%, ενώ το Νοέμβρη του 1989 στο ΣΚΑ Κορυδαλλού, ενδεικτικά, οι προσωρινά κρατούμενοι ήσαν 70 επί συνόλου 129 κρατουμένων (δηλαδή ένα ποσοστό περίπου 55%).

Αποτελεί και αυτό μια ακόμη ένδειξη του υψηλού ποσοστού ανηλίκων προσωρινά κρατουμένων, δεδομένου ότι συνολικά ο μέσος όρος υποδίκων στο σύνολο των εγκλείστων είναι 24% περίπου (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 2).

Η διάκριση των προσωρινά κρατουμένων κατά ομάδες ηλικιών δεν είναι δυνατή, διότι δεν υπάρχει η σχετική καταχώριση στα επίσημα στοιχεία της στατιστικής της δικαιοσύνης.

⁴⁷ Στατιστικά δεδομένα, πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Εγκληματολογική Στατιστική ετών 1971-1985, σύμφωνα με Α.Χαΐδου,(1990), σελ. 87.

Ιδρύματα Αγωγής

Πλήρη στοιχεία για τα τρία ιδρύματα αγωγής (αρρένων στοιχειώδους και επαγγελματικής εκπαίδευσης Κορυδαλλού, αρρένων στοιχειώδους εκπαίδευσης Βόλου και θηλέων Αθηνών), σχετικά με την εισαγωγή και την εκπαίδευση των ανηλίκων σε αυτά, έχουμε από το έτος 1975.

Από τα υπάρχοντα στοιχεία προκύπτει ότι οι περισσότεροι ανήλικοι έγκλειστοι στα ιδρύματα αγωγής εισάγονται με διοικητική απόφαση. Η πρακτική των τελευταίων ετών δείχνει ότι ένα ποσοστό 45% περίπου κατά μέσο όρο εγκλείεται με απόφαση του Υπουργείου Δικαιοσύνης (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 3). Δυστυχώς δεν έχουμε στοιχεία για το είδος της αρχής που εξέδωσε την απόφαση εισαγωγής στο ίδρυμα ανάλογα με την ηλικία των εγκλειστών, σχετικά με το φύλο όμως η πλειοψηφία των κοριτσιών (85%) εισάγεται με την διοικητική οδό (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 4), σε αντίθεση με τα αγόρια που εγκλείονται με δικαστική απόφαση σε ποσοστό 58% περίπου και μόνο ένα 27% εγκλείονται με απόφαση του Υπουργείου Δικαιοσύνης.

Όσο αφορά το οικογενειακό περιβάλλον των εγκλειόμενων σε ιδρύματα αγωγής ανηλίκων, διαπιστώνουμε ότι, σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, η μεγάλη πλειοψηφία τους (63%) ζουν με τους γονείς τους (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 5). Αυτό όμως δεν αποτελεί ένδειξη ότι οι σχέσεις με τους γονείς τους είναι ομαλές, ιδιαίτερα αν ληφθούν υπ' όψη οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η διαδικασία εγκλεισμού κινείται μετά από αίτηση του γονέα του ανηλίκου, καθώς και εκείνες, στις οποίες παιδιά και έφηβοι εγκλείονται στα ιδρύματα αγωγής, επειδή κακοποιούνται από τους γονείς τους.

Συγκεκριμένα, λόγω «ηθικού κινδύνου» είτε ανύπαρκτης ή ακατάλληλης οικογένειας εισάγεται κατά μέσο όρο το 26,2% των ανηλίκων (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 6), και είναι χαρακτηριστικό ότι οι περισσότεροι εγκλεισμοί για «ηθικό κίνδυνο» (54%) αφορούν ανηλίκους που ζουν με τους γονείς τους (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 7).

Με βάση τις δικαστικές στατιστικές, απαγγέλλεται συχνότερα το μέτρο του εγκλεισμού σε παιδιά από το δικαστήριο ανηλίκων σε σύγκριση με τους εφήβους, το μεγαλύτερο όμως ποσοστό (77%) των εγκλειστών στα ιδρύματα είναι άτομα εφηβικής ηλικίας (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 8), ο δε κύριος λόγος εισαγωγής των ανηλίκων στο ίδρυμα αγωγής είναι τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 6), τα οποία διαπράττονται κατά μέσο όρο σε ποσοστό 75% από εφήβους (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 9).

Η κλοπή εξάλλου είναι ο κύριος λόγος εισαγωγής των αγοριών (σε ποσοστό 68,5% κατά μέσο όρο), ενώ τα κορίτσια εγκλείονται ως επί το πλείστον (62% περίπου) για «ηθικό κίνδυνο» είτε λόγω «ανύπαρκτης ή ακατάλληλης οικογένειας» (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 10).

Όσο αφορά τη διάρκεια παραμονής των ανηλίκων στο ίδρυμα, αυτή κυμαίνεται σε αρκετά υψηλά επίπεδα, δεδομένου ότι από εκείνους που

εξέρχονται κατά τη διάρκεια κάθε χρόνου, οι μισοί περίπου (γύρω στο 40%) παρέμειναν στο ίδρυμα για ένα διάστημα πάνω από τρία χρόνια (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 11). Θετικό είναι πάντως το γεγονός ότι ένα σημαντικό ποσοστό των εγκλείστων (47,4% κατά μέσο όρο) ευεργετούνται από το μέτρο των δοκιμαστικών αδειών (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 12).

Ποινικός Σωφρονισμός

Ο ποινικός σωφρονισμός αφορά, όπως είναι φυσικό, κατά κύριο λόγο τους εφήβους, οι οποίοι αποτελούν το 68% περίπου των εισερχομένων κάθε χρόνο στα σωφρονιστικά καταστήματα (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 13).

Η χρονική διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού κυμάνθηκε για την πλειοψηφία των εγκλείστων (γύρω στο 94% κατά μέσο όρο) από 6 μήνες – που αποτελεί το κατώτατο όριο – μέχρι 3 χρόνια (βλ. πίνακα υπ' αριθμ. 14), ποσοστό που επιβεβαιώνει ότι στην πράξη δεν εξαντλούνται τα χρονικά όρια της ποινικής αυτής κύρωσης. Η πρακτική όμως αυτή δεν μπορεί φυσικά να αποτελέσει εχέγγυο για την τήρηση αυτών των χρονικών περιθωρίων και στο μέλλον, και να συνηγορήσει για τη διατήρηση της απαράδεκτης αυτής κύρωσης με τον τρόπο που εκτίεται σήμερα στα πλαίσια της σωφρονιστικής μεταχείρισης.

[1983 – 1996]⁴⁸

Ως προς την περίοδο 1983 - 1996, από τη μελέτη της «ένδικης» παραβατικότητας των εφήβων (13 - 17 ετών), αυτής δηλαδή που αφορά αδικήματα με τα οποία απασχολήθηκαν τα Δικαστήρια Ανηλίκων, επιβάλλοντας αναμορφωτικά / θεραπευτικά μέτρα ή ποινές σωφρονιστικού περιορισμού, προκύπτουν οι ακόλουθες διαπιστώσεις⁴⁹:

α) Ο συνολικός αριθμός των αδικημάτων αυτών είναι περιορισμένος(η μεγαλύτερη αύξηση σημειώνεται το 1984, με 8.332 εκδικασθέντα αδικήματα).

β) Οι διακυμάνσεις στους αριθμούς αυτών των αδικημάτων από χρόνο σε χρόνο εμφανίζουν μία σχετική σταθερότητα (π.χ. 7.609 αδικήματα το 1983, 6.728 το 1990 και 5.380 το 1996) και ασφαλώς δεν μπορεί να γίνεται λόγος εδώ για αυξητικές τάσεις. Σημειώνεται ότι ο ετήσιος μέσος όρος κατά την υπό εξέταση 14ετία είναι 6.702 αδικήματα.

γ) Ανάλογα μπορούν να λεχθούν και για επιμέρους κατηγορίες αδικημάτων, που βρίσκονται επίσης σε χαμηλά επίπεδα και χωρίς ιδιαίτερες διακυμάνσεις ή αυξητικές τάσεις. Η σημαντικότερη κατηγορία (με μέσο όρο περίπου 5.430 ετησίως) είναι εκείνη που εμπίπτει στους λεγόμενους ειδικούς ποινικούς

⁴⁸ βλ. άρθρο Ν. Κουράκη, Ποινική Δικαιοσύνη, 2000, σελ.186

⁴⁹ βλ. Πίνακα 15 και 16 στο Παράρτημα.

νόμους (κυρίως τροχαίες παραβάσεις, συνήθως σε ποσοστό 95%), πράγμα που σημαίνει ότι οι περισσότερες υποθέσεις εφήβων που φθάνουν στα Δικαστήρια Ανηλίκων δεν έχουν τον χαρακτήρα μιας πραγματικά εγκληματικής δραστηριότητας. Πολύ λιγότερες είναι οι περιπτώσεις αδικημάτων των εφήβων που στρέφονται κατά της ιδιοκτησίας (ετήσιος μέσος όρος 864) ή αφορούν σωματικές βλάβες (ετήσιος μέσος όρος 167).

δ) Ακόμη μικρότεροι είναι οι αριθμοί παραβατικότητας εάν ληφθούν υπόψη μόνο σοβαρές περιπτώσεις ένδικης εγκληματικότητας και ιδίως περιπτώσεις αδικημάτων βίας, όπως ανθρωποκτονίας από πρόθεση, σωματικής βλάβης από πρόθεση, βιασμού και ληστείας. Το σύνολο των εκδικαζομένων υποθέσεων κατ' έτος για τέτοια αδικήματα κυμαίνεται περί το μέσο όρο 95, με ανώτατο αριθμό το 268 (το 1987) και κατώτατο το 38 (το 1992). Το 1996 ο συνολικός αριθμός αυτών των περιπτώσεων ήταν 84.

Βέβαια τα στοιχεία αυτά αφορούν μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που φθάνουν έως τα δικαστήρια και που δεν καταλήγουν σε αθωωτικές αποφάσεις. Επομένως, πρόκειται για στοιχεία που περνούν από κάποιο «φιλτράρισμα» και που ασφαλώς δεν αποδίδουν την πραγματική έκταση της παραβατικότητας των εφήβων, αφού δεν μπορούν να συνυπολογισθούν ούτε οι περιπτώσεις που δεν καταγγέλλονται σε διωκτικά όργανα ή για τις οποίες επέρχεται ενδιάμεση εξώδικη διευθέτηση, ούτε και περιπτώσεις για τις οποίες τα διωκτικά όργανα δεν επιτυγχάνουν τον εντοπισμό κάποιων υπόπτων.

Ακόμα μένουν απέξω περιπτώσεις που τελικά δεν τιμωρούνται λόγω αλλαγής της νομοθεσίας επί το επεικέστερο ή εξαιτίας συνδρομής λόγων που αποκλείουν τον άδικο ή καταλογιστό χαρακτήρα της πράξης(π.χ. άμυνα) ή που οδηγούν σε αθώωση του κατηγορουμένου «λόγω αμφιβολιών». Παρά ταύτα, όπως προκύπτει και από αντίστοιχες έρευνες αυτομολογούμενης παραβατικότητας ή έρευνες θυματοποίησης, ο αριθμός σοβαρών αδικημάτων που διαπράττονται από εφήβους ούτε είναι υψηλός, ούτε εμφανίζει αυξητικές τάσεις τέτοιες, ώστε η περαιτέρω εξέλιξη να μπορεί να δημιουργήσει ιδιαίτερη ανησυχία.

[2002-2003]

Αν και ο αριθμός των ανηλίκων που οδηγήθηκαν στο Δικαστήριο μειώθηκε το 2003 σε σχέση με το 2002, οι ανήλικοι δράστες έχουν διευρύνει το πεδίο των αξιόποινων πράξεων και εμφανίζονται να έχουν τελέσει ακόμα και απόπειρες ανθρωποκτονίας.

Μπορεί τα ανήλικα αγόρια να είναι πολύ περισσότερο επιρρεπή σε διάφορες μορφές παραβατικότητας, ωστόσο τα κορίτσια εμπλέκονται σε μικρότερη ηλικία, βέβαια σε ηπιότερης φύσης αδικήματα. Σύμφωνα με τα στοιχεία⁵⁰ που

⁵⁰ Πηγή: www.mpa.gr

επεξεργάστηκε η υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Αθήνας και αφορούν στο δικαστικό έτος Σεπτέμβριος 2002 – Ιούλιος 2003:

Μεγάλο ποσοστό παραβατών (περίπου 30%) είναι Αλβανοί, ενώ από τους αλλοδαπούς ακολουθούν ανήλικοι προερχόμενοι κυρίως από το Καζακστάν, τη Ρωσία και τη Γεωργία.

Σε αξιόποινες πράξεις εμπλέκονται ακόμη και παιδιά του δημοτικού, ηλικίας 7 – 12 ετών, καθώς από τις 1.516 καταδικαστικές αποφάσεις, οι 185 αφορούν παιδιά αυτής της ηλικιακής ομάδας.

Οι παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας παραμένουν η πρώτη αιτία προσαγωγής στο Μονομελές Δικαστήριο, καθώς σε σύνολο 2.128 αδικημάτων, τα 856 αφορούν σε παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας. Στα σοβαρότερα αδικήματα, που οδηγούνται στο Τριμελές, τα περισσότερα αφορούν σε ληστείες και απόπειρες ληστείας, ενώ δεν λείπει η κατηγορία για σύσταση συμμορίας. Ωστόσο, στην Ελλάδα, σε αντίθεση με άλλες χώρες του εξωτερικού, οι ανήλικοι παραβάτες ενεργούν κυρίως μόνοι τους, καθώς ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις εκείνων που ανήκουν σε οργανωμένες ομάδες – συμμορίες.

Στα υπόλοιπα αδικήματα υψηλά ποσοστά έχουν η κλοπή, η επαιτεία, παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών, ψευδής κατάθεση, απόπειρα κλοπής, καθώς επίσης και η παράβαση του νόμου περί όπλων. Από το σύνολο των 3.473 αποφάσεων του Μονομελούς και Τριμελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων, οι 1.516 ήταν καταδικαστικές και οι 889 αθωωτικές (οι υπόλοιπες ήταν αναβλητικές ή άλλης φύσεως).

Ενθαρρυντικό, πάντως, είναι το γεγονός ότι δεν παρατηρήθηκε μεγάλος αριθμός υποτροπών στα ίδια αδικήματα. Οι περισσότεροι δράστες που υπέπεσαν στην ίδια πράξη ήταν κυρίως παραβάτες του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας. Όσον αφορά την ποινική τους μεταχείριση, λίγες ήταν οι περιπτώσεις (139) ανήλικων δραστών, που οδηγήθηκαν στη φυλακή, ενώ οι περισσότεροι τέθηκαν υπό την υπεύθυνη επιμέλεια των γονέων τους. Οι υπόλοιποι είτε εντάχθηκαν στο πρόγραμμα της Υπηρεσίας Επιμελητών είτε δέχθηκαν απλώς μια επίπληξη.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Στον ελληνικό χώρο δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για την αποτελεσματικότητα των κυρώσεων που επιβάλλονται στους δράστες εγκληματικών πράξεων. Ο έλεγχος της επιτυχίας ή όχι της ποινικής καταστολής στα πλαίσια του συστήματος απονομής δικαιοσύνης εκτιμάται γενικά μόνο από τα ποσοστά υποτροπής των καταδικασθέντων.

Ο τρόπος καταγραφής των στοιχείων δεν μας επιτρέπει όμως να αντλήσουμε ειδικότερα συμπεράσματα, διότι στις επίσημες στατιστικές καταχωρήσεις αναγράφεται μεν το σύνολο των καταδικασθέντων και των υποτρόπων, αλλά δεν υπάρχει αντιστοιχία ποσοστών υποτροπής με τις επιμέρους κυρώσεις που επιβλήθηκαν στο παρελθόν. Απλώς στο σύνολο των καταδίκων υπάρχει και ένα ποσοστό ατόμων που έχουν στο ενεργητικό τους παλαιότερες καταδίκες. Το είδος όμως της εγκληματικής πράξης καθώς και το είδος της κύρωσης που επιβλήθηκε (χρηματική, στερητική της ελευθερίας) παραμένουν άγνωστα.

Επίσης, γνωρίζουμε ότι με την πάροδο των ετών η αναλογία των υποτρόπων στο σύνολο των καταδικασθέντων αυξάνεται σταδιακά⁵¹. Αν συγκρίνουμε τους υπότροπους ανηλίκους με τους ενηλίκους διαπιστώνουμε ότι οι ανήλικοι υποτροπιάζουν λιγότερο από τους ενηλίκους⁵².

Η γενική αυτή ένδειξη δεν είναι ικανοποιητική, αν στόχος είναι η αναλυτικότερη μελέτη της επίδρασης κάθε μέτρου, εξωιδρυματικού ή ιδρυματικού, που επιβάλλεται στους ανηλίκους και ειδικότερα της «μεταχείρισης» που ασκείται στα πλαίσια του σωφρονιστικού συστήματος για ανηλίκους.

Υπάρχει όμως και ένα γενικότερο πρόβλημα: Ο σωφρονιστικός κώδικας του 1967 προέβλεπε ειδική μεταχείριση των ανηλίκων δραστών, που όμως μέχρι την ισχύ του νέου κώδικα δεν εφαρμόστηκε ποτέ. Οι εξαγγελίες για την εκπόνηση ειδικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες και μη (βλ. κείμενο του νομοσχεδίου για τις «Μονάδες Μέριμνας και Αγωγής Νεότητας») δεν υλοποιήθηκαν ποτέ. Τέλος, ορισμένες νέες ρυθμίσεις που περιλαμβάνονται στο νέο κώδικα για τη μεταχείριση των ανηλίκων είναι τόσο πρόσφατες, ώστε δεν μπορεί να γίνεται λόγος ακόμα για την ενδεχόμενη αποτελεσματικότητά τους.

Επομένως, είναι εντελώς αδύνατο να ελέγξουμε κάτι που παρέμεινε άγνωστο,

⁵¹ Σ. Αλεξιάδης, 1983, σελ.14

⁵² Α.Χαΐδου, 1989, σελ.76.

που δεν υλοποιήθηκε ποτέ και που είναι εντελώς πρόσφατο. Θα πρέπει να συστηματοποιηθεί η έρευνα και στο πεδίο αυτό, με μια μακρόχρονη συστηματική παρακολούθηση της επίδρασης των επιμέρους κυρώσεων στη μελλοντική συμπεριφορά των ανηλίκων.

Η γενική εικόνα, την οποία αποκομίζει κανείς από την ενασχόληση με θέματα ποινικής καταστολής και σωφρονιστικής μεταχείρισης των ανηλίκων στην Ελλάδα δεν διαφέρει σημαντικά από εκείνη που παρουσιάζει η μεταχείριση των ενηλίκων. Μάλιστα είναι περισσότερο αρνητικά φορτισμένη, αν ληφθεί υπόψη ότι οι μηχανισμοί καταστολής παρεμβαίνουν και σε περιπτώσεις ανηλίκων που δεν έχουν στο ενεργητικό τους αξιόποινες πράξεις. Πρόκειται ακριβώς για εκείνες, όπου αρκεί η επίδειξη «αντικοινωνικής συμπεριφοράς».

Για μια περισσότερο αποτελεσματική αντιμετώπιση του θέματος της παραβατικότητας των νεαρών ατόμων, πρέπει να προηγηθεί ο έλεγχος του συνολικού συστήματος απονομής δικαιοσύνης στους ανηλίκους και των επιμέρους φιλτραρισμάτων του.

Ήδη από την κείμενη ποινική νομοθεσία πρέπει να γίνει μια περισσότερο ορθολογική επιλογή συμπεριφορών που θα καταλήγουν στο δικαστήριο ανηλίκων ως αξιόποινες πράξεις. Δεν είναι τυχαίο ότι οι υποθέσεις που απασχολούν τα δικαστήρια ανηλίκων κατά το μεγαλύτερο ποσοστό τους είναι παραβάσεις των ειδικών ποινικών νόμων και συγκεκριμένα του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας.

Η εξαίρεση συμπεριφορών από το ποινικό δίκαιο και η υπαγωγή τους στη διοικητική αρμοδιότητα θα συνέβαλε, εκτός των άλλων και στην ορθότερη απονομή δικαιοσύνης κατά περίπτωση, εφόσον οι λειτουργοί της δικαιοσύνης θα διέθεταν περισσότερο χρόνο για να επιτελέσουν το έργο τους. Η εφαρμογή του θεσμού αυτού της «εκτροπής» (που συμβάλλει στη μείωση του στιγματισμού για τον ανήλικο με αποφυγή της νομικής διαδικασίας) έχει καθιερωθεί για τις περιπτώσεις τέλεσης αξιόποινων πράξεων μικρής βαρύτητας.

Η μελέτη, κυρίως εμπειρική, των περιπτώσεων που καταλήγουν σε ένα ίδρυμα αγωγής ή σωφρονιστικό κατάστημα είναι το δεύτερο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση. Πρέπει να αναλογιστούμε ποιά είναι τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των ανηλίκων που εισάγονται σε κάποιο κατάστημα κράτησης, ποιοι δηλαδή είναι οι ανήλικοι που μπαίνουν στα καταστήματα αυτά.

Επίσης, θα πρέπει να μελετήσουμε αν έχουν απασχολήσει στο παρελθόν την ποινική δικαιοσύνη, και σε καταφατική περίπτωση ποια συγκεκριμένα μέτρα τους είχαν επιβληθεί.

Τα στοιχεία που διαθέτουμε σήμερα δεν μπορούν να μας οδηγήσουν σε ορθά συμπεράσματα. Δεν μπορούμε επίσης να αποφανθούμε για την επιτυχία ή μη των θεσμών που διαθέτει το σύστημα απονομής δικαιοσύνης.

Όσον αφορά τους ιδεατούς τύπους που ακολουθούνται και έχουν καθιερωθεί διεθνώς στο θέμα της απονομής ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων τα ελληνικά δικαστήρια ανηλίκων διαπνέονται όχι τόσο από το «προνοιακό σύστημα» όσο από το «σύστημα δικαιοσύνης».

Το σύστημα πρόνοιας δεν ενδιαφέρεται τόσο για την παράνομη συμπεριφορά του ανηλίκου, όσο για τον ίδιο τον ανήλικο δράστη και τις δυνατότητες βελτίωσης της προσωπικότητάς του. Αποσκοπεί με κοινωνικο-προνοιακές μεθόδους στη διάγνωση των αναγκών των ανηλίκων, παραβατών του νόμου ή εκείνων που εκδηλώνουν παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, και στη θεραπευτική μεταχείρισή τους για την κοινωνική τους επανένταξη, χωρίς να εμμένει στην τυπική, φορμαλιστική τήρηση των επισήμων διαδικασιών⁵³.

Το σύστημα δικαιοσύνης εξισώνει κατά κάποιο τρόπο τους ανήλικους με τους ενήλικους κατηγορουμένους, όσον αφορά τον προσδιορισμό του είδους της παραβατικής συμπεριφοράς και τις διαδικασίες που ακολουθούνται, τηρώντας τις δικονομικές εγγυήσεις και τις συνταγματικές προστασίες για τους ανήλικους.

Η τακτική που ακολουθείται από τα ελληνικά δικαστήρια προσομοιάζει περισσότερο σε αυτό το πρότυπο δικαιοσύνης. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι η ελληνική πρακτική ακολουθεί πιστά τις τάσεις που χαρακτηρίζουν το σύστημα αυτό.

Δυστυχώς οι διαδικασίες προνοιακής μεταχείρισης για τους ανήλικους που έχουν διαμορφωθεί και ισχύουν στις περισσότερες χώρες, δεν έχουν γίνει αντικείμενο της ελληνικής πρακτικής στο θέμα των ανηλίκων. Φυσικά ένα αμιγές προνοιακό σύστημα δεν είναι δυνατό να λειτουργήσει, ο συγκεκρισμός όμως των δύο συστημάτων, που αποτελεί και έναν από τους στόχους των «Στοιχειωδών Κανόνων για την Απονομή Δικαιοσύνης στους Ανηλίκους ή Κανόνες του Πεκίνου»⁵⁴ θα οδηγούσε στην ορθότερη απονομή της δικαιοσύνης προς το συμφέρον των ανηλίκων.

Από τις στατιστικές καταχωρίσεις προκύπτει ότι κατά το μεγαλύτερο ποσοστό τα μέτρα που επιβάλλονται σε ανήλικους εγκληματίες είναι εξωιδρυματικά, και αυτό το γεγονός μας παρασύρει σε μια κατάσταση αισιοδοξίας. Στην ουσία όμως ούτε ο τρόπος επιβολής τους μπορεί να ασκήσει κάποια θετική επίδραση στον ανήλικο ούτε το περιεχόμενο των μέτρων αυτών περιλαμβάνει κάποιο στοιχειώδες πρόγραμμα μεταχείρισης που να μπορεί να συμβάλλει στη μη επανάληψη τέλεσης κάποιας αξιόποινης πράξης από τον ανήλικο.

Δεν υπάρχει εξάλλου η διάρθρωση ενός συστήματος εξωιδρυματικής μεταχείρισης με την κατάλληλη στελέχωση και τις απαραίτητες εγγυήσεις τόσο για τους ανήλικους όσο και για εκείνους που επιτελούν το συγκεκριμένο έργο,

⁵³ Κ. Σπινέλλη & Τρωϊάννου, 1992, σελ.87.

⁵⁴ Κ. Σπινέλλη & Τρωϊάννου, 1992, σελ.89.

στα πλαίσια του οποίου να μπορεί να γίνει, με τη συνεργασία και με τη θέληση του ανηλίκου, κάποια ουσιαστική δουλειά.

Με την ίδια λογική δεν πρέπει το μικρό ποσοστό εγκλεισμών ανηλίκων, είτε σε ιδρύματα αγωγής είτε σε σωφρονιστικά καταστήματα, να μας οδηγεί σε ένα εφησυχασμό. Εκτός από τη διαπίστωση του κοινωνικού προφίλ των ανηλίκων αυτών, είναι απαραίτητο στοιχείο, που παραμένει όμως άγνωστο, είναι αν πρόκειται για ανηλίκους που υποτροπιάζουν, επομένως πρέπει να εξακριβωθεί η αντιστοιχία των κυρώσεων που επιβλήθηκαν στο παρελθόν με τον εγκλεισμό, ώστε να εκτιμηθεί κατά προσέγγιση η αποτελεσματικότητα των επιμέρους μέτρων σχετικά με την εκδήλωση αξιόποινης συμπεριφοράς.

Για την οριοθέτηση των ηλικιών, έχουν ήδη εκτενώς αναφερθεί αντιρρήσεις για το χαμηλό σημείο έναρξής τους, σε σχέση με την επιβολή μέτρων στερητικών της ελευθερίας. Αναμφίβολα οι καταστροφικές συνέπειες ενός εγκλεισμού συμβαδίζουν με την ηλικία.

Όχι μόνο δεν συντελεί στη βελτίωση ενός παιδιού ή εφήβου η στέρηση της ελευθερίας του, άσχετα αν επικρατεί και σήμερα ακόμα η αντίληψη ότι ο εγκλεισμός αυτός γίνεται για το «καλό» του ανηλίκου και συμβάλλει στη διαπαιδαγώγηση και τη βελτίωσή του, αλλά αντίθετα αυξάνει την αντίδρασή του και τον εξωθεί στην επανάληψη της πράξης του.

Αν και το σωφρονιστικό μας σύστημα δεν διακρίνεται για μια ιδιαίτερη μεταχείριση και ένα ειδικό πρόγραμμα μεταχείρισης των ανηλίκων, προσπαθεί να πείσει, μέσα από τις διατάξεις του και μόνο, για τη σημασία της ομαλής κοινωνικής επανένταξης των νεαρών αυτών ατόμων και για τα μέσα που προσφέρονται για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

Χωρίς να διαπιστωθεί η επιτυχία ή όχι των μέχρι το πρόσφατο παρελθόν θεσμών και εφαρμοζόμενων πρακτικών στους ανηλίκους, θεσπίζονται νέες διατάξεις για τους έγκλειστους ανηλίκους, και προτείνονται τρόποι μεταχείρισης και μέσα για την κοινωνική τους επανένταξη.

Με την επιφύλαξη αυτών που προαναφέρθηκαν, ότι δηλαδή η αναμόρφωση του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων δεν πρέπει να περιορίζεται στο τελικό στάδιο της καταστολής, παρατηρεί κανείς ότι και το νέο σωφρονιστικό θεσμικό πλαίσιο δεν ξεφεύγει από τη γοητεία της «ατομικής μεταχείρισης» των ανήλικων δραστών.

Θεωρείται δεδομένο ότι ο πληθυσμός των έγκλειστων ανηλίκων αποτελείται από άτομα αντικοινωνικά, αμόρφωτα, απαίδευτα και πρέπει όλες οι προσπάθειες να επικεντρωθούν στην εξάλειψή αυτών των αρνητικών ιδιοτήτων, μέσα από ένα σωφρονιστικό πρόγραμμα που διαπνέεται από τις πλέον σύγχρονες αντιλήψεις και τάσεις στο χώρο.

Πώς τώρα η βελτίωση αυτή μπορεί να επιτευχθεί κάτω από ένα αυστηρό πλαίσιο καταναγκασμού και πειθαρχίας, με κατάλληλο περιορισμό ή προσβολή βασικών συνταγματικών δικαιωμάτων των κρατούμενων ανηλίκων,

αποτελεί κυριολεκτικά ένα πρόσφορο πεδίο προβληματισμού που απαιτεί ιδιαίτερη μελέτη και έρευνα.

Χωρίς αμφιβολία, η στέρηση της ελευθερίας, είτε εκτελείται μέσα σε ένα ίδρυμα αγωγής είτε σε ένα σωφρονιστικό κατάστημα, αποτελεί κύρωση που πρέπει να καταργηθεί. Από τη διεθνή εμπειρία μέτρα στερητικά της ελευθερίας δεν ασκούν καμία πρόληψη στους ανήλικους παραβάτες του νόμου, αντίθετα οδηγούν σε συχνότερη υποτροπή.

Ίσως κάποιοι εναλλακτικοί τρόποι κύρωσης, όπως για παράδειγμα η κοινωφελής εργασία, να είναι περισσότερο αποτελεσματικοί.

Η αναστολή εκτέλεσης της ποινής και ειδικότερα η αναστολή της ποινής υπό δοκιμασία, με την επίβλεψη και καθοδήγηση ενός κατάλληλου οργάνου (από κάποια κοινωνική υπηρεσία) θα μπορούσε ίσως να συμβάλει αποτελεσματικότερα στην ειδική πρόληψη του ανηλίκου. Η επιβολή χρηματικής ποινής (ποινική κύρωση που επιβάλλεται στην Αγγλία, ακόμα και σε παιδιά), με καταβολή από την εργασία του ανηλίκου και σε περίπτωση αδυναμίας πληρωμής η μετατροπή της από το δικαστήριο σε παροχή κοινωνικής εργασίας, η καθιέρωση της κοινωφελούς εργασίας (μέτρο που εφαρμόζεται στην Γερμανία ως κύρια ή παρεπόμενη ποινή για εφήβους και μετεφήβους και στην Αγγλία για τους ανηλικούς από 16 ετών και πάνω), η προσωρινή τοποθέτηση του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια αποτελούν μέτρα τα οποία ίσως θα έπρεπε να δοκιμαστούν και στον ελληνικό χώρο.

Στις εξαιρετικές περιπτώσεις που θα κρίνεται απόλυτα αναγκαίος ο εγκλεισμός του ανηλίκου (λόγω ενδεχομένως της βαρύτητας του εγκλήματος ή της πολλαπλής υποτροπής), αυτός θα πρέπει να γίνεται, για πολύ μικρό χρονικό διάστημα, σε ανοικτά καταστήματα κράτησης, ειδικά διαμορφωμένα από άποψη υλικοτεχνικής υποδομής, στελέχωσης προσωπικού και προγράμματος ημιελευθερίας, και προσαρμοσμένα στις ανάγκες των ηλικιών των τροφίμων, έτσι ώστε οι συνθήκες διαβίωσης σε αυτά να εναρμονίζονται με εκείνες της ελεύθερης κοινωνίας.

Στην επιλογή πρόσφορων εξωιδρυματικών μέτρων και κατάλληλων μεθόδων μεταχείρισης σε ιδρυματικό περιβάλλον συμβάλλουν σημαντικά οι θετικές και αρνητικές εμπειρίες άλλων χωρών στο πεδίο αυτό. Η μεταφορά τους όμως στην ελληνική πραγματικότητα θα πρέπει να γίνεται με σύνεση και μετά από σχετική έρευνα των εδώ προβλημάτων και αναγκών.

Κάτι τέτοιο είναι απαραίτητο, διότι η μέχρι τώρα εμπειρία στη σωφρονιστική μας νομοθεσία δείχνει μια τάση υιοθέτησης ξένων προτύπων χωρίς αυτά να έχουν προηγουμένως δοκιμαστεί στην ελληνική πραγματικότητα (να ελεγχθούν δηλαδή τόσο από άποψη υποδομής και συνθηκών όσο και νοοτροπίας της κοινωνίας) και χωρίς να έχει γίνει η απαραίτητη διερεύνηση των προβλημάτων του δικού μας συστήματος.

Σε μια συγκριτική μελέτη με συστήματα άλλων χωρών, πάνω στις κυρώσεις και τη μεταχείριση των ανηλίκων, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η συνολική εικόνα της εγκληματικότητας των ανηλίκων, η οργάνωση και η δομή

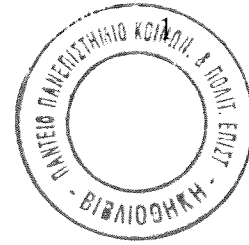
του συγκεκριμένου συστήματος ελέγχου, το είδος των κυρώσεων, εξωιδρυματικών και ιδρυματικών και το σύνολο των προβλημάτων που παρουσιάζει η καθεμιά και τέλος η εκτίμηση - αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του συστήματος ελέγχου ανάλογα με τους επιμέρους τρόπους αντίδρασης.

Για τους ανηλίκους που βρίσκονται σε «ηθικό κίνδυνο» η κατάσταση είναι περισσότερο φορτισμένη. Η υιοθέτηση μιας δυναμικής πολιτικής στον τομέα αυτό είναι περισσότερο από ποτέ απαραίτητη. Είναι καιρός πλέον να καταργηθούν τα αναχρονιστικά νομοθετήματα που στηρίζουν τη διατήρηση θεσμών που απλώς τροφοδοτούν την ύπαρξη των ιδρυμάτων αγωγής.

Εκείνο που πρέπει να υπογραμμιστεί είναι ότι, τη λειτουργία των ιδρυμάτων αγωγής θα πρέπει να αντικαταστήσει η ρεαλιστική πολιτική για τους ανηλίκους και τα προβλήματά τους, με μια οργάνωση στον τομέα της πρόνοιας και της μέριμνας, τόσο από άποψη υλικοτεχνικής υποδομής όσο και από άποψη ανθρώπινου δυναμικού, που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της εποχής μας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ [1834]

ΝΕΑΡΑ ΗΛΙΚΙΑ

Άρθρο 82

Πράξις τις δεν εμπορεί να καταλογισθή εις παίδας μη συμπληρώσανταςτα δέκα έτη. Σωφρονίζονται δε ούτοι κατ' οίκον παρά των προστατών των, χωρίς όμως να εξαιρήται και η αστυνομία από την συνέργειαν και επιτήρησιν.

Άρθρο 83

Εάν ο κατηγορούμενος συνεπλήρωσε μεν το δέκατον, αλλ' όχι εισέτι το δέκατον τέταρτον έτος της ηλικίας του, και αποφασισθή παρά του δικαστηρίου, ότι ενήργησεν άνευ διακρίσεως αθωούται.- Εις την αυτήν απόφασιν προσδιορίζεται, και αν πρέπει ούτος να επιστραφή εις τους γονείς του ή να παραδοθή, χάριν της ανατροφής του, εις επανορθωτικόν τι κατάστημα. Εις την τελευταίαν δε περίστασιν ορίζεται ακριβώς η διάρκεια της φυλάξεως, ήτις όμως δεν εκτείνεται υπέρ το συμπληρωθέν δέκατον όγδοον έτος της ηλικίας.

Άρθρο 84

Εάν εις την περίπτωσιν του προηγουμένου άρθρου αποφασισθή ότι ο κατηγορούμενος ενήργησε μετά διακρίσεως, τιμωρείται ως εφεξής,- 1) αντί του θανάτου ή των δια βίου δεσμών, με δεσμά πρόσκαιρα,- 2)αντί των προσκαίρων δεσμών με ειρκτήν,- 3)αντί της ειρκτής με φυλάκισιν,- 4)αντί της φυλακίσεως με κράτησιν μέχρι τριών μηνών,- 5)η κράτησις και η χρηματική ποινή ως και το πρόστιμον , πρέπει να ελαττώνονται κατά το ήμισυ της παρά του νόμου ωρισμένης ποινής.

Άρθρο 85

Μετά παρέλευσιν των δεκατεσσάρων ετών η νεανική ηλικία δεν χορηγεί καθ' εαυτήν κανένα δικαίωμα εις μετρίασιν της ποινής.

ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ [1950]

Άρθρο 1

[Καμιά ποινή χωρίς νόμο]

~~Ποινή δεν επιβάλλεται παρά μόνο για τις πράξεις εκείνες για τις οποίες ο νόμος την είχε ρητά ορίσει πριν από την τέλεσή τους.~~

Άρθρο 14

[Έννοια της αξιόποινης πράξης]

1. Έγκλημα είναι πράξη άδικη και καταλογιστή στο δράστη της, η οποία τιμωρείται από το νόμο.

2. Στις διατάξεις των ποινικών νόμων ο όρος «πράξη» περιλαμβάνει και τις παραλείψεις.

Άρθρο 18

[Διαίρεση των αξιόποινων πράξεων]

Κάθε πράξη που τιμωρείται με την ποινή του θανάτου ή της κάθειρξης είναι κακούργημα. Κάθε πράξη που τιμωρείται με φυλάκιση ή με χρηματική ποινή ή με περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα είναι πλημμέλημα. Κάθε πράξη που τιμωρείται με κράτηση ή πρόστιμο είναι πταίσμα.

Άρθρο 42

[Έννοια και ποινή της απόπειρας]

1. Όποιος, έχοντας αποφασίσει να εκτελέσει κακούργημα ή πλημμέλημα, επιχειρεί πράξη που περιέχει τουλάχιστον αρχή εκτέλεσης, τιμωρείται, αν το κακούργημα ή πλημμέλημα δεν ολοκληρώθηκε, με ποινή ελαττωμένη (άρθρο 83).

Άρθρο 51

[Ποινές στερητικές της ελευθερίας]

1. Ποινές στερητικές της ελευθερίας είναι η κάθειρξη, η φυλάκιση, ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα, ο περιορισμός σε ψυχιατρικό κατάστημα και η κράτηση.

2. Για τις πρόσκαιρες ποινές στερητικές της ελευθερίας, η ημέρα υπολογίζεται σε 24 ώρες, η εβδομάδα σε επτά ημέρες, ο μήνας και το έτος σύμφωνα με το ημερολόγιο που ισχύει.

3. Ο χρόνος της ποινής επιμετράται πάντοτε σε πλήρεις ημέρες, εβδομάδες, μήνες και έτη.

Άρθρο 54

[Περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα]

Τα όρια διάρκειας του περιορισμού των εφήβων σε σωφρονιστικό κατάστημα (άρθρο 127) είναι το ελάχιστο πέντε έτη και το μέγιστο είκοσι, αν για την πράξη που τελέστηκε ο νόμος απειλεί ποινή στερητική της ελευθερίας ανώτερης από δέκα έτη ή θανατική ποινή. Σε κάθε άλλη περίπτωση το ελάχιστο όριο διάρκειας είναι έξι μήνες και το μέγιστο δέκα έτη.

Άρθρο 83

[Λόγοι μείωσης της ποινής]

Όπου στο γενικό μέρος προβλέπεται ποινή ελαττωμένη χωρίς κανένα άλλο προσδιορισμό, η ποινή που πρέπει να επιβληθεί επιμετρείται ως εξής:

- α) Αντί για την ποινή του θανάτου ή της ισόβιας κάθειρξης επιβάλλεται πρόσκαιρη κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών,
- β) αντί για την ποινή της κάθειρξης πάνω από δέκα ετών επιβάλλεται κάθειρξη έως δώδεκα ετών ή φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών.
- γ) αντί για την ποινή της κάθειρξης έως δέκα ετών επιβάλλεται κάθειρξη έως έξι ετών ή φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους,
- δ) σε κάθε άλλη περίπτωση, ο δικαστής μειώνει την ποινή ελεύθερα έως το ελάχιστο όριο του είδους της ποινής,
- ε) αν ο νόμος προβλέπει αθροιστικά ποινή στερητική της ελευθερίας και ποινή χρηματική, μπορεί να επιβληθεί και μόνο αυτή η τελευταία.

Άρθρο 99

[Ποινές που αναστέλλονται και διάρκεια της αναστολής]

Αν κάποιος που δεν έχει έως τώρα καταδικαστεί αμετακλήτως σε στερητική της ελευθερίας ποινή για κακούργημα ή πλημμέλημα, καταδικαστεί σε τέτοια ποινή που δεν ξεπερνά τους δεκαοκτώ μήνες το δικαστήριο μπορεί στην απόφασή του να διατάξει να ανασταλεί η εκτέλεση της ποινής για ορισμένο διάστημα όχι κατώτερο από τρία και όχι ανώτερο από πέντε έτη.

Άρθρο 100

[Προϋποθέσεις για τη χορήγηση της αναστολής]

1. Η αναστολή της εκτέλεσης μπορεί να χορηγηθεί αν το δικαστήριο από την έρευνα των περιστάσεων κάτω από τις οποίες τελέστηκε η πράξη και ιδίως των αιτιών της, της προηγούμενης ζωής και του χαρακτήρα του καταδικασμένου κρίνει ότι η εκτέλεση της ποινής δεν είναι αναγκαία για να τον αποτρέψει από την τέλεση άλλων αξιόποινων πράξεων. Στην κρίση του αυτή το δικαστήριο πρέπει ακόμη να λαμβάνει υπόψη και τη διαγωγή του υπαιτίου μετά την πράξη και ιδίως τη μετάνοια που έδειξε και την προθυμία του να επανορθώσει τις συνέπειες της πράξης του.

2. Οι λόγοι που δικαιολογούν την αναστολή της εκτέλεσης πρέπει να περιέχονται συγκεκριμένα στην απόφαση.

3 Το δικαστήριο μπορεί να εξαρτήσει την αναστολή από την προηγούμενη πληρωμή των δικαστικών εξόδων, της αποζημίωσης και της χρηματικής ικανοποίησης που επιδικάστηκαν σ' αυτόν που αδικήθηκε. Μπορεί επίσης να ορίσει και προθεσμία για την εκπλήρωση αυτών των όρων.

4. Ο πρόεδρος, απαγγέλλοντας την απόφαση για αναστολή, γνωστοποιεί στον καταδικασμένο τους όρους υπό τους οποίους παρέχεται.

ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΕΣ

Άρθρο 121

[Ορισμοί]

1. Στο κεφάλαιο αυτό με τον όρο ανήλικοι εννοούνται αυτοί που διατρέχουν από το 7ο έτος της ηλικίας τους έως το 17ο έτος συμπληρωμένο. Από αυτούς όσοι έχουν ηλικία έως το 12ο έτος τους συμπληρωμένο ονομάζονται παιδιά, και οι υπόλοιποι έφηβοι.

2. Οι ανήλικοι υποβάλλονται σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή σε ποινικό σφωρονισμό σύμφωνα με τις διατάξεις των επόμενων άρθρων.

Άρθρο 122

[Αναμορφωτικά μέτρα]

1. Αναμορφωτικά μέτρα είναι: α) η επίπληξη του ανηλίκου, β) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, τους επιτρόπους ή τους κηδεμόνες του, γ) η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων, δ) η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή και ιδιωτικό κατάστημα αγωγής.

2. Σε κάθε περίπτωση ως πρόσθετο αναμορφωτικό μέτρο μπορούν να επιβληθούν και πρόσθετες υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή τη διαπαιδαγώγησή του.

Άρθρο 123

[Θεραπευτικά μέτρα]

1. Αν η κατάσταση του ανηλίκου απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδίως αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή άλλη νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών, ή είναι τυφλός, κωφάλαλος, επιληπτικός, ή του έχει γίνει έξη η χρήση οινόπνευματων ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και ηθική του ανάπτυξη, το δικαστήριο διατάσσει την παραπομπή του σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάσταση.

2. Τα θεραπευτικά μέτρα διατάσσονται ύστερα από προηγούμενη γνωμοδότηση ειδικού γιατρού.

3. Αν ο ανήλικος είναι χρήστης ναρκωτικών και ιδίως αν του έχει γίνει έξη η χρήση τους και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις, τα θεραπευτικά μέτρα διατάσσονται ύστερα από γνωμοδότηση σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ.2.

4. Σε κάθε περίπτωση συμμετοχής ανηλίκου σε αξιόποινες πράξεις του νόμου αυτού («εννοεί το νόμο 1729/87») ή σε περίπτωση συνάφειας οιασδήποτε αξιόποινης πράξης ανηλίκου σε αξιόποινες πράξεις του νόμου αυτού που τελέστηκε από ενηλίκους, η υπόθεση χωρίζεται πάντοτε ως προς τον ανήλικο.

Άρθρο 124

[Μεταβολή ή άρση μέτρων]

1. Το δικαστήριο που δίκασε μπορεί οποτεδήποτε να αντικαταστήσει τα αναμορφωτικά μέτρα που επέβαλε με άλλα, αν το κρίνει αναγκαίο. Αν τα μέτρα εκπλήρωσαν το σκοπό τους, τα αίρει.

2. Το ίδιο μπορεί να πράξει και για τα θεραπευτικά μέτρα, ύστερα από προηγούμενη γνωμοδότηση ειδικού γιατρού.

3. Η διάταξη της παρ.2 του άρθρου 4 εφαρμόζεται και σ' αυτό το άρθρο.

Άρθρο 125

[Διάρκεια μέτρων]

Τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα που επέβαλε το δικαστήριο παύουν αυτοδικαίως όταν ο ανήλικος συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας.

Άρθρο 127

[Ανήλικοι ποινικά υπεύθυνοι]

1. Αν το δικαστήριο ερευνώντας τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη και την όλη προσωπικότητα του δράστη κρίνει ότι είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του εφήβου για να συγκρατηθεί από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων, τον καταδικάζει σε περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα.

2. Στην απόφαση του δικαστηρίου ορίζεται το ελάχιστο και το μέγιστο όριο της παραμονής του εφήβου στο κατάστημα μέσα στα όρια που προβλέπει το άρθρο 54.

3. Για την απόλυση του καταδικασμένου από το σωφρονιστικό κατάστημα, αφού λήξει το ελάχιστο όριο που καθορίζεται στην απόφαση και προτού λήξει το ανώτατο όριο, αποφασίζει το δικαστήριο με αίτηση της διεύθυνσης του καταστήματος ή με αίτηση του εισαγγελέα και αφού πάντοτε ακούσει και τη γνώμη της διεύθυνσης του καταστήματος.

Άρθρο 128

[Πταίσματα ανηλίκων]

Αν η πράξη που τέλεσε ο ανήλικος συνιστά πταίσμα, εφαρμόζονται μόνο τα αναμορφωτικά μέτρα του άρθρου 122, εκτός από την τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κατάστημα αγωγής.

Άρθρο 129

[Απόλυση υπό όρο]

1. Το δικαστήριο μπορεί με πρόταση της διεύθυνσης του καταστήματος ή του εισαγγελέα, να απολύει υπό όρο τον καταδικασμένο με σκοπό τη δοκιμασία του. Η απόλυση γίνεται πριν λήξει το ελάχιστο όριο που καθόρισε η απόφαση, αλλά πάντως αφού περάσουν τουλάχιστον έξι μήνες διαμονής στο κατάστημα και, αν έχει επιβληθεί περιορισμός τριών ετών και πάνω, αφού περάσει τουλάχιστον ένα έτος διαμονής.

2. Στην απόφαση για την απόλυση υπό όρο ορίζεται ο χρόνος της δοκιμασίας, που δεν μπορεί να είναι ούτε κατώτερος από δύο ούτε ανώτερος από πέντε έτη.

3. Στον καταδικασμένο μπορούν να επιβληθούν κατά τη διάρκεια του χρόνου της δοκιμασίας του οι υποχρεώσεις του άρθρου 122 παρ.2.

4. Αν ο απολυμένος δείχνει κατά το χρόνο της δοκιμασίας του κακή διαγωγή, το δικαστήριο με πρόταση της διεύθυνσης του καταστήματος, του εισαγγελέα ή αυτών που έχουν από το νόμο την επιμέλεια του ανηλίκου μπορεί να ανακαλέσει την υπό όρο απόλυση ή να παρατείνει το χρόνο της δοκιμασίας του έως πέντε έτη, αν ο χρόνος που είχε οριστεί ήταν μικρότερης διάρκειας. Σε περίπτωση ανάκλησης, ο χρόνος που διανύθηκε ελεύθερα έξω από το κατάστημα δεν υπολογίζεται στη διάρκεια της ποινής.

5. Αν μετά την απόλυση περάσει ο χρόνος δοκιμασίας που όρισε η απόφαση χωρίς να γίνει ανάκληση, η ποινή θεωρείται ότι εκτίθηκε.

6. Αρμόδιο να αποφασίζει την απόλυση του καταδικασμένου βάσει αυτού του άρθρου, καθώς επίσης και βάσει της παρ. 3 του άρθρου 127, είναι το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων στο πλημμελειοδικείο του τόπου όπου εκτίεται ο περιορισμός.

Άρθρο 130

[Ανήλικοι που δικάζονται μετά της συμπλήρωσης του 17ου έτους]

1. Όταν ένας ανήλικος που βρισκόταν στην εφηβική ηλικία όταν ετέλεσε την πράξη εισάγεται σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους, το δικαστήριο μπορεί αντί για περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα να επιβάλει την ποινή που προβλέπεται για την πράξη που τελέστηκε ελαττωμένη σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 83. τούτο γίνεται αν το δικαστήριο κρίνει ότι αν και ο ποινικός σωφρονισμός του ανηλίκου είναι αναγκαίος, δεν είναι όμως πια σκόπιμος ο περιορισμός του σε σωφρονιστικό κατάστημα.

2. Οι ποινές στέρησης της ελευθερίας που επιβλήθηκαν σύμφωνα με τα παραπάνω δεν συνεπάγονται σε καμία περίπτωση τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων ή την παραπομπή σε κατάστημα εργασίας.

3. Κατά γενικό κανόνα οι κατάδικοι αυτοί κρατούνται χωριστά από άλλους ενήλικους καταδίκους.

Άρθρο 131

[Έναρξη εκτέλεσης της απόφασης μετά τη συμπλήρωση του 17^{ου} έτους]

1. Αν ο καταδικασμένος σε περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα συμπλήρωσε το 17^ο έτος της ηλικίας του πριν αρχίσει η εκτέλεση της απόφασης, το δικαστήριο που δίκασε μπορεί, αν κρίνει ότι ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα δεν είναι πια σκόπιμος, να τον αντικαταστήσει με την ποινή του προηγούμενου άρθρου.

2. Αν ο καταδικασμένος συμπλήρωσε το 21^ο έτος της ηλικίας του, η αντικατάσταση του περιορισμού κατά την παράγραφο 1 είναι υποχρεωτική.

3. Οι παράγραφοι 2 και 3 του προηγούμενου άρθρου ισχύουν και στις περιπτώσεις του άρθρου αυτού.

Άρθρο 132

[Συρροή]

1. Αν ο κρατούμενος σε σωφρονιστικό κατάστημα διαπράξει αξιόποινη πράξη πριν συμπληρώσει το 17^ο έτος της ηλικίας του, ή αν συντρέξει άλλη περίπτωση

συρροής κατά το άρθρο 97, το δικαστήριο επαυξάνει το ελάχιστο και το μέγιστο όριο παραμονής του ανηλίκου στο κατάστημα, που τα είχε καθορίσει στην προηγούμενη απόφασή του.

2. Αν ο κρατούμενος σε σωφρονιστικό κατάστημα διαπράξει αξιόποινη πράξη μετά τη συμπλήρωση του 17^{ου} έτους της ηλικίας του: α) αν η ποινή που προσδιορίστηκε για τη πράξη αυτή είναι πρόσκαιρη κάθειρξη, το δικαστήριο επιβάλλει συνολική ποινή κάθειρξης επαυξημένη. Η επαύξηση της κάθειρξης δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το μισό του κατώτατου ορίου του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα που καθόρισε η απόφαση του δικαστηρίου. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 94 παρ.1. β) αν η ποινή που επιβλήθηκε για τη νέα πράξη είναι ηπιότερη από την πρόσκαιρη κάθειρξη, το δικαστήριο επαυξάνει το κατώτατο και ανώτατο όριο του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα που καθορίστηκε στην προηγούμενη απόφαση, όχι όμως πέρα από το ανώτατο όριο περιορισμού το οποίο ορίζεται στο άρθρο 54.

Άρθρο 133

[Εγκληματίες μετεφηβικής ηλικίας]

Αν κάποιος κατά το χρόνο που τελέστηκε η πράξη, έχει συμπληρωμένο το 17ο, όχι όμως και το 21ο έτος της ηλικίας του, το δικαστήριο μπορεί να του επιβάλει ποινή ελαττωμένη (άρθρο 83). Σε μια τέτοια περίπτωση εφαρμόζονται και εδώ οι διατάξεις των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 130.

Άρθρο 360

[Παραμέληση της εποπτείας ανηλίκου]

1. Όποιος, ενώ έχει υποχρέωση εποπτείας ανηλίκου νεότερου από δεκαεπτά ετών, παραλείπει να τον παρεμποδίσει από την τέλεση αξιόποινης πράξης ή από το αν επιδίδεται στην πορνεία, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους, αν δεν συντρέχει περίπτωση να τιμωρηθεί αυστηρότερα με άλλη διάταξη.

2. Όποιος από αμέλεια γίνεται υπαίτιος της παράλειψης της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών μηνών.

3. Η ποινή της παρ.1 επιτείνεται σε φυλάκιση μέχρι δύο ετών και της παρ.2 σε φυλάκιση μέχρι έξι μηνών, αν υπαίτιοι της παράλειψης έγιναν γονείς, επίτροποι ή κηδεμόνες υπό την υπεύθυνη επιμέλεια των οποίων έχει τεθεί ο ανήλικος σύμφωνα με το άρθρο 122 αυτού του κώδικα.

4. Αν η πράξη που τέλεσε ο ανήλικος είναι πταίσμα, το δικαστήριο μπορεί να απαλλάξει από κάθε ποινή τον υπαίτιο της παράλειψης των παρ. 1-3.

ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Άρθρο 27

[Άσκηση της ποινικής δίωξης]

1. Την ποινική δίωξη την ασκεί στο όνομα της Πολιτείας ο εισαγγελέας των πλημμελειοδικών (άρθρ. 43). Στα πρωτοδικεία Αθηνών, Πειραιώς, Θεσ/νίκης και Πατρών ο εισαγγελέας εφετών ορίζει ειδικά για την άσκηση της ποινικής δίωξης κατά ανηλίκων έναν αντεισαγγελέα και έναν αναπληρωτή του. Όταν το μονομελές πλημμελειοδικείο συνεδριάζει εκτός έδρας του πρωτοδικείου και ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών έχει κώλυμα και δεν υπάρχει αντεισαγγελέας να τον αναπληρώσει, μπορεί να ασκεί χρέη εισαγγελέα ειρηνοδίκης ή πταισματοδίκης, που ορίζονται από τον πρόεδρο πρωτοδικών μετά από σχετικό έγγραφο του εισαγγελέα πρωτοδικών.

2. Την ποινική δίωξη στα πταισματοδικεία την ασκεί ο δημόσιος κατήγορος, που ορίζεται για το σκοπό αυτόν. Είναι δυνατό όμως η άσκηση της ποινικής δίωξης να ανατεθεί στον πταισματοδίκη, οπότε το πταισματοδικείο συγκροτείται χωρίς να παρίσταται δημόσιος κατήγορος. Η ανάθεση της ποινικής δίωξης στον πταισματοδίκη γίνεται με προεδρικό διάταγμα που προκαλεί ο Υπουργός Δικαιοσύνης μετά από πρόταση του αρμόδιου εισαγγελέα πλημμελειοδικών.

3. Κατηγορούσα αρχή είναι ο εισαγγελέας κάθε δικαστηρίου ή ο δημόσιος κατήγορος, όπου υπάρχει.

Άρθρο 43

[Εναρξη ποινικής δίωξης]

1. Ο εισαγγελέας, όταν λάβει τη μήνυση ή την αναφορά, είναι υποχρεωμένος να κινήσει ποινική δίωξη, παραγγέλλοντας ανάκριση ή προανάκριση ή εισάγοντας την υπόθεση με απευθείας κλήση του κατηγορουμένου στο ακροατήριο, στις περιπτώσεις που η εισαγωγή αυτή επιτρέπεται. Αν όμως η μήνυση ή η αναφορά δεν στηρίζεται στο νόμο ή είναι προφανώς αβάσιμη στην ουσία της ή ανεπίδεκτη δικαστικής εκτίμησης, την αρχειοθετεί και υποβάλλει αντίγραφο στον εισαγγελέα εφετών, αναφέροντας τους λόγους που τον οδήγησαν να μην κινήσει ποινική δίωξη. Ο εισαγγελέας εφετών έχει δικαίωμα να διατάξει τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών να κινήσει ποινική δίωξη.

2. Επίσης, ο εισαγγελέας έχει το δικαίωμα να ενεργήσει προκαταρκτική εξέταση είτε προσωπικά είτε με κάποιον από τους ανακριτικούς υπαλλήλους που αναφέρονται στο άρθρο 33 παρ.1 και 2 και στο άρθρο 34, για να κρίνει αν πρέπει να κινήσει ποινική δίωξη ή, αντίθετα, να θέσει τη μήνυση ή την αναφορά στο αρχείο (άρθρο 31, παρ.1 στοιχ. α).

Άρθρο 113**[Δικαστήριο ανηλίκων]**

1. Τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανηλίκους ηλικίας από δώδεκα έως και 17 ετών, με τις παρακάτω διακρίσεις:

A. Το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει:

α) τις πράξεις που τελούνται από ανηλίκους, εκτός από εκείνες που δικάζονται από το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων,
 β) τα πταίσματα που τελούνται από ανηλίκους στην έδρα του πρωτοδικείου και
 γ) τις εφέσεις κατά των αποφάσεων του πταισματοδικείου για ανηλίκους. Το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων επιβάλλει επίσης τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα που ορίζονται από τον Ποινικό Κώδικα εναντίον των παιδιών που τελούν αξιόποινες πράξεις.

B. Το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανηλίκους, για τις οποίες η ποινή περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα που πρέπει να επιβληθεί σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα είναι τουλάχιστον πέντε ετών.

Γ. Το εφετείο ανηλίκων δικάζει τις εφέσεις κατά των αποφάσεων των τριμελών δικαστηρίων ανηλίκων που λειτουργούν στα πλημμελειοδικεία.

2. Το άρθρο 119 εφαρμόζεται ανάλογα στις περιπτώσεις των εδαφίων Α' και Β' της προηγούμενης παραγράφου.

Άρθρο 489**[Έφεση εναντίον καταδικαστικής απόφασης από τον κατηγορούμενο και τον εισαγγελέα]**

1. Εκείνος που καταδικάστηκε και ο εισαγγελέας ή ο δημόσιος κατήγορος έχουν δικαίωμα να ασκήσουν έφεση:

α) κατά της απόφασης του πταισματοδικείου και του ειρηνοδικείου (άρθρο 116) αν με αυτήν ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε σε κράτηση περισσότερο από οκτώ ημέρες ή σε πρόστιμο πάνω από πέντε χιλιάδες δραχμές ή σε αποζημίωση ή χρηματική ικανοποίηση προς τον πολιτικώς ενάγοντα πάνω από δέκα χιλιάδες δραχμές συνολικά,

β) κατά της απόφασης του μονομελούς πλημμελειοδικείου αν με αυτήν καταδικάστηκε ο κατηγορούμενος σε φυλάκιση πάνω από τριάντα ημέρες ή σε χρηματική ποινή πάνω από δεκαπέντε χιλιάδες δρχ. ή αν επιδικάστηκε εναντίον του οποιαδήποτε αποζημίωση και ικανοποίηση πάνω από σαράντα χιλιάδες δρχ.

συνολικά ή αν καταδικάστηκε σε οποιαδήποτε ποινή που συνεπάγεται τις στερήσεις και τις ανικανότητες που ορίζονται στην επόμενη περίπτωση (στοιχείο γ') ή ακόμη αν συνεπάγεται την έκτιση άλλης ποινής φυλάκισης που είχε ανασταλεί και είναι μεγαλύτερη απότρία ή περισσότερες ημέρες ή συνεπάγεται τα ίδια αποτελέσματα,

γ) κατά της απόφασης του τριμελούς πλημμελειοδικείου και της απόφασης του εφετείου για πλημμέλημα (άρθρο 111 αρ.6 και 116) αν με αυτή καταδικάστηκε ο κατηγορούμενος σε ποινή φυλάκισης πάνω από τρεις μήνες ή σε χρηματική ποινή πάνω από εξήντα χιλιάδες δρχ. ή σε οποιαδήποτε ποινή που συνεπάγεται στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων ή έκπτωση από δημόσια, δημοτική ή κοινοτική υπηρεσία ή ανικανότητα διορισμού σ' αυτήν ή σε ποινή που συνεπάγεται έκτιση άλλης ποινής τριών μηνών και πάνω που είχε ανασταλεί ή που συνεπάγεται τις παραπάνω στερήσεις και ανικανότητες ή σε αποζημίωση και χρηματική ικανοποίηση προς τον πολιτικώς ενάγοντα πάνω από ογδόντα δρχ. συνολικά,

δ) κατά της απόφασης του μονομελούς και τριμελούς δικαστηρίου ανηλίκων, με την οποία καταδικάστηκε ο ανήλικος σε περιορισμό σε σωφρονιστήριο που το ελάχιστο όριό του είναι πάνω από ένα έτος,

ε) κατά της απόφασης του μονομελούς ή τριμελούς δικαστηρίου ανηλίκων με την οποία καταδικάστηκε κατά το άρθρο 130 του ΠΚ σε ποινή στερητική της ελευθερίας μεγαλύτερη από τρεις μήνες ανήλικος ο οποίος κατά την τέλεση της πράξης ήταν έφηβος, δικάστηκε όμως μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους. Με την ίδια προϋπόθεση, έφεση επιτρέπεται και στις περιπτώσεις του άρθρου 131 του ΠΚ.

Άρθρο 533

[Ποιοί δικαιούνται αποζημίωση]

1. Όσοι καταδικάστηκαν με απόφαση πλημμελειοδικείου, εφετείου ή μεικτού ορκωτού δικαστηρίου και ύστερα από επανάληψη της διαδικασίας αθωώθηκαν ή με την εφαρμογή ελαφρότερης ποινικής διάταξης τιμωρήθηκαν σε ποινή μικρότερης διάρκειας, έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν από το δημόσιο αποζημίωση, αν έχουν εκτίσει ολικά ή μερικά την ποινή που τους έχει επιβληθεί προηγουμένως. Το δικαίωμα αυτό υπάρχει, αν από την ποινική διαδικασία δεν αποδείχθηκε η τέλεση της πράξης για την οποία καταδικάστηκαν ή η ύπαρξη του περιστατικού που δικαιολόγησε την εφαρμογή της βαρύτερης ποινικής διάταξης ή αν δεν αποδείχθηκε ότι τουλάχιστον υπάρχει κάποια βάσιμη ένδειξη κατά των κατηγορουμένων.

2. Όσοι κρατήθηκαν προσωρινά και κατόπιν αθωώθηκαν με βούλευμα δικαστικού συμβουλίου ή με απόφαση ενός από τα δικαστήρια της παρ.1 έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν αποζημίωση κατά την παρ.1, αν από τη διαδικασία προέκυψε ότι δεν τέλεσαν την αξιόποινη πράξη για την οποία κρατήθηκαν προσωρινά ή ότι δεν υπάρχει γι' αυτό κάποια βάσιμη ένδειξη. Θεωρούνται ότι κρατήθηκαν προσωρινά και όσοι στερήθηκαν την προσωπική τους ελευθερία σε

εκτέλεση απόφασης των ίδιων δικαστηρίων, η οποία εξαφανίστηκε ύστερα από άσκηση ένδικου μέσου.

3. Όσοι καταδικάστηκαν ή κρατήθηκαν προσωρινά κατά τις παρ. 1 και 2 έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν αποζημίωση, και αν ακόμη έχουν απαλλαγεί επειδή, μολονότι τέλεσαν την πράξη, υπήρχε λόγος που απέκλειε την ποινή κατά τις σχετικές διατάξεις του ποινικού κώδικα.

Άρθρο 574

[Εγγραφές στο Ποινικό Μητρώο, διαγραφές και έκδοση αντιγράφων και αποσπασμάτων]

1. Το ποινικό μητρώο αποτελείται από δελτία στα οποία αναγράφονται:

.....

ε) Οι αποφάσεις με τις οποίες επιβάλλονται από το δικαστήριο αναμορφωτικά μέτρα ή σωφρονιστικός περιορισμός σε ανηλίκους

.....

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ [1975]

Άρθρο 5

Παράγραφος 3

Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστη. Κανένας δεν καταδιώκεται ούτε συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται ούτε με οιονδήποτε άλλο τρόπο περιορίζεται, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος.

Άρθρο 7

Παράγραφος 1

Έγκλημα δεν υπάρχει ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της. Ποτέ δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλεπόταν κατά την τέλεση της πράξης.

Άρθρο 22

1.....Όλοι οι εργαζόμενοι , ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας.

2.....

3. Οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται.

4. Το κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως ο νόμος ορίζει.

Άρθρο 26

1. Η νομοθετική λειτουργία ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

2. Η εκτελεστική λειτουργία ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση.

3. Η δικαστική λειτουργία ασκείται από τα δικαστήρια. Οι αποφάσεις τους εκτελούνται στο όνομα του Ελληνικού Λαού.

Άρθρο 89

Παράγραφος 3

Επιτρέπεται επίσης η ανάθεση διοικητικών καθηκόντων σε δικαστικούς λειτουργούς, είτε παράλληλα με την άσκηση των κυρίων καθηκόντων τους είτε αποκλειστικά, για ορισμένο χρονικό διάστημα, όπως ο νόμος ορίζει.

Άρθρο 96

Παράγραφος 3

Ειδικοί νόμοι ορίζουν τα σχετικά με δικαστήρια ανηλίκων, στα οποία επιτρέπεται να μην εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 93 παράγραφος 2 και 97. οι αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών μπορεί να μην απαγγέλλονται δημόσια.

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 49/1979

[Περί λειτουργίας της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων]

Άρθρο 9

[Επιμέλεια]

3. Ο Επιμελητής Ανηλίκων επί πάσης ενεργείας του σχετιζομένης με την άσκηση επιμελείας επί του ανηλίκου τηρεί ατομικόν δελτίον εξελίξεων τούτου, ανά εξάμηνον δε συντάσσει έκθεσιν περί της εξελίξεως του ανηλίκου μετά προτάσεως περί παρατάσεως, άρσεως ή μεταβολής του μέτρο. Την έκθεσιν υποβάλλει εις τον Προϊστάμενον της υπηρεσίας ο οποίος ενημερώνει σχετικώς τον Δικαστήν ανηλίκων.

Άρθρο 10

[Προστατευτική επίβλεψις ανηλίκων]

3. Ο Επιμελητής παρακολουθεί επίσης την εξέλιξιν και ασκεί προστατευτικήν επίβλεψιν εάν χρειασθεί, επί των ανηλίκων εις τους οποίους επεβλήθη το αναμορφωτικόν μέτρον της επιπλήξεως ή της θέσεως υπό την υπεύθυνον επιμέλειαν των γονέων των κατ' άρθρον 122 ΠΚ παρ.1 στοιχ. β' και γ' και ενημερώνει τους σχετικούς φακέλους των ανηλίκων. Εις περίπτωσιν δυσμενούς εξελίξεως του ανηλίκου υποβάλλει πρότασιν προς τον Δικαστήν Ανηλίκων δια την λήψιν των ενδεδειγμένων μέτρων ή μεταβολήν των επιβληθέντων.

Άρθρο 19

[Πειθαρχική αρμοδιότης Επιθεωρητού]

1. Εάν κατά τη διεξαγωγήν της επιθεωρήσεως διαπιστωθή ανάγκη μετακινήσεως ή πειθαρχικού ελέγχου επιμελητού τινός, ο επιθεωρητής εις περίπτωσιν πειθαρχικού παραπτώματος, εγείρει, πειθαρχικήν κατά του Επιμελητού αγωγήν, συμφώνως τω άρθρω 217 παρ.1 στοιχ. στ' του Π.Δ. 611/1977 ή υποβάλλει αμελλητί εις το Υπουργείον Δικαιοσύνης ειδικήν περί των ανωτέρω έκθεσιν με πλήρη και λεπτομερή στοιχεία, δικαιολογούντα την πειθαρχικήν δίωξιν ή μετάθεσιν του Επιμελητού.

2. Μετά την κατά τα άνω υποβολήν της υποθέσεως εις το Υπουργείον αύτη τίθεται υπό την κρίσιν του αρμοδίου Συμβουλίου προς έκδοσιν σχετικής αποφάσεως.

ΝΟΜΟΣ 1756/1988

[ΚΩΔΙΚΑΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ]

Άρθρο 4

[Συγκρότηση των δικαστηρίων – τμήματα]

1. Τα πολιτικά – ποινικά δικαστήρια συγκροτούνται ως εξής:

- α. το ειρηνοδικείο και το πταισματοδικείο, από πρωτοδίκη,
- β. το μονομελές πρωτοδικείο ή πλημμελειοδικείο, από πρόεδρο πρωτοδικών ή πρωτοδίκη,
- γ. το πολυμελές πρωτοδικείο ή τριμελές πλημμελειοδικείο, από πρόεδρο πρωτοδικών και δύο πρωτοδίκες,
- δ. το τριμελές εφετείο (πολιτικό ή ποινικό), από πρόεδρο εφετών και δύο εφέτες,
- ε. το πενταμελές εφετείο (πολιτικό ή ποινικό) από πρόεδρο εφετών και τέσσερεις εφέτες,
- στ. το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων, από το δικαστή ανηλίκων,
- ζ. το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων, από το δικαστή ανηλίκων και δύο νεότερους του, αν είναι δυνατό, πρωτοδίκες,
- η. το εφετείο ανηλίκων, από τον εφέτη ανηλίκων και δύο νεότερους του, αν είναι δυνατόν, εφέτες,
- θ. το μικτό ορκωτό δικαστήριο από πρόεδρο πρωτοδικών, δύο πρωτοδίκες και τέσσερις ενόρκους,
- ι. το μικτό ορκωτό εφετείο, από πρόεδρο εφετών, δύο εφέτες και τέσσερις ενόρκους. Οι ένορκοι εκλέγονται σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 379-400 του κώδικα ποινικής δικονομίας.

2. Τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια συγκροτούνται ως εξής:

- α. το μονομελές διοικητικό πρωτοδικείο, από πρόεδρο πρωτοδικών ή πρωτοδίκη, ειδικώς τα αυτοτελή μονομελή πρωτοδικεία συγκροτούνται από πρωτοδίκη,
- β. το τριμελές διοικητικό πρωτοδικείο, από πρόεδρο πρωτοδικών και δύο πρωτοδίκες,
- γ. το τριμελές διοικητικό εφετείο από πρόεδρο εφετών και δύο εφέτες,
- δ. το πενταμελές διοικητικό εφετείο, από πρόεδρο εφετών και τέσσερις εφέτες.

3. Κατά τις συνεδριάσεις των πολυμελών δικαστηρίων προεδρεύει ο ανώτερος κατά βαθμό ή, αν δεν υπάρχει ή κωλύεται, ο αρχαιότερος δικαστής.

4. Στις συνεδριάσεις των πολιτικών δικαστηρίων μπορεί, όπου ορίζει ο κώδικας πολιτικής δικονομίας, να παρίσταται ο αρμόδιος εισαγγελέας, ο οποίος αναπτύσσει τη γνώμη του τελευταίος, εκτός αν είναι διάδικος. Στις συνεδριάσεις των ποινικών δικαστηρίων παρίσταται υποχρεωτικώς ο αρμόδιος εισαγγελέας. Στο πταισματοδικείο παρίσταται ο αρμόδιος δημόσιος κατήγορος, μπορεί όμως να παρίσταται και ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών ή ο νόμιμος αναπληρωτής του.

5. τα δικαστήρια, αν το επιτρέπει ο αριθμός των δικαστών που υπηρετούν σ' αυτά, διαιρούνται σε τμήματα. Σχετική γνωστοποίηση γίνεται στο χώρο των ανακοινώσεων.

Άρθρο 6

[Αδυναμία συγκρότησης]

1. Αν για οποιοδήποτε λόγο είναι αδύνατη η συγκρότηση:

- α. του ειρηνοδικείου ή του πταισματοδικείου, ο πρόεδρος πρωτοδικών ή ο δικαστής που διευθύνει το πρωτοδικείο παραγγέλλει να μεταβεί για τη σύνθεση ορισμένων δικασίμων άλλος δικαστής της περιφέρειας του πρωτοδικείου,
- β. του πρωτοδικείου, του πλημμελειοδικείου, του δικαστηρίου ανηλίκων ή του μικτού ορκωτού δικαστηρίου, ο πρόεδρος εφετών ή ο δικαστής που διευθύνει το εφετείο παραγγέλλει να μεταβούν για τη σύνθεση ορισμένων δικασίμων όσοι πρωτοδίκες χρειάζονται, από αυτούς που υπηρετούν στα πρωτοδικεία της περιφέρειας του εφετείου.
- γ. των εφετείων, των εφετείων ανηλίκων και των μικτών ορκωτών εφετείων Δωδεκανήσου, Κέρκυρας, Ιωαννίνων, Ναυπλίου, Πατρών, Κρήτης, Αιγαίου, Λάρισας και Θράκης, ο δικαστής που διευθύνει το εφετείο:
  - αα. των Αθηνών, για τα πέντε πρώτα (εφετεία, εφετεία ανηλίκων και μικτά ορκωτά εφετεία),
  - ββ. του Πειραιά, για τα δύο αμέσως επόμενα και
  - γγ. της Θεσσαλονίκης, για τα δύο τελευταία, παραγγέλλει να μεταβούν από το εφετείο για τη σύνθεση ορισμένων δικασίμων όσοι εφέτες χρειάζονται.

2. Αν η αδυναμία εμφανιστεί στο πρόσωπο του εισαγγελέα του δικαστηρίου, ο εισαγγελικός λειτουργός που διευθύνει την εισαγγελία εφετών παραγγέλλει να μεταβεί για την αναπλήρωσή του και για ορισμένη δικάσιμη:

- α. αντεισαγγελέας πρωτοδικών, αν πρόκειται για πλημμελειοδικείο ή δικαστήριο ανηλίκων,
- β. εισαγγελέας πρωτοδικών, αν πρόκειται για μικτό ορκωτό δικαστήριο,
- γ. εισαγγελέας ή αντεισαγγελέας εφετών, αν πρόκειται για εφετείο ανηλίκων ή μικτό ορκωτό εφετείο.

3. Αν για οποιοδήποτε λόγο είναι αδύνατη η συγκρότηση διοικητικού δικαστηρίου, η αναπλήρωση γίνεται ως εξής:

- α. Οι εφέτες αναπληρώνονται από εφέτες άλλου εφετείου και
- β. οι πρωτοδίκες ή πάρεδροι, από πρωτοδίκες ή παρέδρους άλλου πρωτοδικείου της ίδιας εφετειακής περιφέρειας.

Οι αναπληρωτές ορίζονται για κάθε συνεδρίαση:

- αα. Οι εφέτες, με πράξη του γενικού επιτρόπου της επικρατείας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων,
- ββ. οι πρωτοδίκες ή πάρεδροι, με πράξη του οικείου προέδρου εφετών ή του δικαστή που διευθύνειτο οικείο εφετείο. Σε περίπτωση αδυναμίας ορισμού δικαστή περιφέρειας άλλου εφετείου με πράξη του γενικού επιτρόπου της επικρατείας.

4. Αν για οποιοδήποτε λόγο δεν είναι δυνατή η συγκρότηση δικαστηρίου με αναπλήρωση δικαστών, σύμφωνα με όσα ορίζονται στις προηγούμενες

παραγράφους, εφαρμόζονται οι οικείες δικονομικές διατάξεις που προβλέπουν την παραπομπή των υποθέσεων για την εκδίκαση από άλλο ισόβαθμο δικαστήριο.

5. Αν προβλέπεται ότι η δίκη σε πολυμελές δικαστήριο θα διαρκέσει πολύ χρόνο, μπορεί να οριστεί και άλλος δικαστής ως συμπάρεδρο μέλος του, σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται για τη συγκρότηση του δικαστηρίου αυτού. Ο δικαστής αυτός αναπληρώνει μέλος του δικαστηρίου στην περίπτωση κωλύματός του κατά τη διάρκεια της δίκης. Συμμετέχει στη διαδικασία, όχι όμως και στη διάσκεψη, εκτός αν έγινε αναπλήρωση. Αν κωλυθεί ο πρόεδρος, προεδρεύει ο αρχαιότερος από τους άλλους δικαστές.

Οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται αναλόγως και για τον εισαγγελέα του δικαστηρίου.

Άρθρο 26

[Ανακριτές και δικαστές ανηλίκων]

1. Ανακριτές και δικαστές ανηλίκων στα πλημμελειοδικεία ορίζονται για μια διετία ένας ή περισσότεροι πρωτοδίκες με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του προέδρου πρωτοδικών και πρόταση του οικείου εισαγγελέα εφετών. Με την ίδια διαδικασία ορίζεται ο ανακριτής και ο δικαστής ανηλίκων του εφετείου.

2. Σε υποθέσεις επείγουσες ή που απαιτούν ιδιαίτερη ή μακρόχρονη έρευνα, ο πρόεδρος πρωτοδικών μπορεί, με σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα εφετών, να ορίσει επίκουρο ανακριτή έναν ή περισσότερους πρωτοδίκες προκειμένου να βοηθηθεί ο ανακριτής αν αυτός το ζητήσει.

3. Δικαστής ανηλίκων ορίζεται κατά προτίμηση όποιος έχει ειδικές γνώσεις ή είναι γλωσσομαθής.

Σε όσα δικαστήρια έχει συγκροτηθεί ποινικό τμήμα, ως ανακριτές, ως επίκουροι ανακριτές και ως δικαστές ανηλίκων ορίζονται δικαστές του τμήματος. Ένας ή περισσότεροι από τους ανακριτές ορίζονται και ανακριτές ανηλίκων.

Αν ο κατηγορούμενος ή ένας από τους κατηγορουμένους είναι ανήλικος, την ανάκριση ενεργεί ο ανακριτής ανηλίκων.

4. Αν δεν υπάρχει, απουσιάζει ή κωλύεται ή έπαψε να υπηρετεί ο ανακριτής και δεν μπορεί άλλος ανακριτής να τον αναπληρώσει, ο δικαστής που διευθύνει το πρωτοδικείο ορίζει ως ανακριτή έναν πρωτοδίκη για διάστημα που δεν μπορεί να υπερβεί τους έξι μήνες.

5. Αν συντρέχει επείγουσα ανάγκη, ανακριτικά καθήκοντα εκτελεί και ο πρόεδρος πρωτοδικών.

6. Ο ανακριτής και ο δικαστής των ανηλίκων ασκούν τα καθήκοντά τους και μετά τη συμπλήρωση της διετίας μέχρι την αντικατάστασή τους.

Πριν από την πάροδο της διετίας απαλλάσσονται από τα καθήκοντά τους με τη διαδικασία της παραγράφου 1, αν συντρέχει σπουδαίος λόγος.

Η θητεία του ανακριτή και του δικαστή ανηλίκων μπορεί να ανανεωθεί για μια ακόμη διετία.

NΟΜΟΣ 3315/1955

[Περί συμπληρώσεως των περί Δικαστηρίων ανηλίκων και μεταχειρίσεως ανηλίκων κειμένων διατάξεων]

Άρθρο 2

~~Επί κατηγορουμένων εφήβων, κατά τας διατάξεις του Ποινικού Κώδικος, δύναται να διαταχθή προφυλάκισις, εάν η τελεσθείσα πράξις απειλήται εν τω νόμω δια καθείρξεως δέκα ετών και άνω, αδιαφόρως της διάρκειας των αντ' αυτής επιβαλλομένων μέτρων. Εν τη περιπτώσει ταύτη η προφυλάκισις εκτελείται, δια μεν τους μέχρι και του 15^{ου} έτους εν Αναμορφωτικό Καταστήματι, δια δε τους άνω του 15^{ου} εν Σωφρονιστικό τοιούτω, πάντοτε δε εν ιδιαιτέροις τμήμασι.~~

ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ 2724/1940

[Περί οργανώσεως και λειτουργίας αναμορφωτικών καταστημάτων ανηλίκων]

Άρθρο 2

[Εισαγωγή εις Αναμορφωτικά Καταστήματα]

1. Περί της εισαγωγής εις τα Αναμορφωτικά Καταστήματα αποφασίζει:

α) Το Υπουργείο Δικαιοσύνης μετά γνωμάτευσιν του δικαστού ανηλίκων, εις την οποίαν ούτος προβαίνει κατόπιν ειδικής ερεύνης των συνθηκών αίτινες επιβάλλουσι την ενέργειαν ταύτην, είτε αυτεπαγγέλτως είτε μετά έκθεσιν του Εισαγγελέως ή των Αστυνομικών Αρχών ή Εταιρειών Προστασίας ανηλίκων, είτε τη αιτήσει γονέων, κηδεμόνων ή Φιλανθρωπικών Σωματείων είτε παραγγελία του Υπουργείου διακαιοσύνης.

β) ... (Έχει καταργηθεί από το άρθρο 473, παρ. 50 ΠΚ).

2. Εις τα Αναμορφωτικά Καταστήματα δεν εισάγονται:

α) Οι συμπληρώσαντες το 18^{ον} έτος της ηλικίας των.

β) Οι ανάπηροι σωματικώς ή ψυχικώς εις βαθμόν ώστε να παρεμποδίζεται το έργον της αναμορφώσεως και

γ) Οι πάσχοντες εκ μεταδοτικών νόσων, δι' ας δεν λειτουργούσιν ειδικά Αναμορφωτικά Καταστήματα κατά το άρθρον 4 του παρόντος Νόμου.

3. Από της εισαγωγής του ανηλίκου εις το Αναμορφωτικόν Κατάστημα και μέχρι της απολύσεώς του, αργούσι τα δικαιώματα του ασκούντος την πατρικήν εξουσίαν ή την Επιτροπείαν, όσον αφορά την επιμέλειαν του προσώπου αυτού, ήτις ασκείται υπό του Αναμορφωτικού Καταστήματος.

ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ

Αρθρο: 2

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου θησαυρού: ΓΕΝΙΚΑ (ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ)

Τίτλος Αρθρου: Νομιμότητα στη μεταχείριση των κρατουμένων

Κείμενο Αρθρου

1. Κατά τη μεταχείριση των κρατουμένων διασφαλίζεται ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ενισχύεται ο αυτοσεβασμός και η συναίσθηση της κοινωνικής τους ευθύνης. 2. Ο έλεγχος της νομιμότητας στη μεταχείριση των κρατουμένων ασκείται από τον αρμόδιο δικαστικό λειτουργό και από το Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών. 3. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης και του κατά περίπτωση συναρμόδιου Υπουργού καθορίζονται οι προϋποθέσεις οργάνωσης και εφαρμογής συγκεκριμένων προγραμμάτων, που αποσκοπούν στον έλεγχο της λειτουργίας υφιστάμενων θεσμών ή συστημάτων μεταχείρισης των κρατουμένων, καθώς και στην πειραματική δοκιμή της αποτελεσματικότητας νέων θεσμών, υπό την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 29 του παρόντος, Αν προς υλοποίηση παρόμοιων προγραμμάτων απαιτείται συμμετοχή κρατουμένων, η συμμετοχή αυτή συνεκτιμάται θετικά για τη χορήγηση ευεργετικών μέτρων.

Αρθρο: 12

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου θησαυρού: ΝΕΑΡΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ

Τίτλος Αρθρου: Νεαροί κρατούμενοι

Κείμενο Αρθρου

1. Νεαροί κρατούμενοι κατά την έννοια του παρόντος Κώδικα είναι οι κρατούμενοι και των δύο φύλων, οι οποίοι διατρέχουν το 130 έτος και δεν έχουν συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας τους (εφηβικής και μετεφηβικής ηλικίας). 2. Με προεδρικό διάταγμα καθορίζονται οι προϋποθέσεις δημιουργίας και οι ειδικοί όροι λειτουργίας των αυτοτελών καταστημάτων νεαρών κρατουμένων, στα οποία εφαρμόζονται εξειδικευμένα προγράμματα μορφωτικού και επαγγελματικού χαρακτήρα. 3. Κρατούμενοι μετεφηβικής ηλικίας μπορεί να μετάγονται και να κρατούνται σε καταστήματα κράτησης ενηλίκων, αν συντρέχουν σπουδαίοι λόγοι. 4. Νεαροί κρατούμενοι με ειδικές ανάγκες ή προβλήματα ψυχικής υγείας υποβάλλονται στα αναγκαία θεραπευτικά προγράμματα, όπως προβλέπεται ειδικότερα στο άρθρο 30 του παρόντος. 5. Όταν παρουσιάζεται ανάγκη μεταγωγής νεαρών κρατουμένων για λόγους δικονομικούς, σύμφωνα με το άρθρο 75 του παρόντος και πρόσκαιρης παραμονής τους μακράν του καταστήματος στο οποίο κρατούνται, αν μεν υπάρχει στον τόπο της μεταγωγής αντίστοιχο κατάστημα, εισάγονται σε αυτό, αλλιώς διαμένουν σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο τοπικού καταστήματος κράτησης ή τοπικού αστυνομικού τμήματος. Στις περιπτώσεις αυτές απαγορεύεται κάθε επικοινωνία τους με κρατούμενους άλλων κατηγοριών. 6. Οι νεαροί κρατούμενοι επιτρέπεται να παραμένουν στα ειδικά γι' αυτούς καταστήματα ή τμήματα μέχρι τη συμπλήρωση του

25ου έτους της ηλικίας, αν αυτό κρίνεται αναγκαίο από την Κ.Ε.Μ., μετά από πρόταση του Συμβουλίου Φυλακής, προς ολοκλήρωση των μορφωτικών ή επαγγελματικών προγραμμάτων, τα οποία παρακολουθούν, εφόσον οι ίδιοι δείχνουν ενδιαφέρον και η παραμονή τους στο κατάστημα δεν προκαλεί προβλήματα στην κοινή διαβίωση και την ομαλή λειτουργία του καταστήματος.

Άρθρο: 13

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου θησαυρού: ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΕΣ

Τίτλος Άρθρου: Γυναίκες κρατούμενες

Κείμενο Άρθρου

1. Οι γυναίκες διαβιούν σε καταστήματα κράτησης γυναικών ή σε ιδιαίτερα τμήματα άλλων καταστημάτων. Στην περίπτωση αυτή απαγορεύεται η επικοινωνία τους με κρατούμενους άλλων κατηγοριών. 2. Στα καταστήματα ή στα ιδιαίτερα τμήματα κράτησης γυναικών οι κανόνες διαβίωσης και τα προγράμματα που εφαρμόζονται σε αυτά προσαρμόζονται στις ανάγκες του φύλου τους. 3. Ειδικός χώρος του καταστήματος ή του τμήματος στο οποίο κρατούνται διαμορφώνεται κατάλληλα για τη διαβίωση κρατούμενων μητέρων που έχουν μαζί τα παιδιά τους μέχρι τριών ετών. Παιδιά άνω των τριών ετών εισάγονται σε ιδρύματα παιδικής μέριμνας που λειτουργούν υπο την εποπτεία των Υπουργείων Υγείας και Πρόνοιας και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, εφόσον στερούνται του κατάλληλου συγγενικού περιβάλλοντος, κατά την κρίση του αρμόδιου δικαστικού λειτουργού και έπειτα από ακρόαση των γονέων.

Άρθρο: 19

Ημ/νία: 07.08.2002

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

ΕΙΔΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΓΕΝΙΚΑ

Περιγραφή όρου ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ

θησαυρού: ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ

Τίτλος Άρθρου: Διακρίσεις

Το εδ. β της παρ. 4 προστέθηκε με το άρθρο 14 παρ. 14 του Ν.

Σχόλια: 3038/2002 (ΦΕΚ Α 180/7.8.2002).

Κείμενο Άρθρου

1. Τα καταστήματα κράτησης διακρίνονται σε: α) γενικά, β) ειδικά και γ) θεραπευτικά. 2. Τα γενικά καταστήματα κράτησης διακρίνονται σε Α' και Β' τύπου. Στα Α' τύπου κρατούνται οι υπόδικοι, οι κρατούμενοι για χρέη και οι κατάδικοι σε ποινή φυλάκισης. Στα Β' τύπου κρατούνται όλοι οι υπόλοιποι κρατούμενοι. 3. Ειδικά καταστήματα είναι οι αγροτικές φυλακές, η Κεντρική Αποθήκη Υλικού Φυλακών (Κ.Α.Υ.Φ.), τα καταστήματα νέων και τα κέντρα ημιελεύθερης διαβίωσης καταδίκων. Οι προϋποθέσεις κράτησης στα δύο πρώτα είδη καταστημάτων καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, ύστερα από πρόταση του Κ.Ε.Σ.Φ., σύμφωνα

με το άρθρο 8 παράγραφος 3 περίπτωση β του παρόντος. 4. Τα θεραπευτικά καταστήματα διακρίνονται σε γενικά νοσοκομεία, σε θεραπευτήρια για ψυχασθενείς και σε καταστήματα για τοξικομανείς. "Ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας των θεραπευτικών καταστημάτων για + τοξικομανείς κρατουμένους και κάθε άλλο σχετικό θέμα ρυθμίζεται με κοινή + απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης και του κατά περίπτωση συναρμόδιου Υπουργού." 5. Τα μέτρα ασφαλείας των καταστημάτων κράτησης είναι ανάλογα προς το είδος των καταστημάτων, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 65 παράγραφος 5 του παρόντος. Σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται να καθιστούν ανέφικτη την εφαρμογή θεσμών και προγραμμάτων που προβλέπονται στον Κώδικα αυτόν.

Άρθρο: 40

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου θησαυρού: ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Τίτλος Άρθρου: Καθορισμός εργασίας και απασχόλησης

Κείμενο Άρθρου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΤΜΗΜΑ Α': ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ 1. Η εργασία ή απασχόληση του κρατουμένου δεν έχει τιμωρητικό ή καταπιεστικά χαρακτήρα. 2. Απαγορεύεται, έπειτα από γνωμάτευση του ιατρού του καταστήματος, η ανάληψη από τον κρατούμενο εργασίας ή απασχόλησης που μπορεί βάσιμα να προκαλέσει σοβαρή και μόνιμη βλάβη στην υγεία του. 3. Οι διατάξεις αυτού του κεφαλαίου εφαρμόζονται ανάλογο σε κρατουμένους, κατά τα άρθρα 15 και επόμενα του παρόντος, που επιθυμούν να εργασθούν ή να απασχοληθούν μέσα στο κατάστημα κράτησης. Οι λεπτομέρειες των συναφών θεμάτων καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης 4. Όσοι κρατούμενοι επιθυμούν, εντάσσονται σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης, κατάρτισης, μαθητείας ή εξειδίκευσης, που βρίσκονται σε λειτουργία. 5. Το Συμβούλιο Εργασίας Κρατουμένων, σύμφωνα με την παράγραφο 3 του επόμενου άρθρου, συνεργάζεται με αρμόδιους επαγγελματικούς ή άλλους φορείς της περιοχής του καταστήματος ή άλλους παρεμφερείς κοινωνικούς φορείς για την επαγγελματική εκπαίδευση, κατάρτιση, μαθητεία ή εξειδίκευση των κρατουμένων, την εξεύρεση εργασίας και την ομαλή εκτέλεσή της. 6. Οι κρατούμενοι απασχολούνται σε βοηθητικές εργασίες ή υπηρεσίες για την εξυπηρέτηση λειτουργικών αναγκών του καταστήματος κράτησης και άλλων δημοσίων κτιρίων ή χώρων, όπως εργασίες καθαριότητας, μαγειρείου, πλυντηρίου, καθαρισμού ή μεταφορά τροφίμων, κηπουρικές εργασίες κ.λπ.. Η ανάληψη των εργασιών αυτών γίνεται για τρίμηνη το πολύ διάρκεια, με δυνατότητα ανανέωσής της, κατά τα οριζόμενα στην παράγραφο 4 του επόμενου άρθρου.

Αρθρο: 46

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου ΕΥΕΡΓΕΤΙΚΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΗΜΕΡΩΝ

θησαυρού: ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τίτλος Αρθρου: Προϋποθέσεις και διαδικασία

Κείμενο Αρθρου

ΤΜΗΜΑ Β: ΕΥΕΡΓΕΤΙΚΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΗΜΕΡΩΝ ΠΟΙΝΗΣ ΛΟΓΩ

ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1. Κρατούμενοι που παρέχουν εργασία οποιασδήποτε μορφής ή απασχολούνται σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης ή κατάρτισης μπορεί να τύχουν ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής μετά από πρόταση του Συμβουλίου Εργασίας Κρατουμένων και απόφαση του αρμόδιου δικαστικού λειτουργού. Για τους μεταξύ αυτών υποδίκους, οι ημέρες που έχουν υπολογισθεί ευεργετικά θα λαμβάνονται υπόψη μόνο στην περίπτωση καταδίκης τους από την ημερομηνία έκδοσης της οριστικής καταδικαστικής απόφασης. 2. Προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης, καθορίζει τις ειδικότερες ρυθμίσεις του ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής για κατάδικους και υποδίκους, ο οποίος δεν μπορεί να υπερβαίνει κατ' ανώτατο όριο τις δύο ημέρες εκτιτάς ποινής για κάθε ημέρα εργασίας ή απασχόλησης σε προγράμματα ή σπουδών, σύμφωνα με το άρθρο 35 παράγραφος 8 του παρόντος. Σε ειδικές ή εξαιρετικές περιπτώσεις με παρόμοιο προεδρικό διάταγμα μπορεί να γίνει υπέρβαση του παραπάνω ανώτατου ορίου. 3. Ο αρμόδιος δικαστικός λειτουργός μπορεί με αιτιολογημένη απόφασή του: α) στις περιπτώσεις των δύο προηγούμενων παραγράφων να μην επιτρέψει τον ευεργετικό υπολογισμό των ημερών ποινής λόγω εργασίας των τριών τελευταίων μηνών εν όλω ή εν μέρει, αν ο κρατούμενος τιμωρήθηκε πειθαρχικά κατά τη διάρκεια του αντίστοιχου χρονικού διαστήματος, κατά τα προβλεπόμενα από το άρθρο 69 παράγραφοι 2 και 3 του παρόντος Κώδικα ή β) να ανακαλέσει εν όλω ή εν μέρει προηγούμενες αποφάσεις του για ευεργετικό υπολογισμό ημερών ποινής, οι οποίες εκδόθηκαν μέσα στους προηγούμενους έξι μήνες, αν ο κρατούμενος τιμωρήθηκε πειθαρχικά. Κατά των αποφάσεων αυτών επιτρέπεται προσφυγή στο δικαστήριο εκτέλεσης ποινών μέσα σε δέκα ημέρες από την κοινοποίηση σε αυτόν της απόφασης.

Αρθρο: 35

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου θησαυρού: ΟΡΟΙ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Τίτλος Αρθρου: Εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση

Κείμενο Αρθρου

1. Η εκπαίδευση των κρατουμένων αποβλέπει στην απόκτηση ή συμπλήρωση εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων, καθώς και στην επαγγελματική κατάρτισή τους. 2. Για το σκοπό αυτόν λειτουργεί μέσα στο κατάστημα, όπου είναι δυνατόν, μονοθέσιο δημοτικό σχολείο, υπαγόμενο στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

και ρυθμιζόμενο από τις κείμενες διατάξεις περί δημόσιων σχολείων. Το Συμβούλιο Φυλακής οργανώνει, με τη συνεργασία αρμόδιων φορέων, προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης, μαθητείας ή εξειδίκευσης. 3. Οι παρεχόμενοι τίτλοι σπουδών είναι ισότιμοι με τους αντίστοιχους των σχολών της ίδιας βαθμίδας εκπαίδευσης, χωρίς να προκύπτει από το κείμενό τους ότι αποκτήθηκαν σε κατάσταση κράτησης. 4. Ειδικά μέτρα λαμβάνονται για την εκπαίδευση των αλλοδαπών κρατουμένων, εφόσον αυτό είναι εφικτό στο συγκεκριμένο κατάστημα. 5. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι υποχρεωτική για τους νεαρούς κρατουμένους. Οι αναλφάβητοι ενήλικες ενθαρρύνονται να παρακολουθούν μαθήματα πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ή προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης ή επιμόρφωσης. 6. Οσοι έχουν συμπληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση μπορούν να συνεχίσουν τις σπουδές στη δευτεροβάθμια ή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με εκπαιδευτικές άδειες, σύμφωνα με το άρθρο 58 του παρόντος. 7. Κατά το χρόνο της εκπαίδευσης οι εργασίες που αντιτίθενται στον κρατούμενο είναι κατά το δυνατό συναφείς με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του. 8. Σε περίπτωση επιτυχούς αποπεράτωσης ολοκληρωμένου κύκλου σπουδών τρίμηνης τουλάχιστον διάρκειας ο κρατούμενος δικαιούται να τύχει ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής, κατά τις προϋποθέσεις του άρθρου 46 του παρόντος. 9. Η εκπαίδευση των κρατουμένων δεν αναστέλλεται σε περίπτωση μεταγωγής ή επιβολής πειθαρχικής ποινής, όταν τούτο είναι δυνατό. Αν επιβληθεί πειθαρχικός περιορισμός κατά τη διάρκεια των σπουδών του συγκεκριμένου κρατουμένου, η έκταση του μέτρου μπορεί να γίνει κατά τη διάρκεια των διακοπών ή αργιών.

Άρθρο: 51

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Τίτλος Άρθρου: Σκοπός και μέσα πραγμάτωσης της επικοινωνίας

Κείμενο Άρθρου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 1. Η τακτική και απρόσκοπτη επικοινωνία του κρατουμένου με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον αποσκοπεί στην ομαλή διαβίωσή του στο κατάστημα και την ταχύτερη προσαρμογή του στην κοινωνική ζωή μετά την απόλυσή του. 2. Η εν λόγω επικοινωνία πραγματοποιείται ιδίως με: α) την υποδοχή επισκεπτών, β) την ανταλλαγή επιστολών, γ) την τηλεφωνική επικοινωνία, δ) τις άδειες εξόδου από το κατάστημα και ε) τους θεσμούς ημιελεύθερης διαβίωσης των κρατουμένων.

Αρθρο: 52

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ
θησαυρού: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Τίτλος Αρθρου: Επισκέψεις

Κείμενο Αρθρου

1. Κάθε κρατούμενος δικαιούται να δέχεται τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα επισκέψεις συγγενών μέχρι τετάρτου βαθμού, διάρκειας το λιγότερο μισής ώρας, καθώς και επισκέψεις του συνηγόρου του χωρίς αριθμητικό ή χρονικό περιορισμό, με την επιφύλαξη της παραγράφου 4 του παρόντος άρθρου. 2. Το Συμβούλιο Φυλακής μπορεί, από δική του πρωτοβουλία ή μετά από γραπτή ή προφορική πρόταση της κοινωνικής υπηρεσίας ή μετά από αίτημα κρατούμενου, να επιτρέπει την επίσκεψη και άλλων ατόμων ή συλλόγων, που εκτιμάται ότι δεν θα ασκήσουν δυσμενή επίδοση στον κρατούμενο. Εκπρόσωποι κοινωνικών φορέων, μέλη επιστημονικών εταιριών, πολιτιστικών, θρησκευτικών ή άλλων συλλόγων επισκέπτονται κρατούμενους ύστερα από άδεια του Συμβουλίου Φυλακής. Το Συμβούλιο Φυλακής ενημερώνει σχετικά τον Υπουργό Δικαιοσύνης, ο οποίος εντός τριών ημερών εγκρίνει ή απορρίπτει τη χορήγηση άδειας. Αν ο χρόνος αυτός παρέλθει άπρακτος, θεωρείται ότι η άδεια έχει χορηγηθεί. Η κοινωνική υπηρεσία του καταστήματος μεριμνά για τη διατήρηση των δεσμών του κρατούμενου με την οικογένειά του ή για τη δημιουργία θετικών διαπροσωπικών σχέσεων και με τρίτα πρόσωπα. Η άρνηση του κρατούμενου να δεχθεί τους παραπάνω επισκέπτες δεν αποτελεί στοιχείο δυσμενούς για αυτόν κρίσης. 3. Οι επισκέψεις πραγματοποιούνται σε ειδικό κατάλληλο χώρο του καταστήματος στον οποίο υπάρχει μόνον οπτικός έλεγχος. Οι επισκέψεις συζύγων και τέκνων των κρατούμενων πραγματοποιούνται σε ιδιαίτερο κατάλληλο χώρο του καταστήματος. 4. Ο μέγιστος αριθμός των επισκέψεων, η διάρκεια και ο τρόπος επικοινωνίας, ο έλεγχος των επισκεπτών για λόγους ασφαλείας, καθώς και κάθε άλλη λεπτομέρεια ρυθμίζονται από τον εσωτερικό κανονισμό του καταστήματος. 5. Σε περίπτωση απαγόρευσης ή περιορισμού ή μη πραγματοποίησης των επισκέψεων, κάθε κρατούμενος μπορεί να προσφύγει στον αρμόδιο δικαστικό λειτουργό. 6. Σε αλλοδαπούς κρατούμενους παρέχονται όλες οι δυνατές διευκολύνσεις για να επικοινωνούν με τους διπλωματικούς ή προξενικούς εκπροσώπους του κράτους του οποίου φέρουν την υπηκοότητα ή με άλλα πρόσωπα τα οποία, κατά την κρίση του Συμβουλίου Φυλακής, συμβάλλουν στην εξομάλυνση των ειδικών προβλημάτων που δημιουργούνται από την κράτησή τους. Οι κρατούμενοι που προέρχονται από κράτη τα οποία δεν έχουν διπλωματικούς ή προξενικούς εκπροσώπους στη χώρα, καθώς και οι πρόσφυγες και οι απάτριδες, μπορούν να απευθύνονται στο διπλωματικό εκπρόσωπο του κράτους το οποίο έχει αναλάβει τα συμφέροντά τους ή σε οποιαδήποτε άλλη εθνική αρχή ή σε διεθνή οργάνωση της οποίας η αποστολή είναι να υπερασπίζεται τα συμφέροντα αυτά.

Άρθρο: 53

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ
θησαυρού: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Τίτλος Άρθρου: Τηλεφωνική επικοινωνία, τηλεγραφήματα, επιστολές

Κείμενο Άρθρου

1. Κάθε κρατούμενος επικοινωνεί με τηλέφωνο που βρίσκεται σε κοινόχρηστο, οπτικά ελεγχόμενο χώρο του καταστήματος. Απαγορεύεται η χρήση και κατοχή κινητών τηλεφώνων. Με απόφαση του Συμβουλίου Φυλακής καθορίζονται οι ειδικότεροι όροι επικοινωνίας με τα κοινόχρηστα τηλέφωνα, καθώς και οι περιπτώσεις επικοινωνίας με άτομα τα οποία δεν έχουν δικαίωμα επίσκεψης. 2. Κάθε υπόδικος δικαιούται να επικοινωνεί τηλεφωνικά με το δικηγόρο του χωρίς αριθμητικό περιορισμό. 3. Δεν τίθεται περιορισμός στην αποστολή τηλεγραφημάτων ή επιστολών που πραγματώνουν τους σκοπούς της διάταξης του άρθρου 51 παράγραφος 1 του παρόντος Κώδικα. 4. Το περιεχόμενο των επιστολών και της τηλεφωνικής και κάθε άλλης μορφής τηλεπικοινωνιακής ανταπόκρισης ή επικοινωνίας κατά το άρθρο 19 του Συντάγματος δεν ελέγχεται. Σε περίπτωση που το επιβάλλουν λόγοι εθνικής ασφάλειας ή προς διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων, το περιεχόμενο αυτό μπορεί να ελεγχθεί υπό τις εγγυήσεις που ορίζει ο νόμος. 5. Οι κρατούμενοι επικοινωνούν με δική τους δαπάνη, αν όμως δεν έχουν τη δυνατότητα αυτή, η σχετική δαπάνη μπορεί να καλύπτεται από την υπηρεσία. 6. Σε χώρο του καταστήματος προσιτό στους κρατούμενους τοποθετείται ταχυδρομικό κιβώτιο των Ελληνικών Ταχυδρομείων. Η διεύθυνση του καταστήματος φροντίζει αμέσως για την έγκαιρη αποστολή και παραλαβή τηλεγραφημάτων ή συστημένων επιστολών από και προς κρατούμενους. 7. Σε περίπτωση απαγόρευσης, περιορισμού της στέρησης των δυνατοτήτων επικοινωνίας των κρατουμένων κατά τις προηγούμενες διατάξεις, κάθε κρατούμενος μπορεί να προσφύγει στον αρμόδιο δικαστικό λειτουργό, κατά τις προϋποθέσεις του νόμου 2225/1994.

Άρθρο: 54

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου **θησαυρού: ΑΔΕΙΕΣ ΑΠΟΥΣΙΑΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ**

Τίτλος Άρθρου: Αδειες των κρατουμένων

Κείμενο Άρθρου

1. Στους κρατούμενους χορηγούνται τακτικές, έκτακτες και εκπαιδευτικές άδειες απουσίας από τα καταστήματα κράτησης, σύμφωνα με τις επόμενες διατάξεις. 2. Ο χρόνος των αδειών θεωρείται χρόνος έκτισης της ποινής. 3. Από την εφαρμογή των ρυθμίσεων που ακολουθούν εξαιρούνται κρατούμενοι στους οποίους έχουν επιβληθεί μέτρα ασφαλείας κατά το άρθρο 69 του Ποινικού Κώδικα ή εκτίουν ποινή για το έγκλημα της εσχάτης προδοσίας. 4. Μόνη η ιδιότητα του αλλοδαπού, του αστέγου ή του στερουμένου οικογενείας δεν αποκλείει τη χορήγηση αδείας. 5. Η απόρριψη

αίτησης για χορήγηση αδείας γίνεται με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του αρμόδιου οργάνου. Νέα αίτηση για χορήγηση τακτικής ή εκπαιδευτικής άδειας δεν επιτρέπεται πριν παρέλθουν δύο μήνες από την οριστική απόρριψη της προηγούμενης. 6. Σε περίπτωση δεύτερης συνεχόμενης απόρριψης της αίτησης για χορήγηση αδείας, ο κρατούμενος δικαιούται να προσφύγει στο Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών ως Συμβούλιο, μέσα σε δέκα ημέρες από την κοινοποίηση σε αυτόν της απορριπτικής απόφασης. 7. Η άδεια μπορεί να ανακληθεί όταν ο κρατούμενος παραβιάσει τους όρους υπό τους οποίους χορηγήθηκε ή διωχθεί για αξιόποινη πράξη τουλάχιστον σε βαθμό πλημμελήματος. Η παράγραφος 5 του άρθρου 110 του Ποινικού Κώδικα εφαρμόζεται αναλόγως. 8. Κρατούμενος που δεν επιστρέφει στο κατάστημα κράτησης μετά τη λήξη ή ανάκληση χορηγηθείσας αδείας, χωρίς να έχει προβεί σε έγκαιρη και ακριβή ενημέρωση και παραδεκτή δικαιολόγηση προς την υπηρεσία του καταστήματος, δεν δικαιούται νέα τακτική ή εκπαιδευτική άδεια πριν από την πάροδο ενός έτους από την επιστροφή ή σύλληψή του.

Άρθρο: 55

Ημ/νία: 12.09.2001

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή

όρου θησαυρού: ΑΔΕΙΕΣ ΑΠΟΥΣΙΑΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Τίτλος Άρθρου: Τακτικές άδειες - Προϋποθέσεις

- Το εντός " " στοιχείο (1) της παρ. 1 του παρόντος άρθρου τίθεται όπως αντικαταστάθηκε με την παρ. 1 του άρθρου 2 του Ν.

Σχόλια: 2943/2001 (Α 203), ισχύει, δε, από 12.9.2001

Κείμενο Άρθρου

1. Οι τακτικές άδειες χορηγούνται εφόσον: "(1) Ο κατάδικος έχει εκτίσει το ένα πέμπτο της ποινής του χωρίς ευεργετικό υπολογισμό ημερών ποινής λόγω εργασίας και η κράτηση έχει διαρκέσει τουλάχιστον τρεις μήνες. Σε περίπτωση έκτισης ποινής ισόβιας κάθειρξης, η κράτηση πρέπει να έχει διαρκέσει τουλάχιστον οκτώ έτη. Κατ' εξαίρεση, σ' αυτόν που καταδικάσθηκε σε ποινή κάθειρξης για παράβαση του ν. 1729/1987 "Καταπολέμηση της διάδοσης των ναρκωτικών, προστασία των νέων και άλλες διατάξεις", όπως τροποποιήθηκε, τακτικές άδειες χορηγούνται εφόσον έχει εκτίσει τα δύο πέμπτα της ποινής του χωρίς ευεργετικό υπολογισμό ημερών ποινής λόγω εργασίας και η κράτηση έχει διαρκέσει τουλάχιστον ένα έτος. Σε περίπτωση που ο κατάδικος αυτός εκτίει ποινή ισόβιας κάθειρξης, η κράτηση του πρέπει να έχει διαρκέσει τουλάχιστον δέκα έτη. Αν στον κατάδικο έχουν επιβληθεί περισσότερες ποινές κατά της ελευθερίας και δεν έχει γίνει προσμέτρηση τους σε μια συνολική ποινή, κατά το άρθρο 94 του Ποινικού Κώδικα, για τον υπολογισμό της ποινής που έχει εκτιθεί κατά την έννοια της παρούσας διάταξης, λαμβάνεται υπόψη το άθροισμα των επί μέρους ποινών. Σε περίπτωση ποινικού σωφρονισμού, απαιτείται ο εφηβικής ή μετεφηβικής ηλικίας κατάδικος να έχει εκτίσει το ένα τρίτο τουλάχιστον του κατώτατου ορίου που έχει οριστεί". (2) Δεν εκκρεμεί κατά του καταδίκου ποινική διαδικασία για αξιόποινη πράξη σε βαθμό κακουργήματος. (3) Εκτιμάται ότι δεν υπάρχει κίνδυνος τελέσεως, κατά τη διάρκεια της άδειας, νέων εγκλημάτων. (4) Συντρέχουν λόγοι που δικαιολογούν την προσδοκία ότι δεν υπάρχει κίνδυνος φυγής και ότι ο κρατούμενος δεν θα κάνει κακή χρήση της άδειας του. Για να διαπιστωθεί

αν συντρέχει αυτή η προϋπόθεση εκτιμώνται ιδίως: α) η προσωπικότητα του κατάδικου και η εν γένει συμπεριφορά του μετά την τέλεση της πράξης. κατά τη διάρκεια, της κράτησης, σε συνδυασμό με το άρθρο 69 παράγραφος 2 του παρόντος Κώδικα και κατά τη διάρκεια των αδειών, που ενδεχομένως του έχουν ήδη χορηγηθεί, β) η ατομική, επαγγελματική και κοινωνική κατάσταση του ιδίου και της οικογένειάς του, καθώς και οι τυχόν οικογενειακές του υποχρεώσεις, γ) η ωφέλεια, την οποία μπορεί να έχει για την προσωπικότητα του καταδίκου και τη μελλοντική του εξέλιξη η λήψη μέτρων για τη σταδιακή επάνοδό του σε καθεστώς πλήρους ελευθερίας. 2. Η τακτική άδεια χορηγείται από το Συμβούλιο του άρθρου 70 παράγραφος 1 του παρόντος μετά από αίτηση του καταδίκου. Κατά τη συνεδρίαση του Συμβουλίου καλείται αυτός, καθώς και οποιοδήποτε τρίτο πρόσωπο για την παροχή των αναγκαίων διευκρινίσεων. 3. Στους κρατούμενους σε θεραπευτικά καταστήματα είτε δυνάμει δικαστικών αποφάσεων, με την επιφύλαξη της παραγράφου 3 του άρθρου 54 του παρόντος, είτε για νοσηλεία, χορηγείται τακτική άδεια, εφόσον ο θεράπων ιατρός γνωμάτευση σχετικά. Ειδικά για τους κρατούμενους για νοσηλεία απαιτείται επιπλέον να γνωματεύσει και ο θεράπων ιατρός ότι πάσχουν από χρόνια ασθένεια και είναι αδύνατη επί του παρόντος η επαναμεταγωγή τους στο κατάστημα από το οποίο προήλθαν.

Αρθρο: 56

Ημ/νία: 12.09.2001

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου

θησαυρού: ΑΔΕΙΕΣ ΑΠΟΥΣΙΑΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Τίτλος Αρθρου: Ειδικότερη διαδικασία χορήγησης τακτικών αδειών

- Η εντός " " παρ. 1 του παρόντος άρθρου τίθεται όπως αντικαταστάθηκε με την παρ. 2 του άρθ. 2 του Ν. 2943/2001 (Α

Σχόλια: 203), ισχύε, δε, από 12.9.2001

Κείμενο Αρθρου

"1. Η τακτική άδεια διαρκεί από μία έως πέντε ημέρες, στις οποίες συνυπολογίζονται οι Κυριακές και οι αργίες. Εφόσον ο κατάδικος έχει ήδη εκτίσει με οποιονδήποτε τρόπο τα δύο πέμπτα της ποινής του, και σε περίπτωση ποινής ισόβιας κάθειρξης δώδεκα έτη, η διάρκεια της άδειας μπορεί να αυξάνεται έως τις οκτώ ημέρες, οι οποίες υπολογίζονται όπως ορίζεται στο προηγούμενο εδάφιο. Κατ' εξαίρεση, στην περίπτωση καταδίκης σε ποινή κάθειρξης για παράβαση του ν. 1729/1987

"Καταπολέμηση της διάδοσης των ναρκωτικών, προστασία των νέων και άλλες διατάξεις", όπως τροποποιήθηκε, η διάρκεια της άδειας μπορεί να αυξάνεται έως τις οκτώ ημέρες, οι οποίες υπολογίζονται κατά τις προηγούμενες προβλέψεις, εφόσον ο κατάδικος έχει ήδη εκτίσει με οποιονδήποτε τρόπο το μισό της ποινής του και σε περίπτωση ποινής ισόβιας κάθειρξης δεκαπέντε έτη. Η συνολική διάρκεια των αδειών ενός καταδίκου δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει τις σαράντα ημέρες το έτος". 2.

Μεταξύ δύο αδειών μεσολαβούν τουλάχιστον δύο μήνες από την έναρξη της προηγούμενης άδειας. 3. Στον κατάδικο στον οποίο χορηγείται άδεια μπορεί να επιβληθούν περιοριστικοί όροι, ιδίως ως προς τον τόπο διαμονής του και τον τρόπο διαβίωσής του. Αν πρόκειται για έφηβο, η άδεια μπορεί να εξαρτηθεί και από τον όρο, ότι κατά την έξοδό του από το κατάστημα και την επιστροφή του θα

συνοδεύεται από το γονέα ή το άτομο που ασκεί την επιμέλειά του ή από το πλησιέστερο συγγενικό του πρόσωπο. Ο κατάδικος που βρίσκεται σε άδεια υποχρεούται να παρουσιαστεί χωρίς καθυστέρηση στο αστυνομικό τμήμα του τόπου διαμονής του. 4. Οι δαπάνες μετάβασης και επιστροφής του κατάδικου που έχει λάβει άδεια βαρύνουν τον ίδιο. Αλλά αν αδυνατεί να καταβάλει τη δαπάνη του ταξιδιού, ταξιδεύει δωρεάν με δημόσια μεταφορικά μέσα με μέριμνα της διεύθυνσης του καταστήματος. 5. Πριν από τη χρήση της άδειας ο κατάδικος δηλώνει την ακριβή διεύθυνση διαμονής του και αποδεικνύει ότι είναι εξασφαλισμένη η διαβίωση του κατά τη διάρκεια της άδειας.

Άρθρο: 60

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου θησαυρού: ΗΜΙΕΛΕΥΘΕΡΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ

Τίτλος Άρθρου: Άδεια για ημιελεύθερη διαβίωση

Κείμενο Άρθρου

1. Άδεια για ημιελεύθερη διαβίωση χορηγείται σε κατάδικους που επιθυμούν να συνεχίσουν την προηγούμενη επαγγελματική απασχόλησή τους ή για τους οποίους έχει εξευρεθεί εργασία έξω από το κατάστημα κράτησης σε δημόσιο, δημοτικό ή ιδιωτικό φορέα ή θέση σε εγκεκριμένο πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης, κατά τα οριζόμενα στον παρόντα Κώδικα. 2. Η άδεια για ημιελεύθερη διαβίωση χορηγείται εφόσον: (α) Ο κατάδικος έχει εκτίσει το ένα πέμπτο της ποινής του σε περίπτωση φυλάκισης και τα δύο πέμπτα της ποινής του σε περίπτωση πρόσκαιρης κάθειρξης, χωρίς ευεργετικό υπολογισμό ημερών εργασίας και η κράτηση έχει διαρκέσει τουλάχιστον δύο μήνες. Σε περίπτωση ισόβιας κάθειρξης πρέπει να υπολείπονται δύο τουλάχιστον χρόνια πριν από την κατά νόμο θεμελίωση δικαιώματος υποβολής αίτησης για υπό όρον απόλυση. Σε περίπτωση ποινικού σωφρονισμού, ο εφηβικής ή μετεφηβικής ηλικίας κατάδικος πρέπει να έχει εκτίσει το ήμισυ τουλάχιστον του ορισθέντος κατωτάτου ορίου, (β) Δεν εκκρεμεί κατά του κατάδικου ποινική διαδικασία για άλλη αξιόποινη πράξη σε βαθμό κακουργήματος και (γ) Ο κατάδικος έχει αποδεδειγμένα εξασφαλίσει εργασία έξω από το κατάστημα ή αποδέχεται να απασχοληθεί σε θέση εργασίας που θα του υποδεικνύεται. 3. Η άδεια χορηγείται κατά τη διαδικασία και με απόφαση του οργάνου που προβλέπεται στο άρθρο 70 παράγραφος 1 του παρόντος. Για τη χορήγηση της εν λόγω άδειας εκτιμάται, ιδίως, η προσωπικότητα και η εν γένει συμπεριφορά του κατάδικου μετά την τέλεση της πράξης και κατά τη διάρκεια της κράτησης, η κατάσταση της υγείας του, η ικανότητα και το ενδιαφέρον του για την απασχόληση για την οποία του χορηγείται η άδεια και η θέλησή του για ενεργό συνεργασία με το προσωπικό και τους υπεύθυνους στο χώρο της απασχόλησής του. Στην απόφαση ορίζονται, μεταξύ άλλων, και: α) οι ημέρες και ώρες απασχόλησης του κατάδικου έξω από το κατάστημα κράτησης ή το ΤΜ.Η.ΔΙ. ή το Κ.Η.ΔΙ. στο οποίο τοποθετείται, β) το είδος απασχόλησης, γ) ο τρόπος αμοιβής και το ασφαλιστικό καθεστώς του, δ) οι υπεύθυνοι του καταστήματος και του χώρου απασχόλησης, οι οποίοι συνεργάζονται για την επίλυση των συναφών προβλημάτων και ε) κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια. 4. Σε περίπτωση απόρριψης της αίτησης για άδεια ημιελεύθερης διαβίωσης, ο κατάδικος δικαιούται να προσφύγει στο Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών ως Συμβούλιο, μέσα σε δέκα ημέρες από την κοινοποίηση σε αυτόν της απορριπτικής απόφασης. 5. Άδεια ημιελεύθερης διαβίωσης μπορεί να

χορηγήσει ύστερα από αίτηση του κατάδικου και το Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών, όταν τούτο απορρίπτει αίτηση απόλυσης υπό όρο, εφόσον ο κατάδικος κρίνεται ικανός και κατάλληλος προς τούτο. Για το σκοπό αυτό το Συμβούλιο Φυλακής παρέχει στο δικαστήριο κάθε χρήσιμο στοιχείο. 6. Οι διατάξεις του άρθρου αυτού εφαρμόζονται ανάλογο σε κατάδικους στους οποίους έχει χορηγηθεί εκπαιδευτική άδεια κατά το άρθρο 58 του παρόντος.

Άρθρο: 64

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΙΣ
θησαυρού: ΦΟΡΕΙΣ

Τίτλος Άρθρου: Παροχή κοινωφελούς εργασίας

Κείμενο Άρθρου

1. Οι κατάδικοι του προηγούμενου άρθρου μπορούν να ζητήσουν από το Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών, αντί της τμηματικής έκτισης ποινής, την παροχή κοινωφελούς εργασίας, σύμφωνα με ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 82 του Ποινικού Κώδικα. 2. Το Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών μπορεί να διατάξει την αντικατάσταση της έκτισης της ποινής με παροχή κοινωφελούς εργασίας ύστερα από εισήγηση του Συμβουλίου του άρθρου 70 παράγραφος 1 του παρόντος και ακρόαση του κατάδικου.

Άρθρο: 69

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου θησαυρού: ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΕΣ ΚΥΡΩΣΕΙΣ

Τίτλος Άρθρου: Πειθαρχικές ποινές

Κείμενο Άρθρου

1. Οι πειθαρχικές ποινές που επιβάλλονται στον κρατούμενο για τα παραπτώματα του προηγούμενου άρθρου εκτελούνται είτε στο κατάστημα όπου αυτός κρατείται είτε σε αυτό όπου επειγόντως μεταγεται. Αυτές είναι: α) Περιορισμός σε κελί κράτησης κατά την έννοια του άρθρου 21 παράγραφος 3 του παρόντος Κώδικα από μια έως δέκα ημέρες με καθημερινή επίσκεψη ιατρού. β) Μεταγωγή σε άλλο κατάστημα, η οποία παραγγέλλεται από την Κ.Ε.Μ. και εκτελείται σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 76 του παρόντος. γ) Βαθμοί ποινής από 1 έως 30. δ) Στέρηση της δυνατότητας συμμετοχής σε εργασία ή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. Για τα πειθαρχικά παραπτώματα των κατηγοριών του προηγούμενου άρθρου απειλούνται κατά κατηγορία οι εξής ποινές: Κατηγορία Α': Περιορισμός από μια έως δέκα ημέρες σε ειδικό κελί κράτησης ή μεταγωγή ή στέρηση επί ένα έτος δυνατότητας συμμετοχής σε εργασία ή σε πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης ή 16 έως 30 βαθμοί ποινής σύμφωνα με το επόμενο άρθρο. Κατηγορία Β': Στέρηση ΕΠΙ ένα εξάμηνο δυνατότητας συμμετοχής σε εργασία ή σε πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης ή 6 έως 15 βαθμοί ποινής. Κατηγορία Γ': Στέρηση επί δύο μήνες δυνατότητας

συμμετοχής σε εργασία ή σε πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης ή 1 έως 5 βαθμοί ποινής. Επιτρέπεται η επιβολή σωρευτικώς κατά κατηγορία των προαναφερόμενων ποινών. 2. Οι βαθμοί ποινής λαμβάνονται υπόψη για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς του κρατούμενου και ιδίως στις περιπτώσεις της υπό όρο απόλυσης, της χορήγησης άδειας, του ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής και άλλων ευεργετικών μέτρων. 3. Εάν στον κρατούμενο έχουν επιβληθεί περισσότεροι από εκατό (100) βαθμοί ποινής, η χορήγηση των παραπάνω ευεργετικών μέτρων γίνεται μόνον ύστερα από ειδική αιτιολογία ως προς το σημείο αυτό από το αρμόδιο όργανο. 4. Οι πειθαρχικές ποινές του παρόντος άρθρου διαγράφονται από το ατομικό δελτίο πειθαρχικού ελέγχου του κρατούμενου και δεν λαμβάνονται υπόψη για τη χορήγηση τακτικής άδειας και απόλυσης υπό όρον ως εξής: α) στην περίπτωση της παραγράφου 1 α μετά δύο έτη από την επιβολή της, β) στην περίπτωση της παραγράφου 1 β μετά ένα έτος από την επιβολή της και γ) στην περίπτωση της παραγράφου 1 γ μετά πάροδο έξι μηνών από την επιβολή της. Αν μέσα στα παραπάνω χρονικά διαστήματα επιβληθεί νέα πειθαρχική ποινή, ο χρόνος διαγραφής της υπολογίζεται από τη λήξη του χρόνου διαγραφής που προβλέπεται για την εκάστοτε προηγούμενη πειθαρχική ποινή. 5. Σε υπερήλικες, γυναίκες, ασθενείς και εφήβους η ποινή της παραγράφου 1 α του άρθρου αυτού επιβάλλεται μόνον εφόσον συντρέχουν ειδικές περιστάσεις και ύστερα από ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του αρμόδιου οργάνου. Εφόσον δεν συντρέχουν τέτοιες περιστάσεις επιβάλλονται οι ποινές των εδαφίων β' ή γ της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου.

Άρθρο: 70

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

**Περιγραφή όρου ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ (ΤΑΞΗ ΚΑΙ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ
θησαυρού: ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ)**

Τίτλος Άρθρου: Πειθαρχικά Όργανα

Κείμενο Άρθρου

1. Σε κάθε κατάσταση λειτουργεί Πειθαρχικό Συμβούλιο το οποίο απονέμει τις αμοιβές και επιβάλλει πειθαρχικές κυρώσεις και αποφασίζει για κάθε άλλο ζήτημα που προβλέπεται στις σχετικές διατάξεις του παρόντος Κώδικα. Το Συμβούλιο αποτελείται από τον αρμόδιο δικαστικό λειτουργό, ως πρόεδρο, το διευθυντή του Καταστήματος και τον αρχαιότερο κοινωνικό λειτουργό μετά των νομίμων αναπληρωτών τους κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 10 παράγραφος 1 του παρόντος. Κατά την πρώτη συνεδρίαση του το Πειθαρχικό Συμβούλιο καθορίζει τον τρόπο λειτουργίας του. 2. Δευτεροβάθμιο όργανο κρίσης αποτελεί το Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών σε Συμβούλιο, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 6 του επόμενου άρθρου. 3. Ουδέποτε ανατίθενται σε κρατούμενο υπηρεσίες ή καθήκοντα που περιέχουν στοιχεία άσκησης πειθαρχικής εξουσίας.

Αρθρο: 71

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

**Περιγραφή όρου ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ (ΤΑΞΗ ΚΑΙ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ
θησαυρού: ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ)**

Τίτλος Αρθρου: Πειθαρχική Διαδικασία

Κείμενο Αρθρου

1. Η γραπτή αναφορά για την τέλεση πειθαρχικού παραπτώματος υποβάλλεται στο Πειθαρχικό Συμβούλιο αμέσως μετά την τέλεση ή τη γνώση της πράξης και του προσώπου που την τέλεσε. Σε κάθε περίπτωση η υποβολή της αναφοράς μετά πάροδο δέκα ημερών είναι απαράδεκτη. 2. Ο Πρόεδρος του Πειθαρχικού Συμβουλίου καλεί τον αναφέροντα να βεβαιώσει ενόρκως το περιεχόμενο της αναφοράς και στη συνέχεια συγκαλεί το αρμόδιο όργανο, γνωστοποιεί εγγράφως και χωρίς χρονοτριβή στον κρατούμενο το παράπτωμα και τα στοιχεία της υπόθεσης για την οποία υπάρχει σε βάρος του αναφορά και τον καλεί σε υπεράσπιση και απολογία. Αν ο κρατούμενος δεν γνωρίζει την ελληνική γλώσσα ορίζεται διερμηνέας. 3. Αν πρόκειται για παράπτωμα της κατηγορίας Α' του άρθρου 68 του παρόντος, το Συμβούλιο συγκαλείται μέσα σε 48 ώρες, διαφορετικά μέσα σε πέντε (5) ημέρες από την υποβολή της αναφοράς. Αν κριθεί σκόπιμο, το Πειθαρχικό Συμβούλιο μπορεί να περιορίσει τον αριθμό των προτεινόμενων μαρτύρων. 4. Σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις πειθαρχικών παραπτωμάτων ακολουθείται η διαδικασία του άρθρου 65 παράγραφος 2 και κινείται η πειθαρχική διαδικασία το ταχύτερο δυνατό. 5. Η απόφαση του Πειθαρχικού Συμβουλίου είναι ειδικά αιτιολογημένη, απαγγέλλεται αμέσως μετά την εκδίκαση της υπόθεσης και καταχωρίζεται, εφόσον επιβληθεί ποινή, στα μητρώα του καταστήματος και στο ατομικό δελτίο του κρατουμένου. 6. Το Πειθαρχικό Συμβούλιο για την επιβολή πειθαρχικής ποινής, καθώς και για τον καθορισμό του ύψους και της διάρκειάς της, συνεκτιμά τη βαρύτητα και τις συνθήκες τέλεσης της πράξης, την προσωπικότητα του κρατουμένου, τον εναπομένοντα χρόνο έκτισης, καθώς και κάθε άλλο σημαντικό στοιχείο. Το Πειθαρχικό Συμβούλιο μπορεί με αιτιολογημένη απόφασή του να απέχει από την επιβολή ποινής ή να επιβάλλει ποινή μικρότερη της ελάχιστης προβλεπόμενης. 7. Προσφυγή του κρατουμένου κατά των αποφάσεων του Πειθαρχικού Συμβουλίου κατατίθεται μέσο σε αποκλειστική προθεσμία πέντε ημερών στο Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών, το οποίο την εκδικάζει και αποφαινεται αμετάκλητα. Στην περίπτωση του περιορισμού η άσκηση προσφυγής δεν αναστέλλει την εκτέλεση της απόφασης, εκτός αν το Πειθαρχικό Συμβούλιο είχε αποφασίσει άλλως. 8. Σε περίπτωση υποτροπής μέσα σε έξι μήνες το Πειθαρχικό Συμβούλιο μπορεί να διατάξει την εκτέλεση και της πειθαρχικής ποινής που έχει ανασταλεί ή διακοπεί. 9. Επιτρέπεται η συνεκδίκαση πειθαρχικών παραπτωμάτων και επιβολή συνολικής πειθαρχικής ποινής. Η συνολική ποινή δεν υπερβαίνει το ανώτατο όριο του είδους της προβλεπόμενης ποινής και διαγράφεται κατά τη διαδικασία του άρθρου 69 παράγραφος 4 του παρόντος Κώδικα. 10. Με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης ή του Πειθαρχικού Συμβουλίου μπορεί να ανασταλεί, να διακοπεί ή να χαρισθεί εν όλω ή εν μέρει πειθαρχική ποινή περιορισμού σε ατομικό κελί εφόσον: α) υπάρχει κίνδυνος ζωής ή σοβαρής και μόνιμης βλάβης της υγείας του κρατουμένου ή

β) εξαιρετικές ενέργειες του κρατουμένου πείθουν για την ενίσχυση της συναίσθησης ευθύνης του. Την ίδια δυνατότητα έχει σε έκτακτες περιπτώσεις και ο διευθυντής του καταστήματος, η απόφαση του οποίου τίθεται στο Πειθαρχικό Συμβούλιο προς έγκριση εντός δύο ημερών. Στην παραπάνω περίπτωση β' η ποινή δεν λαμβάνεται υπόψη για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς του κρατουμένου, όταν πρόκειται να του χορηγηθεί οποιαδήποτε άδεια ή να απολυθεί υπό όρο.

Άρθρο: 75

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου θησαυρού: ΛΟΓΟΙ ΜΕΤΑΓΩΓΗΣ

Τίτλος Άρθρου: Μεταγωγή για λόγους Οικονομικούς

Κείμενο Άρθρου

1. Στην περίπτωση γ' του άρθρου 72 η μεταγωγή κρατουμένου παραγγέλλεται από τον αρμόδιο Εισαγγελέα Εφετών ή Πλημμελειοδικών προς διευκόλυνση του έργου της ανάκρισης ή για να εμφανισθεί ο κρατούμενος σε δικαστήριο ή σε δημόσια αρχή. Ο ίδιος Εισαγγελέας φροντίζει για την ταχεία επαναμεταγωγή του. Για νεαρούς κρατουμένους, υποδίκους και ειδικές κατηγορίες κρατουμένων ισχύουν όσα προβλέπονται αντίστοιχα της διατάξεις των άρθρων 12 παράγραφος 5, 15 παράγραφος 3 και 16 παράγραφος 2 του παρόντος. 2. Αν πρόκειται για μεταγωγή κρατουμένου προς εξέτασή του ως μάρτυρα κατ' αντιπαράσταση με μάρτυρες ή κατηγορουμένους στην αλλοδαπή, εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 459 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας σε συνδυασμό με τις ρυθμίσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Αμοιβαίας Δικαστικής Συνδρομής επί Ποινικών Υποθέσεων, όπως αυτή επικυρώθηκε με το ν.δ. 4218/1961 (ΦΕΚ 171 Α'), καθώς και του Προσθέτου Πρωτοκόλλου της. 3. Σε περίπτωση μεταφοράς καταδίκου από και προς την αλλοδαπή για την έκτιση ποινής, εφαρμόζονται οι ρυθμίσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τη μεταφορά των καταδίκων της 21.3.1983, όπως αυτή επικυρώθηκε με το νόμο 1708/1987 (ΦΕΚ 108 Α') ή και οι ρυθμίσεις άλλων διμερών συμβάσεων. 4. Σε περίπτωση μεταγωγής αλλοδαπού κρατουμένου για λόγους έκδοσής του εφαρμόζονται οι ρυθμίσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Έκδοσης της 13.12.1957 όπως αυτή επικυρώθηκε με το νόμο 4165/1961 (ΦΕΚ 75 Α') ή και οι ρυθμίσεις άλλων διμερών συμβάσεων.

Άρθρο: 77

Ημ/νία: 24.12.1999

Ημ/νία Ισχύος: 24.12.1999

Περιγραφή όρου θησαυρού: ΜΕΤΑΓΩΓΗ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Τίτλος Άρθρου: Εκτέλεση της μεταγωγής

Κείμενο Άρθρου

1. Η μεταγωγή γίνεται κατά τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η ομαλή μετακίνηση του κρατουμένου, αλλά χωρίς να θίγεται η αξιοπρέπεια του ή να του δημιουργούνται πρόσθετες ταλαιπωρίες. Οι χειροπέδες χρησιμοποιούνται μόνον όποτε αυτό, κατά την

κρίση των αρμοδίων για τη μεταγωγή οργάνων, κρίνεται απολύτως αναγκαίο. Σε περιπτώσεις μεταγωγής υπερηλίκων, εγκύων, ασθενών και εφήβων το μέτρο αυτό κατά το δυνατόν, αποφεύγεται. 2. Η μεταγωγή κρατουμένου στις περιπτώσεις των παραγράφων α', γ και δ' του άρθρου 72 του παρόντος αναβάλλεται, εφόσον υπάρχει κίνδυνος ζωής ή σοβαρής και μόνιμης βλάβης της υγείας του, σύμφωνα με γνωμάτευση του ιατρού του καταστήματος και μέχρις ότου ο κίνδυνος παρέλθει. Σε κάθε περίπτωση ο διευθυντής αναφέρει αμέσως την αναβολή της μεταγωγής στην αρχή που την παρήγγειλε. 3. Οι διατυπώσεις παράδοσης και παραλαβής του μεταγόμενου, τα μέσα πραγματοποίησης της μεταγωγής τα μέτρα ασφάλειας κατά τη διάρκεια της, οι χώροι παραμονής κατά περίπτωση και κάθε άλλη συναφής λεπτομέρεια ρυθμίζονται από τα άρθρα 144 Έως 154 του π.δ. 141/1991 (ΦΕΚ 58 Α'), καθώς και με κοινή απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης.

Β. Φαινομενολογία της σωφρονιστικής μεταχείρισης των ανηλίκων

ΕΤΟΣ	προσωρινά κρατούμενοι			κατάδικοι		
	σύνολο	σωφρον. καταστ. ανηλίκων	%	σύνολο	σωφρον. καταστ. ανηλίκων	%
1971	2,749	241	8.77%	12,126	510	4.21%
1972	2,725	241	8.84%	14,687	646	4.40%
1973	2,739	217	7.92%	13,779	722	5.24%
1974	2,649	208	7.85%	11,925	675	5.66%
1975	2,519	232	9.21%	9,650	544	5.64%
1976	2,958	277	9.36%	8,759	524	5.98%
1977	2,816	267	9.48%	8,378	536	6.40%
1978	2,829	246	8.70%	8,546	507	5.93%
1979	3,038	269	8.85%	8,088	507	6.27%
1980	3,269	281	8.60%	8,186	443	5.41%
1981	3,106	192	6.18%	7,200	311	4.32%
1982	3,185	206	6.47%	6,417	247	3.85%
1983	3,067	211	6.88%	7,043	255	3.62%
1984	2,868	201	7.01%	7,214	254	3.52%
1985	2,916	183	6.28%	6,198	217	3.50%
μ.ό.	2,896	231	7.99%	9,213	460	4.99%

πίνακας 1

κατάδικοι και προσωρινά κρατούμενοι στα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων σε σχέση με το σύνολο

ΕΤΟΣ	σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων						συνολικά			
	σύνολο	κατάδικοι %	προσωρινά κρα- τούμενοι %		σύνολο	κατάδικοι %	προσωρινά κρα- τούμενοι %			
1971	751	510 67.91%	241	32.09%	14,875	12,126 81.52%	2,749	18.48%		
1972	887	646 72.83%	241	27.17%	17,412	14,687 84.35%	2,725	15.65%		
1973	939	722 76.89%	217	23.11%	16,518	13,779 83.42%	2,739	16.58%		
1974	883	675 76.44%	208	23.56%	14,574	11,925 81.82%	2,649	18.18%		
1975	776	544 70.10%	232	29.90%	12,169	9,650 79.30%	2,519	20.70%		
1976	801	524 65.42%	277	34.58%	11,717	8,759 74.75%	2,958	25.25%		
1977	803	536 66.75%	267	33.25%	11,194	8,378 74.84%	2,816	25.16%		
1978	753	507 67.33%	246	32.67%	11,375	8,546 75.13%	2,829	24.87%		
1979	776	507 65.34%	269	34.66%	11,126	8,088 72.69%	3,038	27.31%		
1980	724	443 61.19%	281	38.81%	11,455	8,186 71.46%	3,269	28.54%		
1981	503	311 61.83%	192	38.17%	10,306	7,200 69.86%	3,106	30.14%		
1982	453	247 54.53%	206	45.47%	9,602	6,417 66.83%	3,185	33.17%		
1983	466	255 54.72%	211	45.28%	10,110	7,043 69.66%	3,067	30.34%		
1984	455	254 55.82%	201	44.18%	10,082	7,214 71.55%	2,868	28.45%		
1985	400	217 54.25%	183	45.75%	9,114	6,198 68.01%	2,916	31.99%		
μ.ό.	691	460 66.52%	231	33.48%	12,109	9,213 76.09%	2,896	23.91%		

πίνακας 2

κατάδικοι και προσωρινά κρατούμενοι στα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων σε σχέση με το σύνολο.

ΕΤΟΣ	σύνολο		δικαστηρίου ανηλίκων		εισαγγελέως		υπουργείου δικαιοσύνης	
	εισελθ.							
1975	231	102 44.16%	11	4.76%	118	51.08%		
1976	175	87 49.71%	8	4.57%	80	45.71%		
1977	160	66 41.25%	10	6.25%	84	52.50%		
1978	143	54 37.76%	19	13.29%	70	48.95%		
1979	146	65 44.52%	17	11.64%	64	43.84%		
1980	152	67 44.08%	19	12.50%	66	43.42%		
1981	105	53 50.48%	12	11.43%	40	38.10%		
1982	117	24 20.51%	53	45.30%	40	34.19%		
1983	109	62 56.88%	0	0.00%	47	43.12%		
1984	92	50 54.35%	8	8.70%	34	36.96%		
1985	80	32 40.00%	18	22.50%	30	37.50%		
μ.ό.	137	60 43.84%	16	11.59%	61	44.57%		

πίνακας 3

εισελθόντες στα ιδρύματα αγωγής ανάλογα με την αρχή που εξέδωσε την απόφαση.

με απόφαση:

ΕΤΟΣ	σύνολο εισελθ.		δικαστηρίου ανηλίκων			εισαγγελέως			υπουργείου		δικαιοσύ	
	α	θ	α	%	θ	%	α	%	θ	%	α	%
1975	149	82	96	64.43%	6	7.32%	10	6.71%	1	1.22%	43	28.86%
1976	119	56	79	66.39%	8	14.29%	7	5.88%	1	1.79%	33	27.73%
1977	108	52	61	56.48%	5	9.62%	10	9.26%	0	0.00%	37	34.26%
1978	101	42	48	47.52%	6	14.29%	18	17.82%	1	2.38%	35	34.65%
1979	106	40	61	57.55%	4	10.00%	16	15.09%	1	2.50%	29	27.36%
1980	111	41	62	55.86%	5	12.20%	17	15.32%	2	4.88%	32	28.83%
1981	73	32	47	64.38%	6	18.75%	9	12.33%	3	9.38%	17	23.29%
1982	90	27	23	25.56%	1	3.70%	53	58.89%	0	0.00%	14	15.56%
1983	76	33	59	77.63%	3	9.09%	0	0.00%	0	0.00%	17	22.37%
1984	68	24	49	72.06%	1	4.17%	5	7.35%	3	12.50%	14	20.59%
1985	51	29	22	43.14%	10	34.48%	15	29.41%	3	10.34%	14	27.45%
μ.ό.	96	42	55	57.70%	5	12.01%	15	15.21%	1	3.28%	26	27.09%

πίνακας 4

εισελθόντες στα ιδρύματα αγωγής ανάλογα με την αρχή που εξέδωσε την απόφαση - κατά φύλο

ΕΤΟΣ	σύνολο	γονείς		γονείς		ζει με τους		γονείς του		γονείς		διαζευγμένοι		εν διαστάσει		άλλο*	
		α	θ	α	θ	α	θ	α	θ	α	θ	α	θ	α	θ	α	θ
1975	231	158	68.40%	34	14.72%	39	16.88%										
1976	175	116	66.29%	22	12.57%	37	21.14%										
1977	160	110	68.75%	21	13.13%	29	18.13%										
1978	143	85	59.44%	26	18.18%	32	22.38%										
1979	146	89	60.96%	28	19.18%	29	19.86%										
1980	152	92	60.53%	32	21.05%	28	18.42%										
1981	105	62	59.05%	16	15.24%	27	25.71%										
1982	117	77	65.81%	18	15.38%	22	18.80%										
1983	109	68	62.39%	25	22.94%	16	14.68%										
1984	92	52	56.52%	27	29.35%	13	14.13%										
1985	80	42	52.50%	21	26.25%	17	21.25%										
μ.ό.	137	86	62.98%	25	17.88%	26	19.14%										

* ορφανός, εξώγαμος, εγκαταλειμμένος, κλπ.

πίνακας 5

οικογενειακό περιβάλλον των εισελθόντων στα ιδρύματα αγωγής

ΕΤΟΣ	σύνολο	ανύπαρκτη/ ακατάλληλη οικογένεια ή σε ηθικό κίνδυνο	κλοπή	αλητεία	άλλος λόγος
1975	231	42 18.18%	94 40.69%	42 18.18%	53 22.94%
1976	175	58 33.14%	76 43.43%	16 9.14%	25 14.29%
1977	160	47 29.38%	62 38.75%	24 15.00%	27 16.88%
1978	143	41 28.67%	70 48.95%	10 6.99%	22 15.38%
1979	146	43 29.45%	76 52.05%	10 6.85%	17 11.64%
1980	152	40 26.32%	81 53.29%	14 9.21%	17 11.18%
1981	105	30 28.57%	54 51.43%	11 10.48%	10 9.52%
1982	117	26 22.22%	73 62.39%	7 5.98%	11 9.40%
1983	109	24 22.02%	65 59.63%	4 3.67%	16 14.68%
1984	92	23 25.00%	56 60.87%	3 3.26%	10 10.87%
1985	80	21 26.25%	46 57.50%	1 1.25%	12 15.00%
μ. ό.	137	36 26.16%	68 49.87%	13 9.40%	20 14.57%

πίνακας 6

λόγος εισαγωγής στα ιδρύματα αγωγής

ΕΤΟΣ	σύνολο	ζουν με τους γονείς τους	γονείς διαζευγμένοι εν διαστάσει	άλλο*
1975	35	26 74.29%	5 14.29%	4 11.43%
1976	52	33 63.46%	6 11.54%	13 25.00%
1977	43	30 69.77%	6 13.95%	7 16.28%
1978	39	18 46.15%	7 17.95%	14 35.90%
1979	40	17 42.50%	9 22.50%	14 35.00%
1980	32	16 50.00%	6 18.75%	10 31.25%
1981	28	13 46.43%	7 25.00%	8 28.57%
1982	26	14 53.85%	4 15.38%	8 30.77%
1983	23	9 39.13%	7 30.43%	7 30.43%
1984	21	10 47.62%	6 28.57%	5 23.81%
1985	16	6 37.50%	6 37.50%	4 25.00%
μ. ό.	32	17 54.08%	6 19.44%	9 26.48%

* ορφανός, εξώγαμος, εγκαταλειμμένος, κλπ.

πίνακας 7

εισελθόντες στα ιδρύματα αγωγής λόγω ηθικού κινδύνου, ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση

ΕΤΟΣ σύνολο		μέχρι 13 ετών %		[έφηβοι] 14-17 %		άνω των 18 ετών %	
1975	231	39	16.88%	180	77.92%	12	5.19%
1976	175	35	20.00%	128	73.14%	12	6.86%
1977	160	26	16.25%	121	75.63%	13	8.13%
1978	143	23	16.08%	110	76.92%	10	6.99%
1979	146	35	23.97%	104	71.23%	7	4.79%
1980	152	35	23.03%	113	74.34%	4	2.63%
1981	105	15	14.29%	83	79.05%	7	6.67%
1982	117	15	12.82%	96	82.05%	6	5.13%
1983	109	11	10.09%	90	82.57%	8	7.34%
1984	92	10	10.87%	76	82.61%	6	6.52%
1985	80	13	16.25%	63	78.75%	4	5.00%
μ.ό.	137	23	17.02%	106	77.09%	8	5.89%

πίνακας 8

εγκλεισθέντες στα ιδρύματα αγωγής - κατά ηλικίες

ΕΤΟΣ σύνολο		μέχρι 13 ετών %		[έφηβοι] 14-17 %		άνω των 18 ετών %	
1975	94	22	23.40%	66	70.21%	6	6.38%
1976	76	17	22.37%	55	72.37%	4	5.26%
1977	62	11	17.74%	45	72.58%	6	9.28%
1978	70	12	17.14%	53	75.71%	5	7.14%
1979	76	17	22.37%	54	71.05%	5	6.58%
1980	81	25	30.86%	53	65.43%	3	3.70%
1981	54	7	12.96%	46	85.19%	1	1.85%
1982	73	8	10.96%	62	84.93%	3	4.11%
1983	65	6	9.23%	53	81.54%	6	9.23%
1984	56	9	16.07%	42	75.00%	5	8.93%
1985	46	7	15.22%	37	80.43%	2	4.35%
μ.ό.	68	13	18.73%	51	75.17%	4	6.11%

πίνακας 9

εισελθόντες στα ιδρύματα αγωγής για κλοπή - κατά ηλικία

ανύπαρκτη/ακατάλληλη οικογένεια																				
ΕΤΟΣ	σύνολο				ή σε ηθικό κίνδυνο				κλοπή				αλητεία				άλλος λόγος			
	α	θ	α	%	θ	%	α	%	θ	%	α	%	θ	%	α	%	θ	%		
1975	149	82	5	3.36%	37	45.12%	90	60.40%	4	4.88%	16	10.74%	26	31.71%	38	25.50%	15	18.29%		
1976	119	56	20	16.81%	38	67.86%	74	62.18%	2	3.57%	4	3.36%	12	21.43%	21	17.65%	4	7.14%		
1977	108	52	16	14.81%	31	59.62%	61	56.48%	1	1.92%	7	6.48%	17	32.69%	24	22.22%	3	5.77%		
1978	101	42	16	15.84%	25	59.52%	67	66.34%	3	7.14%	1	0.99%	9	21.43%	17	16.83%	5	11.90%		
1979	106	40	13	12.26%	30	75.00%	72	67.92%	4	10.00%	6	5.66%	4	10.00%	15	14.15%	2	5.00%		
1980	111	41	14	12.61%	26	63.41%	80	72.07%	1	2.44%	5	4.50%	9	21.95%	12	10.81%	5	12.20%		
1981	73	32	9	12.33%	21	65.63%	52	71.23%	2	6.25%	7	9.59%	4	12.50%	5	6.85%	5	15.63%		
1982	90	27	7	7.78%	19	70.37%	72	80.00%	1	3.70%	6	6.67%	1	3.07%	5	5.56%	6	22.22%		
1983	76	33	3	3.95%	21	63.64%	65	85.53%	0	0.00%	4	5.26%	10	30.30%	4	5.26%	2	6.06%		
1984	68	24	4	5.88%	19	79.17%	53	77.94%	3	12.50%	3	4.41%	0	0.00%	8	11.76%	2	8.33%		
1985	51	29	5	9.80%	16	55.17%	35	68.63%	11	37.93%	2	3.92%	0	0.00%	9	17.65%	2	6.90%		
μ. ό.	96	42	10	10.65%	26	61.79%	66	68.54%	3	6.99%	6	5.80%	8	20.09%	14	15.02%	5	11.14%		

πίνακας 10

λόγος εισαγωγής στα ιδρύματα αγωγής - κατά φύλο

ΕΤΟΣ	σύνολο τροφίμων	σε δοκιμαστική άδεια	%
1975	639	293	45.85%
1976	657	313	47.64%
1977	553	271	49.01%
1978	495	222	44.85%
1979	420	209	49.76%
1980	395	191	48.35%
1981	365	163	44.66%
1982	389	167	42.93%
1984	411	198	48.18%
1985	385	193	50.13%
μ. ό.	462	219	47.40%

πίνακας 12

τρόφιμοι των ιδρυμάτων
αγωγής σε δοκιμαστική άδεια

ΕΤΟΣ	εισελ- θόντες	13—17 %	18—20 %	άνω των 21 %
1971	91	68 74.73%	20 21.98%	3 3.30%
1972	63	36 57.14%	26 41.27%	1 1.59%
1973	67	31 46.27%	32 47.76%	4 5.97%
1974	56	21 37.50%	35 62.50%	0 0.00%
1975	65	47 72.31%	16 24.62%	2 3.08%
1976	72	54 75.00%	17 23.61%	1 1.39%
1977	43	29 67.44%	10 23.26%	4 9.30%
1978	28	19 67.86%	9 32.14%	0 0.00%
1979	25	19 76.00%	4 16.00%	2 8.00%
1980	31	25 80.65%	5 16.13%	1 3.23%
1981	31	26 83.87%	5 16.13%	0 0.00%
1982	64	54 84.38%	10 15.63%	0 0.00%
1983	46	37 80.43%	9 19.57%	0 0.00%
1984	64	44 68.75%	20 31.25%	0 0.00%
1985	59	38 64.41%	20 33.90%	1 1.69%
μ. ό.	54	37 68.07%	16 29.57%	1 2.36%

πίνακας 13

εισελθόντες στα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων
για ποινικό σωφρονισμό - κατά ηλικία

ΕΤΟΣ	εισελ- θόντες	μέχρι 1 έτος %	1 — 3 έτη %	3 — 5 έτη %	άνω των 5 ετών %
1971	91	46 50.55%	40 43.96%	1 1.10%	4 4.40%
1972	63	32 50.79%	28 44.44%	3 4.76%	0 0.00%
1973	67	53 79.10%	7 10.45%	7 10.45%	0 0.00%
1974	56	22 39.29%	32 57.14%	0 0.00%	2 3.57%
1975	65	33 50.77%	27 41.54%	3 4.62%	2 3.08%
1976	72	30 41.67%	33 45.83%	3 4.17%	6 8.33%
1977	43	22 51.16%	21 48.84%	0 0.00%	0 0.00%
1978	28	20 71.43%	6 21.43%	2 7.14%	0 0.00%
1979	25	16 64.00%	7 28.00%	2 8.00%	0 0.00%
1980	31	19 61.29%	10 32.26%	0 0.00%	2 6.45%
1981	31	14 45.16%	17 54.84%	0 0.00%	0 0.00%
1982	64	57 89.06%	7 10.94%	0 0.00%	0 0.00%
1983	46	33 71.74%	9 19.57%	1 2.17%	3 6.52%
1984	64	52 81.25%	7 10.94%	0 0.00%	5 7.81%
1985	59	20 33.90%	35 59.32%	2 3.39%	2 3.39%
μ. ό.	54	31 58.26%	19 35.53%	2 2.98%	2 3.23%

πίνακας 14

εισελθόντες στα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων
κατ' ανώτατο όριο ποινικού σωφρονισμού

ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΦΗΒΩΝ (1983-1996)

[ΠΙΝΑΚΑΣ 15]¹

**ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΠΑΡΑΒΑΤΕΣ 13-17 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ ΤΟΥΣ
ΟΠΩΣ ΑΥΤΑ ΠΕΡΙΗΛΘΑΝ ΣΕ ΓΝΩΣΗ
ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΘΗΚΑΝ ΑΠΟ
ΤΙΣ ΑΡΜΟΔΙΕΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ
(ΑΡΙΘΜΟΙ ΓΝΩΣΤΩΝ ΔΡΑΣΤΩΝ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ)**

ΕΤΟΣ	ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΒΛΑΒΕΣ		ΚΑΤΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ		ΑΛΛΑ ΑΔΙΚ. Π.Κ.		ΕΙΔΙΚ. ΠΟΙΝ. ΝΟΜΟΙ		ΣΥΝΟΛΟ	
	Βεβ.	Εκδίκ.	Βεβ.	Εκδίκ.	Βεβ.	Εκδίκ.	Βεβ.	Εκδίκ.	Βεβ.	Εκδίκ.
1983	699	135	1820	1014	277	241	10769	6219	13565	7609
1984	649	262	1502	1153	249	253	9576	6664	11976	8332
1985	726	160	1052	895	206	238	9266	5909	11250	7202
1986	565	187	1183	1208	205	150	8658	6080	10611	7625
1987	573	373	1002	1188	181	331	8461	6388	10217	8280
1988	618	219	741	870	153	233	7352	5154	8865	6476
1989	696	138	754	711	153	149	6705	3997	8308	4995
1990	727	225	804	807	181	255	13220	5441	14932	6728
1991	770	145	1167	678	184	127	16107	5269	18228	6219
1992	819	119	1480	844	173	309	17544	6541	20016	7813
1993	737	115	1407	575	226	174	16111	5080	18481	5944
1994	808	82	1325	611	175	155	13857	4321	16183	5169
1995	726	89	1107	718	199	363	14674	4894	16706	6064
1996	751	92	774	829	230	357	15816	4102	17571	5380
1997	745		990		460		17760		19955	
1998	698		1032		403		17736		19869	

[ΠΙΝΑΚΑΣ 16]²

**ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΠΑΡΑΒΑΤΕΣ 13-17 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΣΟΒΑΡΟΤΕΡΑ
ΑΠΟ ΤΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ ΤΟΥΣ ΟΠΩΣ ΑΥΤΑ ΠΕΡΙΗΛΘΑΝ ΣΕ ΓΝΩΣΗ
ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΘΗΚΑΝ ΑΠΟ
ΤΙΣ ΑΡΜΟΔΙΕΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ
(ΑΡΙΘΜΟΙ ΓΝΩΣΤΩΝ ΔΡΑΣΤΩΝ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ)**

ΕΤΟΣ	ΑΝΘΡΩ- ΠΟΚΤ. ΑΠΟ ΠΡΟΘΕΣΗ		ΣΩΜ. ΒΛΑΒΕΣ ΑΠΟ ΠΡΟΘΕΣΗ		ΒΙΑΣΜΟΙ		ΛΗΣΤΕΙΣ ΜΕ ΑΡΠΑΓΗ ΤΣΑΝΤΑΣ κ.λπ.		ΣΥΝΟΛΟ	
	Βεβ.	Εκδίκ.	Βεβ.	Εκδίκ.	Βεβ.	Εκδίκ.	Βεβ.	Εκδίκ.	Βεβ.	Εκδίκ.
1984	11	2	77	121	...	3	16	6	...	132
1985	3	4	59	91	...	1	22	1	...	97
1986	7	0	59	100	...	3	19	5	...	108
1987	5	0	73	258	...	4	9	6	...	268
1988	3	0	77	127	8	4	3	6	91	137
1989	6	3	42	41	5	3	9	12	62	59
1990	4	1	60	132	11	1	18	17	93	151
1991	4	2	48	40	8	0	21	4	81	46
1992	3	2	44	26	16	4	55	6	118	38
1993	7	1	62	38	10	1	43	22	122	62
1994	4	0	70	33	9	0	12	15	95	48
1995	10	1	72	55	9	9	35	41	126	106
1996	10	1	57	43	8	3	52	37	127	84
1997	10		63		20		51		159	
1998	10		73		19		57		159	

¹ Πηγή: Ετήσια Στατιστική Επετηρίδα της Ελληνικής Αστυνομίας και Ετήσια Στατιστική Δικαιοσύνης της ΕΣΥΕ

² Πηγή: Ετήσια Στατιστική Επετηρίδα της Ελληνικής Αστυνομίας και Ετήσια Στατιστική Δικαιοσύνης της ΕΣΥΕ

Χαΐδου, Α., (1989), Το Θεωρητικό και Θεσμικό Πλαίσιο του Κοινωνικού Ελέγχου των Ανηλίκων, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Χαΐδου, Α., (1990), Η Ιδρυματική και Εξωιδρυματική Μεταχείριση των Ανηλίκων στην Ελλάδα και το Εξωτερικό, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Chaidou, A., (1984), Junge Auslander aus Gastarbeiterfamilien in der Bundesrepublik Deutschland. Ihre Kriminalität Nach Offizieller Registrierung und nach ihrer Selbstdarstellung, Peter Lang, Frankfurt, Bern, New York.

Cohen, S., (1985), Visions of Social Control, Polity Press, Cambridge.

Foucault, M., (1976), Surveiller et punir. Naissance de la prison, Gallimard, Paris (Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής, Μετάφραση: Κ.Χατζηδήμου και Ι.Ράλλη, Ράππας, 1989, Αθήνα)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξιάδης, Σ., (1985), Εγκληματολογία, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη.
- Αλεξιάδης, Σ., (1983), Προς Αναμόρφωση του Σωφρονιστικού Συστήματος, Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή.
- Δασκαλάκης, Η., (1981), Η Μεταχείριση του Εγκληματία (Παραδόσεις), τομ. Α, Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή.
- ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ, (2004), Επιμέλεια Ιάκωβος Φαρσεδάκης, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Κουράκης, Ν., (1986), Ανήλικοι Παραβάτες και Ποινική Δικαιοσύνη, (Σκέψεις για μια Επανεξέταση του Ισχύοντος Ποινικού Δικαίου των Ανηλίκων), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Κουράκης, Ν., (1997), Η Ποινική Καταστολή Μεταξύ Παρελθόντος και Μέλλοντος, Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή.
- Κουράκης, Ν., Παραβατικότητα Εφήβων 1983-1996 (Ερευνα), Ποινική Δικαιοσύνη (Νομοθεσία & Νομολογία, Θεωρία & Πράξη), 2/2000 (έτος 3^ο), σελ. 185.
- ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, (2000), Επιμέλεια Ηλ. Αναγνωστόπουλος & Κ. Βαθιώτης, Έκδοση Ποινικά Χρονικά, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Ε., (1999), Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Ληξουριώτης, Γ., (1986), Κοινωνικές και Νομικές Αντιλήψεις για το Παιδί τον Πρώτο Αιώνα του Νεοελληνικού Κράτους, Δωδώνη, Αθήνα.
- Μαγγανάς Α., «Παραβατική Συμπεριφορά Ανηλίκων», Ποινική Δικαιοσύνη (Νομοθεσία & Νομολογία, Θεωρία & Πράξη), 11/2003 (έτος 6^ο), αρ. Τεύχους 64, σελ. 1176.
- Μαργαρίτης, Λάμπρος, (1994), Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο Ανηλίκων, (Κριτική Επισκόπηση Νομολογίας), Βιβλιοθήκη "Υπεράσπισης", Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή.
- Πιτσελά, Αγγ., (2002), Η Ποινική Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων, 4^η έκδ., Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη.
- ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ, (1999), Επιμέλεια Ηλ. Αναγνωστόπουλος & Κ. Βαθιώτης, Έκδοση Ποινικά Χρονικά, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- Σπινέλλη & Τρωιάννου, Κ., Α., (1987), Δίκαιο Ανηλίκων, (Ποινικές Ρυθμίσεις και Εγκληματολογικές Προεκτάσεις), Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ, (2001), Επιμέλεια Κ. Βαθιώτης & Θ. Σάμιος, Έκδοση Ποινικά Χρονικά, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- Τρωιάννου - Λουλά, Α., (1987), Η Ποινική Νομοθεσία των Ανηλίκων, (Κείμενα - Βιβλιογραφία - Νομολογία - Σχόλια), Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή.
- Τρωιάννου - Λουλά, Α., (1982), Ο Ανήλικος Παραβάτης και η Δίκη του, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Τρωιάννου - Λουλά, Α., (1997), Ποινικά (51) - Μετέφηβοι, Ποινική Αντιμετώπιση - Σωφρονιστική Μεταχείριση, (σε συνεργασία με Ταβουλάρη Μ., Δερμάτη Σ.), Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή.
- Φαρσεδάκης, Ιακ., (1995), Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.